

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu'ji'i Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'i Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi tyijyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac; li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob; li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá lo'o ca ta'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares lo'o Zara, lo'o Tamar ngua naa xtya'a ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Esrom; li' jyo'o Esrom bi' ngua sti Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti Aminadab; li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti Naasón; li' jyo'o Naasón bi' ngua sti Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti Booz, lo'o Rahab ngua naa xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed, lo'o Rut ngua naa xtya'a Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey David;

li' jyo'o rey David ngua sti Salomón, lo'o xtya'a Salomón bi' ngua nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua sti Roboam; li' jyo'o Roboam bi' ngua sti Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;
⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;
 li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Joram;
 li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;
⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;
 li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acaz;
 li' jyo'o Acaz bi' ngua sti Ezequías;
¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti Manasés;
 li' jyo'o Manasés bi' ngua sti Amón;
 li' jyo'o Amón bi' ngua sti Josías;
¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Jeconías lo'o tya'a ngula
 yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu' Babilonia ji'i ngu' Is-
 rael ca quichí tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcuá ji'i ngu'
 Babilonia ndyaa quiñá a tsa ngu' Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi' jyo'o Jeconías bi';
 li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti Zorobabel;
¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti Abiud;
 li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eliaquim;
 li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti Azor;
¹⁴ li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;
 li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti Aquim;
 li' jyo'o Aquim bi' ngua sti Eliud;
¹⁵ li' jyo'o Eliud bi' ngua sti Eleazar;
 li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti Matán;
 li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

¹⁶ Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua José nu ngua
 clyo'o María xtya'a Jesús,
 lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

¹⁷ Jua'a naa jyo'o ngu' cusú' bi', tii jlyacua tya'a
 ba'a ngu' lo'o ngutu'ú Abraham ña'a cuayá' nu
 ngula jyo'o David. La cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a
 ba'a ngu' lo'o ngutu'ú jyo'o David, ña'a cuayá' nu

ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ngu' Israel ca quichí tyi
ngu', nu lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ngu' Israel ne' chcuá
ca quichí Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui' jua'a tya tii
jlyacua tya'a ba'a ngu', li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

¹⁸ Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo. Cua ngüiñi cha' ji'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa María slo José nu lo'o ngua cuayá' ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi'; cña ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi ngua bi', cha' ngua tana María bi'. ¹⁹ Pana nu José bi' ni, tya'na ti' yu ji'i María, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i. Lo'o cua ndyuna yu cha' bi', ná ntí' yu ta yu cha' tyuju'u ti' ji'i Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye cha' jua'a ti ngua ti' yu, cha' ná ntí' yu sta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña. ²⁰ Laja lo'o nclyacua ti' yu ni cha' laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca xcä ji'i y cui' Ndyosi slo yu laja xcalá yu. Nchcui' xcä bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xcä ji'i yu—, ñatí tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui—. Ná cutsii' nu'u caja clyo'o lo'o Mariá, cha' cäa cho' toni'i jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni María bi' tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá juani. ²¹ Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi', cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ni, cha' clyaaá ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

²² Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu cua nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba

ji'i y cui' Ndyosi cha' bi' lo quityi. Ndi'ya nguscua ngu':

²³ Caca tana sca nu cuna'a nu ntucua y cui' ti, lo'o li' qui'yu caca sñi';

Emanuel ñacui ngu' ji'i cubi' bi'.

Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' jua'a ngua ji'i María li'. Nu nchcui' ngu' Emanuel ni, ndi'ya nti' ñacui cha' bi': Ndi'ya y cui' Ndyosi lo'o na.

²⁴ Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui xca ji'i y cui' Ndyosi ji'i yu. Li' ñaa lo'o yu ji'i ca toni'ji'i yu, ²⁵ pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

¹ La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichi Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo ji'i nasiyu bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'ji quichi Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichi nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Nchcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndyacua tya'a lo'o ngu' tyucuij:

² —¿Macala ndil'i cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui'ngu'—. Rey ji'i cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui'ngu'—. Cua na'a ya cuii cucui nu ndacui cuq cuentya ji'i cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya ji'i cubi' bi' juani.

³ Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nchcui'ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu'

quichi Jerusalén ndyutsii tsa ngu' ñi'yá cua'ni rey Herodes.⁴ Li' ngusi'ya rey Herodes bi' ji'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a ji'lí mSTRU nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' cña ngu' slo. Nchcuane nu rey bi' ji'lí ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' mā macala nchcui' quityi cha' cala Cristo? —nacui rey ji'i ngu'.

5 —Cala bi' nde quichí Belén loyuu su cuentya Judea re —nacuīngu' ji'i—. Ndi'ya nacuī quityi ji'i ycu' Ndyosi:

⁶ Quichi sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su
cuentya Judea, nacui y cui' Ni.

Pana quichi₁ tyi₂ sca ngu'₃ tlyu tsa caca, masi quichi₁
sube laca juani₂, nacui Ni.

Caca nu qui'yu tlyu bi' loo,
lo'o jua'a ña'asii yu ji'i ngu' Israel 'na.

Jua'q nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu ji'i nu ngu' tii bi', cha' caq̃a ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nchcuane rey bi' ji'i ngu' ni jacua' na'aq̃a ngu' cha' ndyu'u tucua cuii cucui bi' nde cuq̃a. ⁸ Lo'o ndacha' ngu' ji'i, li' nchcui' rey lo'o ngu' cha' tsaa ngu' nde quichi Belén.

—Yaa clya mā —nacui rey ji'i ngu' tii bi'—, clyana mā ma ntucua tyi cubi' bi' —nacui—. Lo'o si quiye ji'i mā, li' xtyuū mā slo na' chaca quiya' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' ts'a'a cua'ni tlyu na' ji'i cubi' bi' nta'.

ngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii ji'i ngu' macala nscua ni'i su ndi'i cubi', ndyatu cuii su ntucua ni'i bi'. ¹⁰ T'so'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'āngu' cuii bi' chaca quiya'. ¹¹ Li' ndyatí ngu' ni'i bi', na'āngu' ji'i cubi' lo'o ji'i María xtya'ā cubi'. Hora ti ndyatu stí' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i. Lo'o li' ngusatí' ngu' yu'ba ji'i ngu' cha' ta ngu' mstá ji'i cubi' bi'; nda ngu' oro ji'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'ā tsa nga'ā, lo'o jua'ā nda ngu' mirra ji'i cubi' bi'. (Jua'ā naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.) ¹² Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsaa ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyuūngu' tyaa ngu' quichi tyi ngu' chaca quiya'.

Ngusna lo'o José ji'i María nde Egipto

¹³ Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichi tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca ji'i ycui' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui xca ji'i José—. Tyatu nu'u, xna clya nu'u —nacui—, tsaa lo'o nu'u ji'i xtya'ā cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi'i mā cajua ña'ā cuayá' nu cachá̄ hī cha' tso'o tyaa mā nde nasiyū re chaca quiya'. Tyaala tsa rey Herodes bi'; cua caq̄ā ti yu quichi re cha' clyana ji'i cubi', cha' cujuii ji'i cubi' nti' yu.

¹⁴ Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o ji'i cubi' lo'o ji'i xtya'ā cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'. ¹⁵ Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'ā cuayá' nu cua ngujuii Herodes, rey nu tyaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui'

Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: "Xi'ya na' ji'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyuu yu tyaa yu quichi tyi yu", nacui' ycui' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujuii Herodes ji'i cubi' ji'i ngu'

¹⁶ Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi[!] tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsaa ngu' cujuuii ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija ji'i; lo'o jua'a cujuuii ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui nu cua na'a ngu'. ¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁸ Lye tsa nda xtyi'i ñati nde quichi Ramá; nxí'ya ngu', ndyunaa tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel.

Nxi'ya tsa nu cuna'a bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñati ná ngua ji'i xaala' tyiquee nu cuna'a bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'a cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹ Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycui' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi'i José ca loyuu su cuentya Egipto:

20 —Que ti' nu'u —nacui xca ji'i yu—, tyatu clya nu'u, tyaa lo'o nu'u ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a yu nde nasiyu Israel chaca quiya' —nacui—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuii ji'i cubi' cua tya tsubi' la.

21 Lo'o li' ndyatu José, ndyaa lo'o ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu Israel chaca quiya'. **22** Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsii xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'yä cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'. **23** Ca bi' ndyalaa ngu' quichi Nazaret cha' tyi'i ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'yä: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'i nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'i Jesús juani.

3

Nda Juan cuiii lo'o ngu' ne' quixi su ná ndi'i ñati

1 Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuiii lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'i yu ycu' ti yu ne' quixi; ntyucuatya yu ji'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i Juan, ndi'i tsa quee, lo'o ná ndi'i xa' ñati cajua.

2 —Ca tyuju'u ti' cu'mä —nacui Juan ji'i ngu'—, xtyanu mä ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni mä —nacui—. Cua xana ti cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu.

³ Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñat_i nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'_i sa'_{ni}, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'_i ycui' Ndyosi. Ndi'y_a nscua lo quityi bi': Cui_i xi'ya sca ñat_i ne' quixi_i:

"Xaala clya m_a sca tyucui_i su ca_a ycui' nu Xu'na na;
xquiñi tso'o m_a tyucui_i su tyeje tacui ycui'", ñacui ñat_i bi'.

Jua'_a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'_i ñat_i bi', lo'o Juan laca ñat_i bi'.

⁴ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha_a camello, lo'o jua'_a ndyaaca_a juata sii' yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiñaa' cuityu. ⁵ Lo'o li' ndyu'u ti'_i quiña'_a ñat_i slo yu; ñaa ngu' quichi_i Jerusalén slo yu, lo'o jua'_a ñaa ngu' lcaa quichi_i sube ti nu ndi'_i loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'_a Jordán, ñaa ngu' slo yu. ⁶ Li' ntyucuatya Juan ji'_i ngu' nu ndya'_a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'_i lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'_i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca ts_a na'_a Juan ji'_i tyu_u tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycui' ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'_i tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lijy_a ngu' cha' tyucuatya Juan ji'_i ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'_a.

—Ñi'y_a nti' cuaña tyaala, jua'_a nti' cu'ma —nacui Juan ji'_i ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii_a ngu' ji'_i m_a lacua? ¿Ha juani ndube ti' m_a cha' ca ñasi_i tsa ycui' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'_i m_a nu lo'o tye chalyuu? —nacui_i yu—. ⁸ Tso'o lacua, culu'u m_a ji'_i ya si chañi cha' cua ngulochu_a m_a ji'_i cha' cuxi nu ntsu'u ji'_i m_a. ⁹ Ná culacua ti' m_a cha' caca tso'o ji'_i m_a slo ycui' Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' m_a ji'_i

jyo'o cusu' ji'i mä, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycui' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni mä tsiya' ti, masi ñatí tya'a ji'i jyo'o Abraham laca mä, nchcui' mä. Na cuiñi mä. Si nti' ycui' Ndyosi, taca ji'i Ni cuiñá Ni ji'i ñatí tya'a ji'i jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'ä re, taca ji'i Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji'i cu'mä li'. ¹⁰ Ni'yä ndu sca ñatí lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'ä nti' ycui' Ndyosi; si'yu yu bi' ji'i lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'ä xcube' Ni ji'i ñatí nu ná ntaja'ä xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu!. ¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji'i mä lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i mä; pana cua caä ti sca ñatí nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñatí bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñatí bi' culo na'. Lo'o nu ñatí bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xty'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu', lo'o li' subii Ni ji'i ngu' lo'o xee ji'i Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji'i ngu'. ¹² Ni'yä ndu'ni xu'na ltya, jua'ä cua'ni Ni; ñi'yä ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'ä sa'be tya'a Ni ji'i ñatí, lo'o li' su'ba Ni ji'i ñatí cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' su nga'aa tye cha' tyaqui.

Jua'ä ngulu'u Juan ji'i ñatí nu ndya'ä slo.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'ä Juan to' sta'ä Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea lijya ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan ji'i. ¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu ji'i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacui Juan ji'i—. Tso'o la tyucuatya ycui' nu'u jna'!

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacui Jesús ji'i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu ntí' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu ji'i Jesús li'. ¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucuiu nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi lo; ñi'y nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycui' Ni lo Jesús. ¹⁷ Li' nguañi nchcui' ycui' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'y nacui Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacui Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja cajua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo ji'i Jesús. ² Lo'o li' tu'ba tsa tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'. ³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcui' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Cua nscua sca cha' lo quityi ji'í y cui' Ndyosi —nacui Jesús ji'í—. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Si'i na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'í Jesús nde quichí Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'í y cui' Ndyosi; ca hique laa tonu ji'í quichí bi' ndyaa ngu', cuá tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi laca nu'ú? —nacui nu xña'a ji'í Jesús—. Tso'o si tyú nu'ú ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'í y cui' Ndyosi ndi'ya:

Culo y cui' Ndyosi cña ji'í xcä ji'í Ni cha' ña'asii ngu' jinu'ú, nacui quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xcä ji'í Ni xatü ngu' jinu'ú,
cha' ná ca quicha quiya' nu'ú su tyú nu'ú chu'
quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacui nu xña'a.

⁷ Li' nguxacui Jesús cha' ji'í nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'í y cui' Ndyosi: “Ná chcui' cuayá' mä lo'o y cui' Ndyosi nu Xu'na ma”, nacui quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcui' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'í Jesús nde sca lo xlyá ca'ya nu cuá tsa. Li' ngulu'ú nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui ña'a chalyuu ji'í Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'.

⁹ Lo'o li' nchcui' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'ú loo ji'í lcaa chalyuu nu ña'a nu'ú ca ndacua —nacui nu xña'a ji'í

Jesús—, sca ti si tyu st̄i' nu'ü loo na', si cua'ni tlyu nu'ü jna', li' caca nu'ü loo.

10 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'ü slo na', Satanás —nacui Jesús—. Yaa clya nu'ü. Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: "Sca ti ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na mā cua'ni tlyu mā ji'i, sca ti cha' ji'i ycui' Ni nga'a cha' taquiya' ma ji'i nde chalyuu", nacui quityi.

11 Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xcā ji'i ycui' Ndyosi cha' xtyucua ngu' ji'i Jesús, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

12 Ca tiya' la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeya' ngu' ji'i Juan, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ne' chcuá. Li' nguxtyüü Jesús chaca quiya' nde quichi Nazaret, nde loyuu su cuentya Galilea.

13 Pana nā ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'i yu, ndyaa yu ca quichi Capernaum to' tayu'. Nscua quichi bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'. **14** La cui' ti cha' bi' cua nchcui' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

15 Ntsu'u loyuu su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán.

Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaan na to' tyujo'o, cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'i ñatí nu si'i ngu' judío laca.

16 Cua ngujui'i sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a;

juani cua nguxee ji'i ngu', cua caja ti chalyuu nu
 ná nga'q̄ cha' tye ji'i ngu' bi',
 masi cua tye ti chalyuu jii'i ngu' bi' tya tsubi' la.
 Jua'q̄ nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi'
 nguti'i Jesús li'.

17 Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu
 ndya'q̄ slo:

—Ca tyuju'u ti' mā —nacuji Jesús ji'i ngu'—,
 xtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni mā, cha'
 cua tyalaa ti hora cha' caca ycui' Ndyosi loo ne'
 cresiya ji'i mā.

*Nxi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta
 cualya*

18 Lo'o ngua sca tsā ndya'a Jesús to' tayu' Galilea
 bi'. Li' na'q̄ yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula
 Simón, nchcuq̄ ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu'
 cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā.
 Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i. **19** Lo'o
 li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsaa mā lo'o na' juani —nacuji Jesús ji'i ngu'
 bi'—. Ñi'yā ngujui cualya ji'i mā lo'o nguta'q̄ mā
 cuta cualya, jua'q̄ caja xa' cña ji'i mā juani cuentya
 jna'; culu'u na' ji'i mā ñi'yā nu clyana mā ji'i ñati
 chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu'
 ñati'na.

20 Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu',
 ndyaa lca'q̄ ngu' ji'i Jesús li'.

21 Lo'o nde loo la xi na'q̄ Jesús ji'i Jacobo sñi'
 Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'q̄ ngu' ne'
 yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o
 ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi',

cha' tsaa ngu' lo'o. ²² Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i sti
ngu' lo'o yaca ni'j ijl'j ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiñaq tsa ñati

²³ Lo'o li' ndyaa ngu' lcaa quichi su cuentya Galilea lo'o Jesús. Lcaa quichi ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'. ²⁴ Li' nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi, hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo ycui' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti'i tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i cui'ji'i ngu', masi nxalú cui'i ji'i ngu', masi nchcu' tyucu' tyucu' ña'a ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' lcaa quichi nde Decápolis, masi ngu' quichi Jerusalén, masi ngu' xa' quichi nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

5

Ñi'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

¹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati lijya' ngu' slo yu, bi' cha' ndyacui yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi cajua. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu

ndyaca tsa'q ji'i slo, ² li' nguxana Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'yä nchcui' yu lo'o ngu':

Ñatì nu tso'o ntsu'u tyiquee

³ —Tso'o ntsu'u tyiquee ñatì si jlo ti' cha' sca ti lo'o y cui' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui Jesús—. Caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu' bi', pana ná caca ji'i ngu' si jua'q ti ngu'.

⁴ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì masi xñil'i ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i, cha' ndu'ni y cui' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñatì bi'.

⁵ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ñatì, cha' ca su ntucua y cui' Ni tyacua cha' tso'o nu ta y cui' Ni ji'i ñatì bi' li'.

⁶ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; ji'i ñatì bi' xtyucua y cui' Ndyosi cha' taca ji'i cua'ni lcaa cha' nu nti' y cui' Ni.

⁷ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì nu tya'na ti' ji'i tya'a ñatì, cha' jua'q cua'ni tya'na ti' Ni ji'i y cui' ngu' bi'.

⁸ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì nu lubii cre-siya ji'i, cha' ji'i ñatì bi' cua nda y cui' Ni chacuayá' cha' ña'a ji'i y cui' ca Ni nde loo la.

⁹ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì nu nxtyucua ji'i tya'a ñatì cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusuu'ngu!. "Sñi' na!", ñacui y cui' Ndyosi ji'i ñatì nu jua'q xaala' tyiquee tya'a ngu'.

¹⁰ 'Lo'o jua'q tso'o ntsu'u tyiquee ñatì si talo tyiquee ji'i xa' ñatì, masi lya' ti' ngu' ji'i, masi ti'i ti' ngu' ji'i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya ji'i y cui' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñatì bi' si talo tyiquee

ji'í ngu', cha' jua'a laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ñatí bi'.

11 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee mä masi xtyí lo'o ngu' ji'í mä xqui'ya na', masi lyá tsa ti' ngu' ji'í mä, masi cuiñi tsa ngu', masi chcui' tsa ngu' cuentyu ji'í mä xqui'ya na'. **12** Li' caca tso'o tyiquee mä, ca chaa ti' mä cha' cua laca nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'í sa scaa mä ca su ntucua ycui' Ni. La cui' jua'a ngua lyá tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' ji'í jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi tyempo bi'.

Ní'yá nti' teje', ní'yá nti' xee, jua'a ndí'i mä chalyuu

13 'Ní'yá nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuua, jua'a laca cu'mä nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa mä ji'í ycui' Ndyosi cha' cua'ni mä cña ji'í Ni. Si cua ngunu'u teje' ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi' ji'na li'; tso'o si xcuaq na ji'í teje' bi' li', masi to' tyucuij su ntyeje tacui ñatí. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje' ngunu'u bi'. Ní'yá nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycui' Ndyosi lo'o ñatí nu ná taquiya' ji'í Ni.

14 'Ní'yá nti' sca xee laca cu'mä, cha' culu'u mä tyucuij ji'í ycui' Ndyosi ji'í lcaa ñatí chalyuu. Sca quichí nu ndí'i lo xlya ca'ya ni, ná ca tylí bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñatí quichí bi'. **15** Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' ji'í bi' ne' caju li'; cuä sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'í bi'. **16** Lo'o jua'a cu'mä ni, si xee laca mä nu culu'u tyucuij ji'í ñatí, xcui' cha' tso'o cua'ni mä cha' ña'a xa' ñatí ña'a cha' tso'o nu ndu'ni mä, nu laca mä sñi' ycui' Ndyosi. Lo'o li'

tyi'u ti' ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu'
ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua.

*Nclyu'u Jesús cha' cuentya ji'i cña nu ngulo ycui'
Ndyosi ji'i jyo'o cusu' sa'ni*

¹⁷ 'Ná culacua ti' mä cha' lijyä na' ca nde cha'
cua'ni tye na' ji'i cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda
ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu
nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi
cua sa'ni la, ná cuityi na' ji'i cha' bi'. Pana cua lijyä
na' cha' culu'u liñi na' ji'i ñatï ñi'yä nu nti' ñacui
lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'. ¹⁸ Cha' liñi nda
na' lo'o mä juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua
jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ná taca
cuityi ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu;
chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi ji'i
ycui' Ndyosi cua sa'ni la. ¹⁹ Bi' cha' juani, nga'aa ta
Ni su tyi'i ñatï slo ycui' Ni si ná taquiya' ngu' ji'i cua
ñaa'ca cña nu nda ycui' Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu',
si culu'u ngu' ji'i tya'a ñatï ngu' cha' nga'aa ntsu'u
cha' taquiya' ngu' ji'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyi'i
ñatï ca slo ycui' Ni si taquiya' ngu' ji'i lcaa cña bi',
si culu'u ngu' cña bi' ji'i tya'a ñatï ngu'. ²⁰ Ndi'ya
ñacui na' ji'i mä juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a
cha' tye ji'i mä, si ná tso'o la cha' nu cua'ni mä, si'i
ñi'yä nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi'
lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

*Nclyu'u Jesús ji'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o
tya'a ngu'*

²¹ 'Cua ndyuna mä ñi'yä nu ngulo ycui' Ndyosi
cña ji'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni:
"Ná cujuii mä ji'i tya'a ñatï mä", nacui ycui' Ni. "Si
cujuii ngu' ji'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsaa ngu' ne'

chcuq cha' cua'ni cuayá' bese ji'i ngu' bi!." ²² Pana quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: masi ca ti'i ti' ngu' ji'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcui' ti ngu' cha' cuxi ji'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' ji'i ngu' cajua li!. Lo'o jua'a si ñacui ngu' ji'i tya'a ñati: "¡Na ple tsa nu'u! ¡Na tonto tsa hique nu'u!" lo'o ñasi^l tsa ngu' ji'i tya'a ñati, li' nga'a cha' tsaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaqui quii!.

²³ 'Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti ma ne' laa cha' ta ma msta ji'i ycui' Ndyosi, si tyi'u ti' ma cha' ntsu'u cha' ñasi^l ti' ji'i ma lo'o tya'a ma, ²⁴ li' tso'o la xtyuu ma lo'o msta ji'i ma chaca quiya' ca toni'i ji'i ma. Li' tsaa ma tsaa xaala' ma tyiquee tya'a ma tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya ma msta bi' toni'i ji'i ma, tsaa lo'o ma ji'i ne' laa chaca quiya'.

²⁵ 'Pana ndi'ya cua'ni ma si ntsu'u ñati nu sta qui'ya ji'i ma ca toni'i cña: hora ti xaala' ma cha' ji'i ma lo'o ñati bi', laja lo'o bilya tyalaa ma slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i cha' cusuu bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' ji'i ngu' policía cha' su'ba ngu' ji'i ma ne' chcuq. ²⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' tiya' tsa tyu'u ma su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta ma lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya ji'i ma cha' tyu'u ma li'.

Nchcui' Jesús sca cha' ji'i ñati nu ndu'ni suba'

²⁷ 'Cua ndyuna ma ñi'ya ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cua'ni suba' ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui ycui' Ni. ²⁸ Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: si ña'a sca nu qui'yu ji'i sca nu cuna'a, lo'o li' culacua

ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'yä si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'ä bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

29 'Tso'o la si culo mä si'yu cloo mä la'a tsu' cui_j xcuaä mä ji'i li', si si'yu cloo mä ndacui qui'ya cha' ndu'ni mä cha' cuxi. Masi cuityi' mä, tyanu lubii cresiya ji'i mä li', cha' ná tsaa mä su lye ndyaqui quii' ca bilyaa. **30** Tso'o la xi'yu cu' mä ya' mä la'a tsu' cui_j, xcuaä mä ji'i li', si ya' mä ndacui qui'ya cha' ndu'ni mä cha' cuxi. Masi cu' ya' mä, tyanu lubii cresiya ji'i mä li', cha' ná tsaa mä su lye ndyaqui quii' ca bilyaa.

Nchcui' Jesús sca cha' ji'i ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o'

31 'Ndi'ya nchcui' jyo'o cusu' sa'ni: "Si ñacui sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu ji'i clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya ji'i nu cuna'ä bi'. Quityi bi' ñacui_jcha' nga'aa si'i clyo'o yu laca juani."

32 Pana, quiña'ä la cha' chcui' na' lo'o mä juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'ä bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'ä bi' lo'o chaca ñati_j, li' ndacui nu cuna'ä qui'ya, lo'o jua'ä chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati_j bi' laca nu cuna'ä bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'i nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha'ji'ingu'cha'ná cua'ningu'jura

33 'Lo'o jua'ä cua ndyuna mä ñi'yä nu ngulo y cui' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná tso'o ta mä sca cha' lo'o y cui' Ndyosi cha' cua'ni mä sca cña, si cha' cuiñi ti nda mä. Nga'ä

cha' cua'ni mä ñi'yä nu nacui mä ji'i Ni cha' cua'ni mä." ³⁴ Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mä juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni mä jura nu lo'o chcui' mä sca cha': masi chcui' mä cuentya ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni mä jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycui' Ni; ³⁵ masi chcui' mä cuentya ji'i yuu chalyuu re, ná chcui' mä jura jua'a, cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca chalyuu re; masi chcui' mä cuentya ji'i quichi Jerusalén, ná cua'ni mä jura jua'a, cha' ca bi' laca ycui' Ni loo. ³⁶ La cui' ti cha' ná cua'ni mä jura cuentya ji'i scua' que ycui' ca mä, cha' sca ti ycui' Ni ngüiñá Ni ji'i cu'mä, lo'o ná caca ji'i mä cuiñá mä ni sca ca quicha' hique mä, ni nu ngata, ni nu ngatí. Ná tso'o cuentya ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni mä jura. ³⁷ Tsa bi' ti cha' ñacui mä: "Chañi", si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacui mä: "Si'i", si cha' cuiñi. Cua ña'a ca cha' nu chcui' mä nu lo'o ndu'ni mä jura, cha' ji'i nu xña'a laca bi'.

*Nclyu'u Jesús ñi'yä cua'ni ngu' lo'o tya'a cusuu
ngu'*

³⁸ 'Lo'o jua'a cua ndyuna mä cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'yä nacui: "Sca ñatí tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycui' yu cha' catí xqui'ya yu. Lo'o jua'a si nguxtyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycui' yu, cha' catí xqui'ya yu." Jua'a nchcui' ngu' nu ngua tya sa'ni li!. ³⁹ Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mä juani, cha' nga'aa xuu tya'a mä lo'o ñatí nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mä. Lo'o quiji'i ya' ngu' loo mä la'a tsu' cui, li' ta mä chacuayá' quiji'i

ngu' chaca tsu' loo mä, si nti' ngu'. ⁴⁰ Si nti' sca ñati tyaala xlyáá camxa ji'í mä, hora ti ta mä ji'í li'; lo'o jua'ä ta mä xi xa' la late' ji'í yu, cha' tyaala' ji'í yu li'. ⁴¹ Jua'ä sca nu laca loo ni, si culo yu cña ji'í mä cha' tsaa lo'o mä yu'ba ji'í yu sca se'i, hora ti tsaa lo'o mä yu'ba bi' ji'í; lo'o jua'ä tso'o masi tyaa tsaa lo'o mä ji'í ca tyijyu' la xi, si jua'ä nti' yu. ⁴² Lo'o jña sca ñati cua ña'ä ca na ji'í mä, ta mä na bi' ji'í; jua'ä si jña ngu' xi cñi ji'í mä, tso'o ti chcui' mä lo'o ngu' bi' li'.

*Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' ña'ä
ngu' ji'í tya'a cusuu'ngu'*

⁴³ 'Cua ndyuna mä cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'yä nacui: "Cua'ni tyaca'a mä ji'í ngu' tya'a mä, lo'o jua'ä ca ti'í ti' mä ji'í tya'a cusuu' mä". ⁴⁴ Pana, quiña'ä la cha' chcui' na' lo'o mä juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mä ña'ä mä ji'í tya'a cusuu' mä, lo'o jua'ä tso'o ti chcui' mä ji'í ngu' nu nchcui' cuentyu ji'í mä, tso'o ti cua'ni mä lo'o ngu' nu ti'í ti' ji'í mä; chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'í ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'í mä, masi nxtyí lo'o ngu' ji'í mä. ⁴⁵ Li' taca tyuloo ñati ji'í mä cha' laca mä sñi' ycui' Ndyosi nu ntucua nde cuä. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndi'í ñati cuxi, masi ca su ndi'í ñati tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndi'í ñati tso'o, masi ca su ndi'í ñati cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni mä lo'o lcaa ñati. ⁴⁶ La cui' ti ná tso'o si xcui' ji'í ngu' tya'a tso'o ti mä tso'o ntsu'u tyiquee mä ña'ä mä ji'í. Si'i na tso'o la taquiyä' ycui' Ndyosi ji'í mä si jua'ä ti ndu'ni mä, cha' jua'ä ndu'ni cua ña'ä ca ñati; masi ñati tso'o, masi ñati

cuxi, masi ngu' msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'q tsa cñi cña loo ji'i mä, lcaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i tya'a tso'o ti ngu'. ⁴⁷ Lo'o chcui' mä cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o mä, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'q ndu'ni cua ña'q ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya'ti, lo'o ngu' bi' nchcui' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'q la cha' tso'o cua'ni mä nti' ycui' Ndyosi. ⁴⁸ Ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'yä ndu'ni ycui' Ni, jua'q nga'q cha' cua'ni mä xcui' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' ycui' Ni laca ma.

6

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'ya xtyucua ngu' ji'i ñati ti'i

¹ 'Lo'o chaca cha' ni, ná ta mä sca na ji'i ngu' ti'i nu lo'o ña'q xa' ñati ji'i mä, cha' ná ña'q ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mä cuentya ji'i ycui' Ni. Ná taca xco'o ycui' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua ji'i mä ca su ntucua ycui' Ni, si cha' ña'q xa' ñati ji'i mä ndyu'ni mä cha' tso'o ti. ² Lo'o xtyucua ma ji'i ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cacha' mä cha' bi' ji'i xa' ñati. Ná cua'ni mä ñi'yä nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'q xa' ñati ji'i; nu lo'o nxtyucua ngu' bi' ji'i ngu' ti'i, masi ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcui' ñati ji'i. Ná cua'ni mä jua'q. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' bi' nu lo'o cua na'q xa' ñati ti ji'i ngu'. ³ Lo'o cu'mä ni, nu lo'o ta mä sca na ji'i ngu' ti'i, ta mä ji'i cuaana ti,

cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñati; masi tya'a mä, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni mä. ⁴ Sca ti ycui' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'yä laca cha' tso'o nu ndu'ni mä cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i mä nde loo la.

*Nclyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'yä chcui' ngu' lo'o ycui'
Ndyosi*

⁵ 'Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi, ná cua'ni mä ñi'yä nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndü ngu' cuiñi bi' slo ñati ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi laja lo'o ña'q ñati ji'i ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndü ngu' laja calle cha' chcui' ngu' lo'o ycui' Ni. Cha' liñi nchcui' na'lo'o mä: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'q ñati chalyuu ti ji'i ngu'. ⁶ Lo'o cu'mä ni, nu lo'o chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi, tsaa mä sca se'i su taca tyi'i mä cuaana ti. Si nga'a mä nde ni'i, li' tacu' mä toni'i, cha' jua'q cua'ni tlyu mä ji'i ycui' Ndyosi Sti na cajua; ndi'i ycui' Ndyosi cacua ti slo mä, masi ná nga'a xa' ñati slo mä. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'yä laca cha' tso'o nu ndu'ni mä cuaana ti, lo'o jua'q xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i mä nde loo la.

⁷ 'Nu lo'o chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi ni, ná chcui' mä la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcui' mä quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycui' ca mä, ñi'yä nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó ji'i ngu' si quiña'a tsa cha' chcui' ngu', jua'q nti' ngu' bi'. ⁸ Pana, ná chcui' mä jua'q, cha'

jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i ma, masi bilya jña ma cha' bi' ji'i Ni. ⁹ Tso'o la si ndi'ya chcui' ma lo'o ycui' Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cuā, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰ Cąq nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya. Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹ Ta nu'u na cacu ya tsą juani.

¹² Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá' nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o jua'a chacuayá' nu ntsu'u nde cuā, jinu'u ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná nga'a cha' tye cha' tlyu tsa laca nu'u. Jua'a caca cha' tu'ni.

Jua'a ñacui ma ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁴ 'Si cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ma, li' lo'o Sti na nu ntucua nde cuā cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ma; ¹⁵ pana si ná cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ñati ma, lo'o ycui' Ndyosi Sti na, ná cua'ni clyu ti' Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma li'.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i tsą nu ná ndacu ngu'

¹⁶ 'Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o tyalaa tsą ji'i ma lo'o ná cacu ma xqui'ya cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycui' Ni, ná tso'o si tyu'u cha' xñi'i ti' tyiquee ma,

ñi'yä nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee
 ngu'. Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñatjji'cha' tacati tsa nu
 ndu'ni y cui' ca ngu', cha' ná ndyacu ngu' tsä bi'.
 Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä, cha' cua laca ngujui
 cha' ji'i ngu'; lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca
 slo y cui' Ndyosi nquicha', cua ngujui cha' bi' ji'i
 ngu' nu lo'o cua na'a xa' ñatj chalyuu ti ji'i ngu'.
 17 Pana cu'mä ni, lo'o tyalaa sca tsä nu ná cacu
 mä, cha' tso'o la cua'ni tlyu mä ji'i y cui' Ni, li' tso'o
 la tyaatj loo mä, jua'a sube' mä chcuu hique mä,
 18 cha' ná caca cuayá' ti' xa' ñatj ji'i mä cha' ná
 ndyacu mä tsä bi'. Sca ti y cui' Ndyosi Sti na nchca
 cuayá' ti' ñi'yä laca cha' tso'o nu ndu'ni mä cuaana
 ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i mä nde
 loo la.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca su ntucua y cui' Ni

19 'Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o mä quiñ'a tsa
 cha' tso'o cuentya ji'i y cui' ti mä laja lo'o ndi'i mä
 chalyuu re. Yala ti quiñ'u cha' tso'o bi' jua'a ti;
 ntsu'u quiya' cacu tiña' ji'i, cacu cuixu' ji'i, cua'ni
 ñu'u ji'i li!. La cui' jua'a cuaana ngu' ji'i cha' tso'o
 nu ntsu'u ji'i mä, nguna' cha' bi' ji'i mä li!. 20 Tso'o
 la lo'o xco'o y cui' Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i mä ca
 su ntucua y cui' Ni; nga'aa cacu tiña' ji'i cha' tso'o
 bi', nga'aa quiñ'u, lo'o jua'a nga'aa caca cuaana
 ngu' ji'i cha' tso'o bi'. 21 Cha' nu tyaca'a la ji'i mä
 ni, tyanu cresiya ji'i mä ca su ntsu'u cha' bi', masi
 sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o ji'i mä nde chalyuu,
 masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya ji'i mä
 ca su ntucua y cui' Ni.

Nu laca xee ji'i tyucui ña'a ngu'

22 'Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu nda xee ji'i tyucui ña'q na. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'q na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcui' cha' tso'o. **23** Pana si quicha si'yu cloo na, nga'aa caca cua'ni na cña, cha' talya xee ña'q na li'. Lo'o jua'q ne' cresiya ji'i mañ ni, si ndyacuñ xee ji'i mañ cha' ntsu'u chalyuu cuxi ji'i mañ, nga'aa tyu'u xee ne' cresiya ji'i mañ tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya ji'i mañ li'.

Ñi'ya nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'i cñi

24 'Ni sca ñatj ná taca ji'i ngu' cua'ni ngu' cña ji'i tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' mañ ji'i ycui' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'q cha' tyiquee mañ cha' ji'i cñi. Si jua'q ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na mañ li'. Ná tyiquee' li' ca ti'í ti' mañ ji'i tsaca xu'na bi', lo'o jua'q ca tiji' ti' mañ ji'i chaca xu'na bi'. La cui' jua'q taquiya' tso'o mañ ji'i xu'na clyo bi', lo'o jua'q cñilo'o ti mañ ji'i chaca bi' li'.

Ña'asii tso'o ycui' Ndyosi ji'i sñi' Ni

25 'Ndube ti' ycui' Ni ji'i mañ, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mañ ñi'ya caca cha' cu'ú mañ, na ca cacu mañ, na ca co'o mañ su ndiñi' mañ chalyuu. Ná culacua tsa ti' mañ ma caja ste' mañ. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti na juani, masi si'i quiña'q tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'q na, masi si'i na tso'o tsa ste' na. **26** Culacua xi ti' mañ ñi'ya nu ndyaca ji'i quiñi nu ndyacui cuaq: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuaq, nda Ni na cacu ni' jua'q ti. Lo'o cu'mañ ni, ¿ha xti la ntsu'u loo mañ que quiñi bi' ca

slo ycui' Ndyosi? Si'i. Quiña'a la ntsu'u loo ma cuentya ji'i ycui' Ni. ²⁷ Pana nga'aa caca caluu la ma sa cla'be metro cuā la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' ma.

²⁸ 'Lo'o jua'a cha' ji'i ste' ma, ¿ni cha' nclyacua tsa ti' ma ji'i cha' bi'? Culacua xi ti' ma lo'o ña'a ma queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nclyuu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i cuiñá late' cacu'. ²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé. ³⁰ Ñi'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá ycui' Ndyosi ji'i queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsā talo queé bi' lo'o li' tyaqui ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycui' Ni late' cacu' ma, masi xti tsa cha' jlya ti' ma ji'i ycui' Ni. ³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'i ma ca nde loo la. Ná ñacui lye ma: "¿Ma caja na cacu ya?" Ná ñacui ma: "¿Ma caja hitya co'o ya?" Ni ná ñacui ma: "¿Ma caja ste' ya?" ³² Jua'a nclacua ti' ñiatí nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuā cha' lyiji cha' bi' ji'i ma, ³³ bi' cha' si'i ji'i cha' bi' clyana ma. Tso'o la si ta ma tyempo ji'i ycui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ma, jua'a tso'o la si cua'ni ma lcaa cha' nu ntí' ycui' Ni cha' cua'ni ma nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i ma. ³⁴ Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' ma cuentya ji'i ñi'ya nu caca ji'i ma tsā quee. Chaca tsā laca bi!. Sca ti ji'i tsā juani culacua xi ti' ma ñi'ya cua'ni ma cha' tyijiloo ma ji'i cha' cuxi nu tyacua ji'i ma juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati

¹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná sta mä qui'ya ji'i tya'a ñati mä, cha' ná tyiquee' sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'i mä si cua'ni mä jua'a. ² La cui' ñi'yä nchcui' cuxi ma ji'i xa' la tya'a ñati mä, si tyaala tsa mä, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycui' Ni ji'i mä. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'yä nu nda mä ji'i tya'a ñati mä, la cui' jua'a ta ycui' Ni ji'i mä. ³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui' mä ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati mä, masi ñi'yä nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mä cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycui' mä, ñi'yä nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mä. ⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mä chcui' mä lo'o tya'a ñati mä ndi'yä: "Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u"? Jua'a ñacui' mä, masi ná ña'a mä nguti nu ntsu'u cloo ycui' ca mä. ⁵ ¡Na cuiñi mä! Clyo la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mä, lo'o li' taca ña'a tso'o mä cha' culo mä satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mä.

⁶ 'Cha' lubii nu cuentya ji'i ycui' Ndyosi ni, ná tso'o si tsaa chcui' mä cha' bi' lo'o ñati cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'yä nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mä ji'i ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mä li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mä sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'yä nu tso'o la jña ngu' sca cha' ji'i ycui' Ndyosi

⁷ 'Lo'o chaca cha' ni: jña mä sca cha' ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ta ycui' Ni cha' bi' ji'i mä li'; clyana mä ji'i ycui' Ni, lo'o jua'a quiye Ni ji'i mä li';

tyucui tyiquee mā chcui' mā lo'o y cui' Ni, cuna Ni cha' nu chcui' mā lo'o Ni li'. ⁸ Cua ña'q̄ ca ñat̄i nu ndijñ̄a sca cha'ji'i y cui' Ndyosi, caja cha'bi'ji'i ngu' li'; cua ña'q̄ ca ñat̄i nu nclyana ji'i y cui' Ni, qui je Ni ji'i ngu' li'; lo'o jua'q̄ cua ña'q̄ ca ñat̄i nu tyucui tyiquee nchcui' lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca cu'mā nu ta sca quee cacu sñi' lo'o jñ̄a nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹⁰ Ni ná ntsu'u ñat̄i nu ta cuaña ji'i sñi' lo'o jñ̄a nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' ma ñi'yā ta mā na tso'o ji'i sñi' mā, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee mā, la cui' jua'q̄ caca cuayá' ti' mā cha' jlo la ti' y cui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuā ñi'yā nu ta Ni na tso'o ji'i ngu' nu ndijñ̄a ji'i Ni.

¹² 'Nga'q̄ cha' cua'ni tso'o mā lo'o xa' ñat̄i si ntí' mā cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o mā. La cui' cñ̄a bi' ngulo y cui' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'q̄ cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'q̄ cha' tyeje tacui mā tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sii tsa tyucuiii su tsaa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'q̄ tyucuiii bi' ntí' ngu', bi' cha' quiña'q̄ tsa ñat̄i ndya'q̄ tyucuiii bi'. ¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucuiii su tsaa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'q̄ cha' tye ji'i ngu'; xti ti ñat̄i nquije ji'i tyucuiii bi'.

Lo'o ña'q̄ na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

15 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' mā ña'a mā ji'i ngu' cuiñi nu nchcui' cuiñi ti cha' cuentya ji'i y cui' Ndyosi nclu'u ngu' cha' ji'i mā. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlyal'; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti' ngu' cha' culacua ti' mā cha' ñatí tso'o laca ngu' ñi'yā laca xlyal'. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o mā, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o mā; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si'i ñi'yā laca xlyal' laca ngu' bi'; ñi'yā laca sca bo'o nu tyala tsa, jua'a laca ngu' bi'. **16** Taca ji'i mā tyuloo mā ji'i ngu' cuiñi bi' lo'o ña'a mā ni cña ndu'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si'i jii' quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'a si'i ji'i yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi. **17** Ji'i lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na. **18** Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o. **19** Lo'o li' si'yu ngu' ji'i yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui ngu' yaca bi' li'. **20** Nchca cuayá' ti' mā ñi'yā ndu'ni sca yaca lo'o ña'a mā si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a mā ñi'yā laca cña nu ndu'ni ngu'.

Si'i lcaa ñatí nu tyatí ca su laca y cui' Ni loo

21 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na': "Xu'na, Xu'na", nacui_ ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyatí ca su laca y cui' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiyá' ji'i cha' nu nchcui' Sti na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyatí ca su laca y cui' Ni loo. **22** Nu lo'o tyala hora cha' cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'i lcaa ñatí chalyuu, tyu'u tucua quiña'a ñatí nu ñacui

'na: "Xu'na, Xu'na", ñacuī ngu' 'na, "lo'o cuare, cua nchcui' ya lo'o ñat̄i cuentya jinu'ü. Chacuayá' jinu'ü ngulo ya ji'l̄i cui'i cuxi nu ngusñi ji'l̄i ñat̄i, lo'o jua'ā cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'ü", ñacuī ngu' bi' 'na. ²³ Lo'o li' ntsu'u cha' xacuī na' cha' ji'l̄i ngu' bi' ndi'ya: "Ná nslo na' ji'l̄i cu'mā tsiya' ti. Yaa clya mā cha' ngu' xña'ā laca mā."

Tucua lo ña'āngüiñá ngu' ni'i

²⁴ Lcaa ñat̄i nu cuna tso'o cha' nu nchcui' na' re, lcaa ñat̄i nu taquiya' tso'o ji'l̄i cha' nu nchcui' na', laca ñat̄i bi' ñi'yä laca sca ñat̄i nu ngulacua xi ti' nu lo'o tyā lyiji cuiñá yu ni'l̄i ji'l̄i. Lo'o li' ngüiñá yu bi' ni'l̄i ji'l̄i yu chü' sca quee cuaja'. ²⁵ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'ā cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i nu ntucua chü' quee bi'. Lo'o jua'ā ndyaca tsa cui'i, pana ná nclyú ni'l̄i bi', cha' tso'o tsa su ntucua chü' quee bi'. ²⁶ Lo'o jua'ā lcaa ñat̄i nu ndyuna cha' nu nchcui' na' re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' ji'l̄i cha' bi', laca ngu' bi' ñi'yä laca sca ñat̄i tonto nu ná ngulacua ti' tsiya' ti; ngüiñá yu bi' sca ni'l̄i lo yusi ti. ²⁷ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'ā cuayá' nu nxlyab'a hitya yuu ji'l̄i ni'l̄i bi', lo'o jua'ā lye tsa ndyaca cui'i. Nga'aa ndalo ni'l̄i bi' li', ndyú bi', ndye bi', ngunu'ü tsiya' ti li'; lo'o jua'ā ñat̄i nu ná ntaja'ā taquiya' ji'l̄i cha' jna', tye cha' ji'l̄i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re ji'l̄i ngu', li' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'ā ji'l̄i cha' nu ngulu'u yu ji'l̄i ngu'. ²⁹ Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'l̄i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'yä nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclyu'u yu ji'l̄i ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

¹ Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'i. ² Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo ycui' Jesús, cha' nti' yu cuane yu ji'i Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' ji'i yu bi'.

—Xu'na —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús—, cua'ni jo'o na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³ Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', gusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui Jesús ji'i nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacui.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu. ⁴ Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'o —nacui—. Cajua ta nu'u msta nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u ji'i xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'o msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i msu ji'i xu'na sendaru

⁵ Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyacua tya'a lo'o sca capitán ji'i sendaru romano nu ndijña ji'i Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i sca nu quicha:

⁶ —Xu'na —nacui capitán bi' ji'i Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcu' tyucui tyucui ña'a yu; ti'i tsa nti' yu.

7 Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu
—nacui' Jesús ji'i nu capitán bi'.

8 Hora ti nguxacu*í* capitán cha' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacui' yu ji'i Jesús—, ná tso'o tsaa nu'u
to' tyi na', cha' si'i ñati_t tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha'
nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati_t quicha bi' tsiya'
ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti
tyu nu'u chcui'. **9** Xu'na sendaru laca na'; laca na'
loo ji'i sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u
nu laca loo jna'. Si culo na' cña ji'i tsaca sendaru
bi' ndi'yq: "Yaa clya nu'u", hora ti tsaa yu, cha' nti'
na' cha' tsaa yu. Jua'a si chcui' na' lo'o chaca yu:
"Caq nu'u ca nde", hora ti caq yu slo na' li'. Jua'a si
culo na' cña ji'i msu 'na: "Cua'ni sca cña 'na", ñacui'
na' ji'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacui' capitán
ji'i Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u
culo cña cha' cati_t quicha bi'.

10 Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui'
capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati
nu lca'a ji'i:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacui'
Jesús ji'i ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti ji'i sca ñati
nu tso'o tsa jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi, ñi'yq jlya ti' nu
capitán re; tyucui ña'a nasiyuq Israel re ná ntsu'u
ngu' nu jlya ti' jua'a. **11** Chañi cha' tiya' la tyala
quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua
cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsaa
ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycui'
Ndyosi loo nde cuq; stu'ba ti tsaa tucua ngu' to'
mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o
jyo'o Jacob. **12** Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca
sñi' ycui' Ndyosi nacui' ngu', pana ná tyala
ngu'

bi' slo ycui' Ni. Culo Ni cña ji'i xcä ji'i Ni cha' tsaa xcä xcuäa ji'i ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to'ty i nu'u lacua —nacui ji'i—. Jly a ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui Jesús ji'i.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Pedro

¹⁴ Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni'i ji'i Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo qui'ñia, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma'. ¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús chü' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' ji'i; ndyatü ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ngu' quicha

¹⁶ Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' ji'i ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo. ¹⁷ Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'yä nscua cha': "Cua ngua tii ycui' Ni ma nde su ti'i ji'na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u ji'na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'". Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

18 Lo'o ngua sca tsa na'q Jesús cha' quiña'q tsa ñati ndya'q slo, bi' cha' ngulo yu cña ji'i ngu' tya' ndya'q yu cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ycui' yu ne' yaca ni'i ca chaca tsu' tayu' bi'. **19** Lo'o cua tsaa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'o cha' chcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui mstru bi' ji'i Jesús—, lo'o na' nta'q tya'q na' lo'o nu'u lcaa macala su tsaa nu'u.

20 Nguxacui Jesús cha' ji'i mstru bi' li':

—Nu naa cuatya'ni, ne' xtyuu ni' ndyu'u ni'; lo'o jua'q quiñi sube, ne' xlyati ndyu'u ni'. Pana na'ni, cua nda Ni 'na liyaa chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'q ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'q cña' na'.

21 Lo'o li' nchcui' chaca nu qui'yu nu ndya'q lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacui yu ji'i Jesús—, ta xi chacuayá'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'qasii na' ji'i sti na' ña'q cuayá'nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' ji'i sti na' clyo. Li' tsa'q la lo'o nu'u.

22 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—Tso'o la masi caqa lca'q nu'u 'na juani ti —nacui Jesús ji'i—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya' ma' nu taca xatsi' ji'i ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

23 Lo'o li' ndyati Jesús ne' yaca ni'i piti; ndyati ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. **24** Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyati clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni'i bi'. **25** Li' nguxtyu'u ngu' tya' a ndya'q ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui^u ngu' ji'i Jesús—, cua'ni lyaá clya ji'na. Cua quilyu'u ti yaca ni'ji re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶ Li' nguxacui^u Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsii^u tsa ma? —nacui^u ji'i^u ngu'—. ¡Xi tsa tyempo ndalo ma, cha' ná jlyya ti' ma ji'i y cui' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatu^u Jesús, nchcui^u lo'o cui'i^u lo'o clyoo' cha' cua'a ji'i^u cha' bi'; hora ti ngua t̄i bi' li'. ²⁷ Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua t̄i tsiya' ti clyoo' lo'o cui'i bi'.

—¿Ti ñati^u ta laca nu cusu' re? —nacui^u ngu' ji'i ty'a a ngu'—. Ndaquiya^u clyoo' ji'i^u, jua'a^u nduna cui'i cha' nu nchcui^u nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'oji'i ngu' Gadara nu ngusñi cui'i xña'a ji'i

²⁸ Lo'o li' ndyalala ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu ji'i^u ngu' Gadara. Li' ndyacua tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'i^u xña'a^u ji'i^u tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi'i^u ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a^u nga'aa nda ngu' chacuayá^u tyeje tacui xa' ñati^u tyucui^u jua. ²⁹ Lo'o li' ngua'ni cui'i^u xña'a^u cha' cui^u tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a^u nu'u^u slo cua, Jesús? —nacui^u ngu' quicha ji'i—. Nu'u^u laca nu sca ti Sñi^u y cui' Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u^u ji'i^u cua nti' nu'u^u, masi si'i tyempo juani caca cha' nchcube' bi'?

³⁰ Lo'o ndejuala xi ndi'i^u quiña'a^u tsa cube', ndya'a^u nclyana ni' na cacu ni'. ³¹ Li' ngua'ni cui'i^u xña'a^u bi', cha' ngüijña^u ngu' quicha chacuayá^u ji'i^u Jesús cuentya ji'i^u cui'i^u bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u^u culo cui'i^u nu ntsu'u^u ji'i^u ya, cha' cua'ni nu'u^u jo'o ji'i^u ya —nacui^u ngu' bi' ji'i^u

Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' ji'í cui'í cha' tsaa xñi ji'í cube' nu ndya'a jua.

³² Li' nda Jesús chacuayá' ji'í cui'í bi'!

—Yaa clya mä —nacui Jesús ji'í cui'í bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'í xña'a q ji'í tyucuua nu quicha bi', ndyaa cui'í bi' ngusñi ji'í cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

³³ Lo'o na'a q ngu' nu ña'qsií ji'í cube' bi' ñi'ya nu ngua ji'í ni', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichi cha' cacha' ngu' ji'í ngu' quichi ñi'ya nu ngua ji'í ngu' quicha nu ngusñi cui'í xña'a q ji'í, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua ji'í cube' bi'.

³⁴ Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacua tya'a ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' ji'í cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichi tyi ngu', tyaa yu xa' se'i nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í sca nu quicha nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a q yu

¹ Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'í bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichi tyi. ² Lo'o ndyalaa quichi bi', li' ñaa lo'o ngu' ji'í sca nu quicha nu nchcu' tyucuí tyucui ña'a q yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o ji'í nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlyá ti' ngu' bi' ji'í, bi' cha' nchcui' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'í nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'í qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: "Cha' cuxi nchcui' nu qui'yu re cuentya ji'í ycui' Ndyosi". Jua'a ngulacua ti' ngu'. ⁴ Pana, ngua tii Jesús ji'í lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi!.

—¿Ni cha' chii nti' ma ña'a ma 'na juani? —nacui Jesús ji'í mstru bi!—. ⁵ Ná ndiya ti' ma si ñacui na' ji'í nu quicha re: "Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'í qui'ya nu ntsu'u hi". ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: "Tyatu nu'ú, xa tu'ba catya hi cha' tyaa lo'o ji'í ca to' tyi"? —nacui Jesús—. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya ji'í ycui' Ndyosi cha' cuityí na' qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati chalyuu, cha' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' cacá ñati. Ca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi!:

—Tyatu nu'ú —nacui Jesús ji'í—, xñi ji'í catya jinu'ú cha' tsaa lo'o ji'í ca to' tyi.

⁷ Hora ti ndyatú nu quicha bi', ngusñi ji'í catya ji'í, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu. ⁸ Quiña'a tsa ñati na'a ji'í cha' bi', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' ji'í ñati chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'!

Ngusi'ya Jesús ji'í Mateo

⁹ Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'í su ntucua Mateo nxñi cñi cña loo ngu'. Nchcui' Jesús lo'o nu Mateo bi' li':

—Tyu'u lca'a nu'ú 'na —nacui Jesús ji'í.

Hora ti ndyatú Mateo, nguxtyanu cña ji'í, ndyaa lca'a ji'í Jesús li'!

10 Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'j i' Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñat̄i ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'i ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñat̄i nu nacui' ngu' ji'j i' cha' ná tso'o ñat̄i bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j i' Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'.

11 Lo'o na'q a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nchcui' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j i' yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na m̄a lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nu laca msu ji'j i' ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'j i' ngu'? —nacui' ngu' fariseo bi'.

12 Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nchcui' y cui' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'j i' ngu' bi' —nacui' Jesús ji'j i' ngu'—. Sca ti ji'j i' ñat̄i quicha ntsu'u cha' caca jo'o. **13** Yaa clyá m̄a cua'a jyacá m̄a ji'j i' cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'yá nchcui': “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'j i' tya'a ñat̄i m̄a, nacui' y cui' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta m̄a quiña'a tsa mst̄a 'na; ni na'ni scu' m̄a, ná ndu'ni cha' ta m̄a mst̄a 'na.” Jua'a nscua lo quityi. Ná lijyá na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ñat̄i nu tso'o tsa y cui' ngu', nti' ngu'; cua lijyá na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' ji'j i' cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío ji'j i' Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'j i' ts̄a nu ná ndacu ngu'

14 Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan laja lo'o ntyucuatya ji'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsə nu ná ndacu cuare —nacui' ngu'—, lo'o ntsu'u tsə nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsə bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsə ndacu mə. ¿Ni cha' ta ndacu cu'mə lcaa tsə lacua?

15 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsə bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui' Jesús ji'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsə li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

16 'Chaca cha' chcui' na' lo'o mə: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' ji'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaat̄i late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyat̄i' jlyacuə su ngalya late' bi' li'.

17 La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcui lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya ji'i ycui' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu').

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

18 Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatu^{st̄i'} yu slo Jesús li', cha' jñā yu sca cha' clyu ti' ji'i:

—Cua ngujuii ca ti sca nu piti cuna'^q sñi' na' —nacui^q nu cusu' ji'i Jesús—. ¿Ha ná tsaa nu'^u slo na' cha' sta ya' nu'^u lo nu piti bi'? —nacui^q—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'^u cua'ni cha' tyu'^u nu piti chaca quiya'.

19 Li' ndyatu^q Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'^q ji'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'. **20** Pana tyucui^q su ndyaa ngu' njyacua sca nu cuna'^q quicha ji'i Jesús, lijya^q nde chu^q yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'^q bi', cha' ndyalú tañi. **21** Ndi'ya^q ngulacua ti' ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na!". Jua'^q ti ngulacua ti' ma'. **22** Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxñā^q ji'i nu cuna'^q bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'^u, sñi' —nacui^q Jesús ji'i—. Jlya ti' nu'^u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'^u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'^q bi'.

23 Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'^q cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxí'ya tsa ngu' ndi'i^q ngu' toni'i^q ji'i nu cusu' bi'. **24** Nchcui^q Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa mä^q tso'o la —nacui^q—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujuii re.

Nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús li', **25** pana ngulo'o Jesús ji'i^q ngu' cha' caja su tyatí^q ycu^q yu ne' ni'i^q ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi^q yu ya' nu piti bi', ndaca'^q nu piti li'. **26** Lo'o jua'^q ngua cha' nguañi^q cha' bi' lcaa quichi^q su ndi'i^q ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷ Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'j bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tucua tya'a ngu' cuityi' ji'i yu. Ngusi'ya ngu' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua, cusu', nu'u nu laca ñati tya'a ji'i jyo'o David —ndu'ni ngu' ji'i.

²⁸ Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatí ni'j ji'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' lijya ngu' cacua la slo yu. Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' mā cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o mā? —nacui yu ji'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacui nu ngu' cuityi' bi' ji'i.

²⁹ Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o mā lacua. Caca bi' ji'i mā si jlya ti' mā 'na —nacui Jesús ji'i ngu' cuityi' bi' li'.

³⁰ Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' mā ji'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'yā ngua cha' ngua tso'o cloo mā —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³¹ Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' ji'i lcaa ñati ñi'yā ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cu'u

³² Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaq lo'o ngu' ji'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'ji' cuxi nu ngusñi ji'i yu. ³³ Lo'o ngulo Jesús cui'ji' cuxi ji'i nu quicha bi', li' ngua nchcui' yu, masi cu'u yu tsə la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu'u ndacua li'.

—Bilya ña'q̄ na sca cha' tlyu jua'q̄ —nacuī ngu' ji'ī tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñat̄i tyucui ña'q̄ nasiyū Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'q̄ —nacuī ngu'.

34 Pana xa' ña'q̄ nchcuī ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua ji'ī cui'ī cuxi nu ngusñi ji'ī ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'q̄ —nacuī ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús ji'ī ngu' quiñaq̄

35 Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichí̄ sube, lcaa quichí̄ tonu, cha' culu'u ji'ī ngu' ne' laa ji'ī ngu' judío; quiña'q̄ tsa cha' nda Jesús lo'o ñat̄i ñi'yǟ tso'o caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'ī ngu'. Lo'o jua'q̄ ngua'ni jo'o ji'ī lcaa ngu' quicha, ji'ī lcaa ngu' nu ngunu'ǖ ti'. **36** Tya'na tsa ti' Jesús ji'ī nu quiña'q̄ tsa ñat̄i nu ndya'q̄ lca'a ji'ī, cha' ná nchca ji'ī ngu' bi'; ngaa'aa jlo ti' ngu' ñi'yǟ nu tyl'ī tso'o la ngu'. Ñi'yǟ ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'q̄sii ji'ī ni', jua'q̄ ndu'ni ngu' quiña'q̄ bi', ngua ti' Jesús. **37** Li' nchcuī Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'ī, nda yu sca cujj̄ lo'o ngu' cuentya ji'ī ngu' quiña'q̄ bi'. Nacuī yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'ī ycui' Ndyosi, cha' ñi'yǟ laca sca xtyǟ nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'q̄ laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñat̄i cha' xñī ngu' cha' nu nchcui' na' —nacuī Jesús ji'ī ngu' bi'—. Lo'o jua'q̄, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re. **38** Bi' cha' chcui' mǟ lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñat̄i nu taca ji'ī cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'i cha' ca tsa'a ngu' ji'i

¹ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i cha' cäa ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' lo cña ji'i, cha' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

² Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'i Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'i, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'i Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo; ³ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji'i; ⁴ ngusubi yu ji'i Simón nu ngua ji'i taju ngu' cananista, lo'o ji'i Judas Iscariote nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la.

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

⁵ Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsaa mä tyucuiji nde xa' tsu' su ndi'ji ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsaa mä quichiji tyi ngu' Samaria —nacui Jesús ji'i ngu' bi!—. ⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a mä tsaa mä, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'yä ndu'ni xlyá' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi!. ⁷ Ta mä cha' lo'o ngu' lcaa quichiji cha' cua tyalaa ti hora cha' caca

ycui' Ndyosi loo. ⁸ Cua'ni mä cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni mä cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujui; cua'ni mä jo'o ji'i ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo mä ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda na' chacuayá' ji'i mä cha' cua'ni mä jo'o ji'i ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya mä caya' lo'o cua'ni mä jo'o ji'i ngu'.

⁹ 'Ná lo'o cñi cui'ya mä tsaa mä, masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi sube; ¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya mä tsaa mä. Lo'o jua'a ná qui'ya mä chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'u ya' mä tsaa mä. Si cua nguxtyucua mä ji'i ngu', nga'a cha' xacu ngu' ji'i mä.

¹¹ 'Lo'o tyalaa mä sca quichi, masi quichi tlyu, masi quichi sube ti, li' clyana mä ji'i sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu ji'i mä. Slo yu bi' tyi'i mä ña'a cuayá' nu tsaa mä xa' quichi. ¹² Nu lo'o tyatí mä to' tyi yu, jñia mä ji'i ycui' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' ca tyi. ¹³ Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' bi'; pana si ñilo'o ti ngu' ji'i mä cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacuä Ni ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcui' mä cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi'. ¹⁴ Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu mä slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u mä ji'i ngu', li' xtyanu mä ji'i ngu' bi', masi xtyanu mä ji'i quichi bi'; jua'a salú mä sñii yuu nu ntsu'u quiya' mä lo'o tyu'u mä quichi bi'. ¹⁵ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä, cha' nu lo'o tyalaa tsä nu cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' xcube' tsa Ni ji'i ngu' quichi su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u mä ji'i ngu'; tsä bi' ca

tso'o la cha' ji'i ngu' cuxi nu nguti'i quichi Sodoma,
nu nguti'i quichi Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma

16 'Cua'aq jyaca mä 'na: Ta na' ji'i mä cha' tsaa
ma xa' quichi ñi'ya si laca mä xlya' nu ndya'a laja
bo'o tyala; bi' cha' tii ti ti' mä tya'a mä laja ñati,
ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'. Tso'o ti tya'a
ma, ná cua'ni tyala mä ji'i ngu' tsiya' ti. Caca mä
ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyala ni'
tsiya' ti. **17** Pana cua'ni tii ti ti' mä lo'o ñati; ná
tyiquee' tsaa lo'o ngu' ji'i mä slo ngu' tsiya, masi
ná tyala mä ji'i ngu'. Lo'o jua'a quiji'i ngu' ji'i mä
ne' laa ji'i ngu'. **18** Ntsu'u ngu' nu tsaa lo'o ji'i mä
slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyala
mä ca slo ycui' rey. Lo'o xcube' ngu' ji'i mä xqui'ya
na', li' caja xi tyempo cha' ta mä xi cha' jna' lo'o
ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'. **19** Nu lo'o tsaa lo'o
ngu' ji'i mä slo ngu' tsiya ni, ná culacua tsa ti' mä
ñi'ya caca cha' nu chcui' mä lo'o ngu' bi', ñi'ya caca
xacui' mä cha' ji'i ngu' bi'. Cua'ni ycui' Ndyosi cha'
quije cha' liñi nu chcui' mä lo'o ngu' bi', **20** cha' si'i
cha' ji'i ti mä nu chcui' mä li'; cha' ji'i Xtyi'i ycui'
Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcui' mä lo'o ngu'.

21 'Tii ti ti' mä tyi'i mä lacua, cha' lo'o tya'a ngula
mä tsaa lo'o ji'i mä cha' cuiñi ti sta qui'ya ji'i mä slo
ngu' tyaala bi'; lo'o jua'a cujuii cuañi' sti mä ji'i mä.
Hasta sñi' mä, cujuii cuañi' ngu' ji'i cu'mä nu laca
mä sti ngu' xtya'a mä ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta
cujuii ngu' ji'i mä nti' nu sube bi'. **22** Lo'o jua'a caca
ti'i ti' lcaa ngu' ña'a mä ngu' ji'i mä xqui'ya na'. Pana
ñati nu talo ji'i lcaa cha' cuxi bi', clyaa mä ngu' li', caja
chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'. **23** Tso'o

xna mä nde xa' quichí nu lo'o lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mä. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: Bilya ta mä cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde lcaa quichí tyi ngu' nu lo'o caq na' chalyuu chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

24 'Ñati nu laca mstru ji'i ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'i na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'o jua'a ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si'i msu nu laca loo. **25** Sca ti cuayá' cha' ti'í caca ji'i ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i mstru ji'i ngu'; sca ti cuayá' cña ti'í caca ji'i msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' mä cha' ti'í tsa chcui' ngu' ji'i mä nu ntsu'u cha' ji'i mä lo'o na', cha' laca nu Xu'na mä; cua nchcui' ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti ji'i cutsii mä?

26 'Bi' cha' nacui na' cha' ná cutsii mä ji'i ñati chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu' cuaana ti, nti' ngu', quijeloo cha' bi' ji'i ñati nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti ji'i ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñati ji'i cha' bi' nde loo la. **27** Lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mä nde su ndi'i mä ycui' ti mä, chcui' mä cha' bi' lo'o lcaa ñati nde loo la; jua'a scaa cha' nu nclyu'u na' ji'i mä cuaana ti, cuii' chcui' mä cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichí. **28** Ná cutsii mä ji'i ngu' nu cujuui ji'i mä nde chalyuu ti, cha' ná nchca ji'i ngu' cujuui ngu' ji'i cresiya ji'i mä; tso'o la si cutsii mä ji'i ycui' Ndyosi nu cua'ni cuayá' ji'i mä nde loo la. Cutsii mä ji'i ycui' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' ji'i mä tsiya' ti si tsaa mä ca bilyaa.

29 'Cua jlo ti' mä cha' tsa'ñña tsa nga'ä quiñi sube nu ndujui' ngu', masi tucua tya'a quiñi sube caja ji'i mä sa paxu ti. Pana ycui' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycui' Ni cha' bi!. **30** Lo'o jua'ä cua ngulacua Ni ji'i lcaa quicha' hique mä, jlo ti' Ni ni lcua tya'a quicha' ntsu'u hique scaa ngu'. **31** Lo'o cu'mä ni, quiña'ä tsa ntsu'u lo cu'mä ca slo ycui' Ndyosi; ná stu'ba mä tsiya' ti masi lo'o quiña'ä tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii mä ji'i ñati.

Cha' ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

32 'Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', nu nchcui' cha' jna' lo'o xa' ñati, jua'ä na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cuä cha' tya'a tso'o na' laca ñati bi!. **33** Lo'o jua'ä lcaa ngu' nu nchcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', jua'ä na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cuä cha' si'i tya'a tso'o na' laca ñati bi!.

Ná stu'ba cha' ji'i ñati chalyuu xqui'ya Jesús

34 'Ná culacua ti' mä cha' tj ti tyi'ji tyiquee ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijyä na'. Ná caca jua'ä. Lye la xüü tya'a ngu' xqui'ya na'; **35** xüü tya'a sca ñati lo'o sti yu xqui'ya na', xüü tya'a sca nu cuna'ä lo'o xtya'ä cho' xqui'ya na', xüü tya'a cuxii ji'i ngu' lo'o xtya'ä laa cho!. **36** Xüü tya'a ngu' jua'ä ña'ä cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusüü ngu'.

37 'Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'ä ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'ä ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'ä tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'ä; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'ä ngu' bi' lo'o na'.

³⁸ Lo'o jua'a ná taca ñacui ngu' cha' na' lacá Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tyá'a ngu' lo'o na' tyucuiii nu culu'u na' ji'i ngu' cha' tsaa ngu'. Ntsu'u cha' xñi ngu' tyucuiii bi', masi cujuu xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jna!. ³⁹ La cui' jua'a ngu' nu ná ndyujuii ñati ji'i xqui'ya cha' lye la ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i ycui' ca tingu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' si cujuu ñati ji'i xqui'ya cha' jna!.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' nde loo la

⁴⁰ 'Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyi'i mä to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'yä si cua nda ngu' bi' su tyi'i na' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyi'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'yä si cua nda ngu' bi' su tyi'i ycui' Ndyosi lo'o ngu', cha' la cui' ycui' Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lijyä na' ca nde. ⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca ji'i ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua nguxco'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi', stu'ba ti caca ji'i ngu' bi' lo'o ji'i nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha' ji'i ycui' Ndyosi, stu'ba caca ji'i ngu' bi' lo'o ji'i nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca su ntucua ycui' Ni. ⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati bi' nde loo la.

11

Nda Juan ji'i ñati cha' tsaa slo Jesús

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcui' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi nu ndi'i cacua ti; ngulu'u yu ji'i ngu' quichi bi'.

² Tya nga'a Juan ne' chcuq, pana cua ndyuna nu Juan bi' ji'i lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tsaa ngu' bi' slo Jesús, ³ cha' xcuane ngu' bi' ji'i Jesús cuentya ji'i Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'ü laca ycui' nu cua cäa ti?
—nacui' ngu' bi' ji'i Jesús li'—. ¿Ha tya cäa la chaca nu caca ycui' Cristo?

⁴ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Yaa mä cache' mä ji'i Juan lcaa lo cha' nu nduna mä slo na', lcaa cha' nu ña'a mä slo na'
—nacui' Jesús ji'i ngu'—. ⁵ Cacha' mä cha' nu cua na'a mä ca nde ji'i yu; cache' mä ji'i cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu ngua cuityi', cha' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', cha' ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nduna ngu' nu ngua cu'ü jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu cua ngujuii, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti'i ñi'ya
nu cua'ni lyaá ycui' Ni ji'i ñati chalyuu ji'i nu cuxi.
⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ña'a ti tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca cuayá' tso'o ti' lcaa cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' nguxana Jesús nchcui' yu cha' ji'i Juan bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua:

—Nu lo'o ndyaa mä ne' quixi' su nguti'i Juan ca su ná ndi'i ñati, ¿na ca ngulacua ti' mä cha' ña'a mä

ca ndacua? —nacui Jesús ji'í ngu'—. ¿Ha na'a mā sca yaca quii nu nchcuta cui'í ji'í? Si'i jua'a.⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa mā cajua lacua? ¿Ha na'a mā ji'í sca nu qui'yu nu tso'o tsa ña'a ste' yu? Si'i jua'a, cha' nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi'i ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca loo.⁹ Ná tyiquee' ngua tii mā cha' laca Juan sca ñati nu laca tu'ba ji'í ycui' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui ji'í Juan.¹⁰ Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni la cha' ji'í cña nu ntsu'u ji'í Juan:

Culo na' cña ji'í sca msu 'na cha' tsaa yu nde loo nu'u,

cha' saala yu tyucuij su caq̄ nu'u.

Jua'a nchcui' ycui' Ni ji'í Cristo.¹¹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā ji'í Juan nu ntyucuatya ji'í ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la ji'í, ñi'ya nu ngua ji'í Juan bi'. Pana cua lijyá na' cha' caca na' loo ne' cresiya ji'í ñati; juani cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u ji'í ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu'.

¹² "Tya lo'o lijyá Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' ntí tsa ngu' cha' caca ycui' Ndyosi loo ji'í ñati. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycui' Ndyosi jua'a ti.¹³ Pana cua nchcui'lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'í ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu ngulo ycui' Ni ji'í ñati. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan.¹⁴ La cui' bi' laca ñi'ya ngua Elías, nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' caq̄ nu bi' chaca

quiya' juani, si tyaja'a mä xñi mä cha' bi'. ¹⁵ Cua'a jyacä tso'o mä ji'i cha' nu nda na' re lo'o mä.

¹⁶ 'Ná tso'o tsiya' ti ñi'yä nu ndu'ni ñatä chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'yä si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, nu taja ti' ji'i tya'a ndijya ngu' cha' ná ntí' ngu' quiyya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxil'ya ngu' ji'i tya'a ngu': ¹⁷ "¿Ni cha' ná ntyaja'a mä cula quiya' mä? Na ncly'a a ya xi jii cha' ji'i mä", nacui nu sube bi!. "¿Ni cha' ná ntyaja'a mä ca xñi'j ti' mä lo'o cua? Na ncly'a a ya marcha, na nxil'ya ya nga'a ya." La cui' jua'a ndyu'ni cu'mä ñatä chalyuu juani; xcui' na taja ti' mä, ná tso'o ntsu'u tyiquee mä tsiya' ti ña'a mä ji'i tya'a ñatä mä. ¹⁸ Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu yu. Lo'o li' nchcui' mä ji'i yu: "Ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu, bi' cha' ndu'ni yu jua'a", nacui mä. ¹⁹ Lo'o li' lijyä na' nu cua nda Ni 'na lijyächa' caca na' ñatä, ndacu na' lcaa lo na lo'o mä, ndyi'yu na' lcaa lo na lo'o mä, lo'o li' nchcui' mä 'na: "¡Ña'a mä ña'a! Ndacu tsa yu jua, cu'bi tsa yu", nacui mä ji'i tya'a mä. "Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu", nacui mä 'na. Nacui mä jua'a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', ntí' mä; pana caca cuayá' ti' mä nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacui cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca na'.

Quichi su ná ndaquiya' ngu' ji'i ycui' Ni

²⁰ Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' ji'i quichi su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu' ca tysi bi', pana ná ngua tyuju'u

ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu';
ná nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi'.

²¹ —¡Tya'na tsa cu'ma ngu' quichí Corazín! —nacui Jesús—. ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' quichí Betsaida! —nacui—. Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'q cu'ma, pana ná nguju'u ti' ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma, ná nguxtyanu ma cha' bi'. La cui' jua'a tya sa'ni la xña'a tsa ngu' quichí Tiro lo'o ngu' quichí Sidón, ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujuji ñi'yä caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu' bi' cha' tlyu ñi'yä nu ña'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu' bi'. Ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'yä nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ²² Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Tiro lo'o ji'i jyo'o ngu' Sidón, nulo'o tyalaat sá tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'. ²³ Lo'o cu'ma ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichí tyi ma nti' ma? ¿Ha laca quichí tyi ma loo ji'i xa' quichí ntii' ma? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichí tyi ma, tyaa ycui' ma ca bilyaa li'. Quiña'a tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'ma, lo'o ná jlya ti' ma 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichí Sodoma; pana ná na'q jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'yä nu cua na'q cu'ma ngu' Capernaum. Si cua na'q ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichí tyi ngu' bi' juani lacua. ²⁴ Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Sodoma bi' tsá tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu; lye la xcube'

Ni ji'í cu'maq li'.

Tí ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

25 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:
—Cua'ni tlyu na' jinu'ú, Sti na'; la cui' nu'ú laca
Xu'na ya, masi nde cuá, masi nde chalyuu —nacui
Jesús ji'í ycui' Ndyosi—. Tsa xlya'be hí cha' cua
ngua'ni nu'ú cha' ngua cuayá' ti' ñatí nu ná jlo
tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñatí ñi'yá nti' ngu' tii, ná
nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'ú. Masi ngu' nu
nchca tsa ji'í, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'ú
nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'. **26** Chañi
cha' jua'a nti' ycui' nu'ú, cha' caca cuayá' ti' ngu'
nu ná jlo ti' tsiya' ti.

27 Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi ji'í ngu':

—Lcaa chacuaya' ji'í Sti na' ndyanu ya' na'. Ni
sca ñatí ná jlo ti' ñi'yá laca cha' nu ntsu'u ne'
cresiya 'na nu laca Sñi' ycui' Ni; sca ti ycui' Ndyosi
Sti na' jlo ti' ñi'yá laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya
'na. Lo'o jua'a, ni sca ñatí ná jlo ti' ñi'yá laca cha'
nu ntsu'u ne' cresiya ji'í Sti na'; sca ti na' nu laca
Sñi' ycui' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi'
ji'í ñatí nu subi na' ji'í cha' ca tsa'a ngu' 'na. **28** Lcaa
cu'maq nu nga'aa talo mä cha' ti'í tsa cña nu ntsu'u
ji'í mä nde chalyuu, nti' mä, caa mä tyu'u cha' ji'í
mä lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' tí ti tyi'i
tyiquee mä li'. **29** Xñi mä cña nu ta na' ji'í mä, lo'o
li' ca tsa'a mä lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a
na' ji'í mä, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' ji'í mä; tí
ti tyi'i tyiquee mä lo'o cua ngüityí na' cha' cuxi nu
ntsu'u ne' cresiya ji'í mä. **30** Cha' tso'o laca cha' nu
ca tsa'a mä 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti
cña nu ta na' ji'í mä.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsa nu ndi'i cña' ngu'

¹ Lo'o ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'i ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti. ² Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' mä cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsa nu ndi'i cña' na laca?
—nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'ü ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mä lo quityi ji'i y cui' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni?
—nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta ji'i y cui' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya ji'i Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati ji'i; sca ti ji'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'. ⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsa nu ndi'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu' fariseo bi'—. ⁶ Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la ji'i mä que laa tonu bi' ji'i mä. ⁷ Ná ndube ti' mä ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacui' y cui' Ndyosi, nu nscua

lo quityi ndi'ya: "Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma_q ji'i tya'a ñati ma_q", nacui Ni, "bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni ma_q. Pana ná ntí' na' cha' ta ma_q quiña'a tsa mstq 'na; ni na'ni scu_q ma_q, ná ndu'ni cha' ta ma_q 'na." Si cua ngua cuayá' ti' ma_q ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta ma_q qui'ya ji'i ngu' cha' cuiñi ti. ⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o ma_q, cha' na' nu cua nda Ni 'na liyyaq_q cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsa nu ndi'i cña' ngu'!

Cha' ji'i sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichi, ndyatí yu ne' laa ji'i ngu' judío cajua. ¹⁰ Li' na'a yu cha' ndi'i sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucuí sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jo'o ji'i ngu' quicha tsa ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'i cña' na? —nacui ngu' ji'i Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús.

¹¹ Lo'o li' nguxacui yu cha' ji'i ngu':

—¿Ha ná culo ma_q ji'i sca xlya' ji'i ma_q si tyú ni' ne' tyuu? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Culo ma_q ji'i ni' tu'ni, masi tsa ta'a laca. ¹² Lo'o ñati ni, ndulo la cha' ji'i ñati que ji'i sca xlya', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na ji'i ñati, masi tsa nu tacati tsa ji'na, ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacui Jesús ji'i.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'. ¹⁴ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' ji'i ya, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' ji'i Jesús lo quityi cua sa'ni

¹⁵ Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'q cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a q'ngu' ji'i yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ¹⁶ Lo'o li' ngulo yu cña ji'i q'ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' q'ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o q'ngu'. ¹⁷ Tya sa'ni cua nda ycui' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya ji'i Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

¹⁸ Ña'q mä ji'i msu 'na nu cua ngusubi na' ji'i, nacui ycui' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'q na' ji'i yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'i ycui' na' lo yu bi', cha' chcui' yu lo'o lcaa ñati, masi si'i q'ngu' judío laca q'ngu'.

Culu'u yu ji'i q'ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati, nacui ycui' Ndyosi.

¹⁹ Ná xuu tyaa yu, ni ná xi'ya yu cuii;

ná cañi xtyi'i yu laja calle ti.

²⁰ Ycui' ca yu xtyucua yu ji'i q'ngu' cha' xñi la q'ngu' cha' jna', masi nti' q'ngu' ñi'ya nti' sca yaca quií nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' q'ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'i q'ngu' cha' caca cuayá' la ti' q'ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'i ycui' na',

masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee q'ngu', masi laca q'ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' ji'i cha' cuxi.

²¹ Ndu ti' ñati tyucui ña'q chalyuu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'i Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

²² Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'i xña'a ji'i, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi', cha' xa' nchcui' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu. ²³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a ji'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñatí tya'a ji'i jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'!

²⁴ Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi, sca ti jua'a nchca ji'i nu qui'yu re culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñatí —nacui' ngu' fariseo bi'.

²⁵ Pana ngua tii Jesús ñi'yä laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxuü tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti li' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Lo'o jua'a si xuü tya'a ngu' sca quichi ti, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti; masi xuü tya'a ngu' nu ndi'i sca ni'i ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'. ²⁶ La cui' jua'a ná talo Satanás si xuü tya'a ycui' Satanás lo'o msu ji'i ycui'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. ²⁷ ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lacua, nu lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya'ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ma ni, nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, nacui' ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si

cha' cuiñi ti nchcui' mä. ²⁸ Pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mä cha' cua nguxana cha' laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati.

²⁹ 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu; sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nnts'u'ji'i yu bi' li'.

³⁰ 'Ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxuu ty'a'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxtyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i ty'a'a ñati ngu' cha' ná xñi ty'a'a ngu' cha' jna' lacua.

³¹ 'Bi' cha' ndacha' ji'i mä juani cha' taca cui'ya ycui' Ni cha' clyu ti' ji'i ñati xqui'ya lcaa qui'ya nu nts'u'ji'i ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i ycui' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycui' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. ³² Cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijyaq cha' caca na' ñati; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycui' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' lcaa tsä lo'o tyi'i ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na scayaca lo'o ña'a na si'yu nu ndayaca bi'

³³ 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'.

³⁴ Pana, ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mä! Ná nchca chcui' mä cha' tso'o laja lo'o nts'u' tsa cha' cuxi tyiquee mä; ñi'ya nu nts'u' tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na. ³⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu'

bi'; lo'o cua ña'q̄ ca ñat̄i nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'. ³⁶ Ta na' sca cha' lo'o m̄a juani: nu lo'o tyalaa ts̄a nu cua'ni cuayá' ycui' Ni ji'i lcaa ñat̄i, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycui' ca ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu. ³⁷ Li' cui'ya Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu cua nchcui' m̄a chalyuu; ñacui Ni ji'i m̄a si ntsu'u qui'ya ji'i m̄a lo'o ycui' Ni, jua'q̄ si ná ntsu'u qui'ya ji'i m̄a.

Ngua ti' ñat̄i cuxi ña'q̄ sca cha' tlyu

³⁸ Lo'o li' nga'q̄ xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'q̄, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús li'—, cua'ni nu'ú sca cha' tlyu cha' ña'q̄ cui'ya ya ji'i.

³⁹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Na xñā'q̄ tsa m̄a ca ta'a m̄a, cha' xcui' ndijñā m̄a cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'q̄ cui'ya m̄a ji'i; laca m̄a ñat̄i nu ná jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'q̄. Nga'q̄ cha' tyi'u ti' m̄a na laca ngua ji'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. ⁴⁰ Ni'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna ts̄a lo'o sna talya, jua'q̄ na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñat̄i, tyanu na' ne' tyuu sna ts̄a lo'o sna talya. ⁴¹ Lo'o tyalaa ts̄a nu cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñat̄i, li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya ji'i cu'm̄a nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'q̄ cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' ji'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nclyu'u

na' ji'í mä juani; tlyu la cha' ji'í ycui' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'í mä juani, pana ná nduna cu'mä cha' bi' tsiya' ti. ⁴² Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'q tyatü jyo'o reina nu ngua loo ji'í ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya ji'í cu'mä nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'yä ngua lo'o ndyaa ycui' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichítyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha'ji'í ma' cha'ngua tsa ji'í Salomón bi', cha'tso'o tsa cuiii nu nda yu. Bi' cha'ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cuiii nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha'ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' ji'í mä juani. Tlyu la cha' ji'í ycui' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'í mä juani, pana ná nduna mätsiya' ti.

Cui'í cuxi nu xtyuu chaca quiya'

⁴³ 'Lo'o xtyanu cui'í cuxi ji'í sca ñati, li' tya'q yu'u cui'í bi' ne' quixí' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsaa cui'í cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quiye su chca'a cña' bi' ni, ⁴⁴ li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'í na' clyo". Jua'a culacua ti' cui'í cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui'í bi' slo ñati bi', li' ña'a cui'í bi' cha' tya laja ndi'í cresiya ji'í ñati su ngutu'ú nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'. ⁴⁵ Hora ti tsaa cui'í chaca quiya' tsaana ji'í tya tyacati tya'a cui'í nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'í bi' ji'í ñati bi', cha' caja su tyi'í cui'í bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' ji'í ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'í xñi ji'í li'. La cui' jua'q cuxi la caca cha' ji'í ñati nu ndi'í nde chalyuu juani, cha' xña'a q tsa ngu'.

Ndyalaas xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

46 Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'q̄ lo'o tya'a Jesús, ndū ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús. **47** Li' ndacha' sca ñat̄i ji'i Jesús:

—Xtya'q̄ nu'u lo'o tya'a nu'u, ndū ngu' nde liya' —nacui yu ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

48 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'q̄ na'? —nacui Jesús ji'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

49 Lo'o li' ngulu'u ya' yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'yā ndulo xtya'q̄ na' 'na, ñi'yā ndulo tya'a na' 'na —nacui Jesús—. **50** Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'yā nu nti' Sti na' nu ntucua nde cuā cha' cua'ni ngu'; ñat̄i bi' laca ñi'yā laca xtya'q̄ na', ñi'yā laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cuij ji'i ñat̄i nu ndyataa si'yu

1 La cui' tsā bi' ndu'u Jesús toni'i, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'q̄ xi ca bi'. **2** Li' ndyu'u ti'i quiña'q̄ tsa ñat̄i slo Jesús, bi' cha' ndyat̄i yu ne' yaca ni'l̄ piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñat̄i quiña'q̄ bi' to' hitya ti bi'. **3** Lo'o li' nchcui' Jesús xi cuij lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'yā nchcui' yu:

—Ngua sca tsā ndyaa sca ñat̄i cataa si'yu trigo —nacui Jesús—. **4** Li' lo'o nscui' yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucuij, hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni!. **5** Lo'o jua'a ndyalú xi

si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi', ⁶ bi' cha' ná ngua xñi su chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndyea calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o jua'q ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti. ⁸ Lo'o jua'q ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu, hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu, hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu. ⁹ Cua'q jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' nti' ma cuna ma cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii bi'

¹⁰ Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'q ji'i cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' ji'i ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'u sca cñña cua ti? —nacuii ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹ Li' nguxacuii Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u cuaana ti ji'i jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuii nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'i ycui' Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'q tso'o la xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' ji'i cha' bi', cua'ní ycui' Ni cha' ná caca ji'i ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni tsiya' ti. ¹³ Bi' cha' nda

na' cuiji bi' lo'o ngu', cha' masi ña'qa ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'yqa tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'yqa nti' ñacuiq cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'. ¹⁴ Lo'o ña'qa na ji'i ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji*l*i ycui' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'yqa nacuiq cha' bi':

Ná tyiquee' cuna maq cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' maq ñi'yqa nti' ñacuiq cha' nu cua ndyuna maq, nacuiq ycui' Ni.

Ná tyiquee' ña'qa maq cha' bi', pana ná ta maq cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'qa maq.

¹⁵ Tacalya tsa cresiya ji*l*i ngu' tya'a maq, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'qa ngu' taquiya' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji*l*i ngu' ña'qa tso'o ngu'.

Ná ntaja'qa ngu' culochu'q ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji*l*i ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji*l*i ngu' ji*l*i cha' cuxi bi', nacuiq ycui' Ndyosi.

Jua'qa nscua lo quityi ji*l*i ycui' Ni.

¹⁶ 'Pana tso'o ntsu'u tyiquee maq cha' tya ntucua yaala cloo maq, tya ntucua yaala jyacqa maq, cha' ta tso'o maq cuentya ji*l*i sca cha' nu nchcuiq ycui' Ni.

¹⁷ Chañi cha' nu nchcui'q na' lo'o maq, cha' quiña'qa ngu' nu ngua tu'ba ji*l*i ycui' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'qa quiña'qa tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'qa ngu' ji*l*i ycui' Ndyosi, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji*l*i cha' nu ña'qa maq juani, cha' ña'qa ngu' ji*l*i; cua ntajatya tsa ngu' ji*l*i cha' nu nduna maq juani, cha'

cuna ngu' ji'i. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'q̄a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti.

Ñi'yä ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñatï nu ndyataa si'yu

18 'Ndi'yä laca cha' nu nda nu cuii ji'i ñatï nu ndyataa si'yu trigo bi': **19** Lo'o cuna ñatï cha', ñi'yä nu caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ñatï bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja cha' cuityi' cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñatï bi' ñi'yä laca lo'o ndyú si'yu to' tyucuui ti. **20** Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chü' quee ni, bi' laca ñi'yä laca ñatï nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'i ycui' Ndyosi. **21** Pana si lya' ti' xa' ñatï ji'i ngu' bi', si xtyí lo'o ñatï ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu' li'. Laca ngu' bi' ñi'yä laca lo'o ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chü' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'. **22** Si'yu nu ndyalú lo yuu su ngutu lti quiche' ni, bi' laca ñi'yä laca ñatï nu cua ndyuna cha' tso'o bi', pana ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'yä caca ji'i ngu' nde chalyuu, cha' nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni sca cña tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. **23** Lo'o jua'a si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o ni, bi' laca ñi'yä laca ngu' nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; xcui' na ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu' bi' ñi'yä laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u sca ti juu trigó nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu

nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu
nda calaa tyii tya'a si'yu.

Cuii ji'i quixi' nu ntyucua laja xtyaq trigo

24 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'maq, cha' caca cuayá' ti' mä ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Laca ycui' Ni ñi'yä laca sca ñati nu ndyataa xcui' si'yu tso'o lo xtyaq trigo ji'i. 25 Lo'o ngua talya, li' ngujua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtyaq bi', li' ñaa tya'a cusu yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtyaq trigo ji'i yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi' bi', ndyaa tya'a cusu yu bi' li'. 26 Stu'ba ti ntyucua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nquicha'. Tiya' la li' na'a ngu' cha' si'i xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui ña'a lo xtyaq bi' nguixa' ntyucua trigo lo'o quixi'. 27 Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtyaq bi', ndyaa cach'a' ngu' ji'i yu ñi'yä ndyaca: "Cusu'", nacui' ngu' ji'i xu'na cña bi', "¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?" 28 Lo'o li' nguxacui' nu xu'na cha' ji'i msu bi': "La cui' tya'a cusu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua", nacui' xu'na xtyaq ji'i ngu'. "¿Ha nti' nu'u cha' tsaa ya scuaq ya quixi' bi', cusu'?" nacui' msu ji'i xu'na xtyaq li'. 29 "Ná tso'o jua'a", nacui' xu'na xtyaq ji'i ngu'. "¿Ñi'yä ta si lo'o calya trigo scuaq ma- ä
 li'?" 30 Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a cuayá' nu cumi trigo bi'. Li' clyo culo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaacaq cuentya yane ti cha' tyaqui' lo quii'; li' caca

clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba."

Cuij ji'i si'yu cuxee

³¹ Lo'o jua'q̃ nda Jesús chaca cuij lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'yq̃ caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñat̃ —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'yq̃ laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñat̃ ne' lo'o ji'i yu. ³² Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o nguluu bi', ña'q̃ cuayá' nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyat̃ lo yaca bi'.

Cuij ji'i scuq̃ tiye'

³³ Lo'o jua'q̃ nda Jesús chaca cuij lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'yq̃ caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñat̃ —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'yq̃ laca sa ycu' scuq̃ tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba ji'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuú lcaa scuq̃ bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij lo'o ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñat̃ nu ndi'i cajua jua'q̃, cha' xcui' cuij ti nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' ji'i ñat̃ bi' si ná lo'o sca cuij nda yu. ³⁵ Cua nchcui' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la ji'i cha' bi'. Ndi'yq̃ nchcui' yu:

Lo'o cuij ti chcui' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' ji'i ngu', nacui Ni.

Chcui' na' ji'i sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'o ngüiñá na' chalyuu re.

Ñi'yq̃ ndyu'u cha' ji'i cuij ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu'

36 Lo'o li' nguxtyanu Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo, nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Cusu', culu'u nu'u ji'i cua ñi'yä ndyu'u cha' nu nda cuijí nu cuentya ji'i quixijí nu ntyucua lo xtya ji'i ngu' —nacují ngu' ji'i Jesús.

37 —Tso'o —nacují Jesús ji'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyächa' caca na' ñati, nu lo'o nclyu'u na' ji'i ñati ni, ndu'ni na' ñi'yä laca si ndyataa na' si'yu tso'o lo xtya 'na. **38** Lo'o xtya 'na ni, bi' laca tyucui ña'a chalyuu; lo'o jua'a calya trigo nu ndyaluu lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi' laca ñi'yä laca ñati nu cua nda chacuaya' cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o nu quixijí bi' ni, bi' laca ñi'yä laca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu xña'a, **39** cha' tya'a cusu na' laca nu ngusañi si'yu quixijí bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a laca bi'. Tsä nu lo'o xana clyaja xtya ni, bi' laca ñi'yä laca tsä tlyu lo'o tye chalyuu; lo'o ñati nu si'yu quixijí lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'yä laca xcä ji'i ycui' Ndyosi. **40** Lo'o xutijí ngu' quixijí cha' tyaquijí, jua'a laca ñi'yä caca ji'i ñati lo'o tye chalyuu. **41** Tsä bi', na' nu cua lijyächa' caca na' ñati, ta na' ji'i xcä 'na cha' xutijí xcä bi' ji'i lcaa ñati nu ngulu'u qui*jí* ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tyu'u ti'i lcaa ñati nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá'tyanu ngu' bi' ca su laca ycui' Ndyosi loo. **42** Li' xcuqä xcä ji'i ngu' bi' lo quii'tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi'jí tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi'jí nti' ngu' li'. **43** Pana tyanu lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycui' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'a loo ngu' bi' li', ñi'yä ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya ji'i ngu' tsiya' ti cuentya ji'i ycui' Ni. Cua'a

jyaca mä ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mä, si chañi cha' nti' mä cuna mä.

Cuii ji'i sca yu'ba nu quiña'a nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴ 'Chaca cha' chcui' na' lo'o mä, ñi'yq caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; laca ñi'yq laca sca yu'ba nu quiña'a tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' ji'i yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o ji'i ngu'. Nde loo la, li' nquiye ji'i chaca ñati mala ndyu'u cuatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu yu yuu lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u yu ndyaa yu lquichiq cha' cujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' caja cñi ji'i yu cha' cui'ya yu ña'aq tsaca lo'o bi' su nguatsi' yu'ba nu quiña'a nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ji'i yu.

Cuii ji'i sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵ 'Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o mä, ñi'yq caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Laca bi' ñi'yq laca si nclyana tsa sca ñati ji'i perla nu tso'o tsa ña'aq. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' nclyana yu ji'i perla tso'o cha' cui'ya yu ji'i, nti' yu. ⁴⁶ Lo'o li' nquiye sca perla nu quiña'a tsa nga'a ji'i yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cuii bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa ji'na, cha' quiye chalyuu cucui su laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'na.)

Cuii ji'i taraya nu tsaa ngu' cuta cuala lo'o

⁴⁷ —Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o mä, ñi'yq caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui

Jesús—. Laca ñi'ya_q laca sca taraya tlyu nu ntucu_q ngu' ji'i lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'. ⁴⁸ Li' tyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'á bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'a_q ngu' xi cha' subi ngu' ji'i lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuaa_q ngu' cualya nu ná tso'o bi'. ⁴⁹ Lo'o jua'a_q caca tsá tlyu lo'o tye chalyuu; li' caa_q xca ji'i ycui' Ndyosi cha' sa'be tya'a xca bi' ji'i lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyi'i_q ngu' nu xña'a_q tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee. ⁵⁰ Xcuqa_q xcá bi' ji'i ñati xña'a_q lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa_q ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa_q ngu' ña'a_q cuayá' nu cacu la'ya_q ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' ji'i na nu quiña'a_q nga'a_q, masi cucui, masi cusu'

⁵¹ '¿Ha ngua cuayá' ti' mä lcaa cha' nu ngulu'u ca na' ji'i mä juani? —nacui_q Jesús ji'i_q ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacui_q ngu' ji'i_q.

⁵² Li' xa' nguxacui_q Jesús cha' ji'i_q ngu' nu ndyaca tsa'a_q ji'i_q:

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a_q yu ñi'ya_q caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i_q ñati_q —nacui_q Jesús—, li' laca yu bi' ñi'ya_q laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni'i_q ji'i_q; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu ji'i_q xa' ñati_q, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret

⁵³ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cui_q bi' ji'i_q ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i_q. ⁵⁴ Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichi_q tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa ji'i_q

ngu' juu, ngulu'u yu xi ji'i ngu' nu ndi'i ne' laa bi'.
Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'q nu qui'yu re lcaa cha' nu
nchcui' yu? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya
ngua ji'i yu cha' nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' tlyu?
55 La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o
María laca xtya'q yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o
Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re. **56** Lo'o
jua'q nu cuna'q tya'a yu ni, tya ndi'i'ngu' quichi re.
¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

57 Jua'q̃ ngua cha' chii nti' ngu' ña'q̃ ngu' ji'i Jesús,
bi' cha' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñat̄i nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti quich̄i tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya'ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' ji'i yu.

58 Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichí bi'. Ná jlya ti' ngu' ji'i tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

14

Ngujuui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹ La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' ji'i Jes s s, lo'o nu Herodes bi' laca loo ji'i ngu' Galilea tyempo bi'. ² Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu ji'i:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacui Herodes—. Cua ngujuii yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca ji'i yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³ Ntsii Herodes bi' ni, cha' cua ngusñi yu ji'i Juan bi' tyā tsubi' la, ngusca' yu ji'i lo'o ngusu'ba yu ji'i ne' chcua. Ngua'ni nu cusu'bi' cha' cuxi bi' xqui'ya

Herodías clyo'o Felipe tya'a ycui' Herodes bi!. ⁴ Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'yá:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui Juan ji'i Herodes.

⁵ Nu ngua li' ngua ti' Herodes cujuui ji'i Juan bi', pana ndyutsii yu ji'i ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu'. ⁶ Lo'o ngua tsaq ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyuu yta'a ngu' ndyu'u ti'i ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua ycui' Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu'bi' li', ⁷ bi' cha' ngua'ni yu jura cha'ta yu lcaa na nu jña cho' bi' ji'i yu. ⁸ Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' ji'i, na ca nu jña cho' ji'i Herodes. Ti'i tsa ti' Herodías ña'a ji'i nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' cujuui ji'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nta'
—nacui nu cuna'a cuañi' bi' ji'i Herodes li'—. Caa lo'o ngu' ji'i scua' que yu ne' sca tsi'yu —nacui.

⁹ Ngua xñi'i xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'yá nu nacui nu cuna'a bi'. ¹⁰ Ngulo yu cña ji'i sendaru cha' tsaa si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcuá. ¹¹ Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu' ji'i bi' li', nda ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, ngüi'ya ngu' ji'i jyo'o bi', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i cha' tyatsi'. Lo'o cua nguxatsi' ngu' ji'i, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' ji'i Jesús ñi'yá ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

13 Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Juan, ndyatí yu ne' yaca ni'i cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsaa sca se'i ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñatí. Pana yala ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñatí cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ñatí ngu' ji'i yu, masi quiya' ti ngu' lijyá ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuu tya'a quichí ndyaa ngu'. **14** Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñatí cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'i lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o. **15** Tyucui tsa ndi'i ngu'; lo'o cua ngusii, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñatí cacua ti su ndi'i na re —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusii tsa juani. Tso'o la masi culo nu'ú cña ji'i nu ngu' quiña'a cua cha' tsaa ngu' lcaa quichí ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

16 —Cu'maq ta mä na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui Jesús—. Ná nga'a cha' tyaan ngu'.

17 Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

18 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Cäa lo'o mä ji'i ca nde —nacui ji'i ngu'.

19 Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya bi'; nxña'a yu nde cuä li', ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cualya bi', nda yu yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca

tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i ñat̄i bi'. ²⁰ Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Li' nxutíji' ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a tii tyucuua tya'a chcubi lo'o yu'be bi!. ²¹ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsaq bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndyaa'q Jesús lo hitya tayu'

²² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i cha' tsaa ngu' nde loo la su tsaa ycui' ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycui' cha' chcui' salya' lo'o nu quiña'a tsa ñat̄i bi', ngua ti'yu. ²³ Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcui' lo'o ycui' Ndyosi su ndu'yu ycui' tiyu. Lo'o cua tsaa ti cuichaa, tya ndu' Jesús ycui' ti nde sii' ca'ya. ²⁴ Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'i bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyatu' clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'i. ²⁵ Lo'o cua quixee ti, li' lijyä Jesús ndya'a lo hitya ti; ²⁶ pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyutsii tsa ngu' li'.

—¡Cua lijyä sca jyo'o! —nacui'ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsii'ngu'. ²⁷ Hora ti ndacha' Jesús ji'i'ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacui' Jesús ji'i'ngu'—. Na' lacä, ná cutsii ma.

²⁸ Li' nguxacui' Pedro cha' ji'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacui' Pedro ji'i' Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu'nu'u.

29 —Caa nu'u ca nde —nacui Jesús ji'i Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycui' Jesús.
30 Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsii tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

31 Hora ti ngusñi Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na —nacui Jesús ji'i Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlya tso'o ti' 'na?

32 Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús ji'i Pedro ca su ndacui yaca ni'i, ndyatí ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'. **33** Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'i ne' yaca ni'i bi' ji'i Jesús, lo'o ti ndatu sti'i ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi —nacui ngu' ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

34 Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret. **35** Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'i cajua ji'i Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaqa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo Jesús. **36** Ndijña ngu' chacuayá' ji'i yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

¹ Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichí Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

² —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyaati tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacui ngu' li'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'maq ni —nacui Jesús ji'i ngu'—, ¿ni cha'laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma ji'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na. ⁴ Cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o na: "Tucuá ma cña nu nchcui' sti ma, nu nchcui' xtya'a ma", nacui Ni. "Lo'o jua'a si chcui' ma cha' cuxi ji'i sti ma, ji'i xtya'a ma, li' ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i ma", nacui Ni. ⁵ Pana cu'maq ni, xa' lo cha' nchcui' ma juani. Nclyu'u ma cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: "Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' ji'i ma juani". ⁶ Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u ma ji'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; jua'a nchcui' ma, masi xa' ña'aa ngulo ycui' Ndyosi cña ji'na. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycui' Ni lo'o na, nti' ma; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' ma cuentya ji'i ma. ⁷ Cuiñi tsa ma, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma. Tya sa'ni la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi ji'i cu'maq. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi: ⁸ Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycui' Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁹ Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacuīngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcuī ñat̄i ti ji'ítya'a ngu';

pana nacuīngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'ítya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya ji'í y cui' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'í nu quiña'a tsa ñat̄i nu ndi'í cajua cha' c̄aq̄a ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca ma —nacuī Jesús ji'íngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' ma —nacuī—. ¹¹ Si'i sca na nu ndacu ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcuīngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'ü tyiquee ngu'.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ícacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu'ü —nacuīngu' bi' ji'í Jesús.

¹³ —Y cui' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, xcuqa Ni lcaa quixi' nu si'i na cuiñii nu ndyataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacuī Jesús ji'íngu'—.

¹⁴ Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya ji'í y cui' Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu ma ji'íngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacuī Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucuī ji'í chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucuī su lijya ngu' li'.

¹⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'ü ji'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuii ji'i na nu ndacu ngu' —nacui—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

16 —¿Ha lo'o cu'ma, ná ngua cuayá' ti' ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. **17** ¿Ha bilya ta ma cuentya? Lcaa na nu tyatí nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o tsaa ngu' liya', tye lyiji cha' ji'i li'. **18** Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; xqui'ya cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa' la ñati si cua ngunu'ü tyiquee ngu' bi'. **19** Ca ne' cresiya ji'i ñati ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi: masi cujuii ngu' ji'i tya'a ngu', masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha' cuiñi ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu'. **20** Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya ji'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'ü ji'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyaati tso'o ya' na, ná sca cha' cua'ni lo'o cresiya ji'na, cha' si'i jua'ä caca cuxi tyiquee na.

Jlya ti' sca nu cuna'ä xa' tsu' ji'i Jesús

21 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quichí Tiro lo'o loyuu su cuentya quichí Sidón; lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i ndyaa ngu' lo'o. **22** Lo'o li' ñaa sca nu cuna'ä ca tyi quichí bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'ä bi' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'ü 'na, Xu'na —nacui nu cuna'ä bi' ji'i Jesús—. Nu'ü nu laca la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'ü sca cha' tso'o lo'o na'. Nxalú tsa cui'ji'i sñi' na'.

²³ Ni sca cha' ná nguxacui Jesús ji'í nu cuna'q̄ bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'í lo'o Jesús:

—Culo nu'ú cña ji'í nu cuna'q̄ re cha' tsaa ma' xa' se'í —nacui' ngu' ji'í Jesús—, cha' nxi'ya tsa ji'na.

²⁴ —Nda ycui' Ni 'na lijya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacui' Jesús li'—, cha' nñi'yq̄ ndu'ni xly'a' nu cua nguna', jua'q̄ ndu'ni ngu' bi' —nacui'.

²⁵ Li' cacua la ndyalaa nu cuna'q̄ bi', ndyatu sti' slo Jesús.

—Xu'na —nacui' ji'í Jesús—, xtyucua nu'ú ji'í cua.

²⁶ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'í nu cuna'q̄ bi':

—Ná tso'o si xñi' ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacui'.

²⁷ —Chañi cha' nu nchcui' nu'ú, Xu'na —nacui' nu cuna'q̄ bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' ji'í xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

²⁸ —Chañi cha' jlya ti' nu'ú cha' nu nda na' lo'o nu'ú —nacui' Jesús ji'í—. Caca cha' nu nti' nu'ú lacua —nacui'.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'q̄ bi' li'!

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í quiña'q̄ ngu' quicha

²⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndy'aq̄ yu xi to' tayu' bi', li' ndyacui' yu xi sii' ca'ya cha' chca'q̄ yu xi nde-jua. ³⁰ Quiña'q̄ tsa ñatí ndyalaa slo yu li'; ndy'aq̄ lo'o ngu' ji'í quiña'q̄ tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityí', lo'o ngu' cu'ú, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' ji'í ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'. ³¹ Ndube tsa ti' ngu'

quiña'á lo'o na'á ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'ú, xa' ngua tso'o tyucui ña'á ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndya'á ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'á ngu' nu ngua cuityi'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ni nu laca y cui' Ndyosi ji'i ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa' ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' ji'i nu ngu' quiña'á re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cua sna tsá ndya'á ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña ji'i ngu' re cha' tyaa ngu' ña'á lo'o jbi'ñia ti ndya'á ngu', cha' ná talo ngu' tyucuii' jua'á.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' ji'na? Ne' quixi' nga'á na re su ná ndi'i ñati —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'á quiña'á tsa ñati ndya'á lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcua tya'a xlyá ntsu'u ji'i ma? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o ji'i ya —nacui' ngu' ji'i—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui' ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'á cha' tyaca'á ngu' lo yuu. ³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xlyá'be ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ta ngu' ji'i nu ngu' quiña'á bi'. ³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'á cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Lo'o nxuti'i'ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a

cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsaq bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'q lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu. ³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'q bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni*jí* sube, ndu'u yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'q ji*jí*.

16

Ña'q cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti' ngu'

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' ji*jí* yu nti' ngu'. Nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha' tlyu ji*jí* ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cuq chacuayá' ji*jí* ycui' Ndyosi.
² Li' nguxacui' Jesús cha' ji*jí* ngu':

—Nu cu'mq ni, ndi'ya nchcui' mq lo'o cua tsaa ti cuichaa: “Lubii cuq caca la quee, cha' tso'o tsa ña'q nscua coo tyubi' cuq juani”, nacui' mq. ³ Lo'o ndi'ya nchcui' mq nde tlya lo'o ña'q mq nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'q coo cuq, ngata tsa ña'q coo”, nacui' mq. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsa nu lo'o ña'q ti mq nde cua? Pana ná jlo ti' mq tsiya' ti ñi'ya caca ji*jí* cu'mq ngu' nasiyu re tyempo juani. ⁴ Na xña'a tsa tyiquee mq ca ta'a mq cha' xcui' nti' mq cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'q cui'ya mq ji*jí*; laca mq ñati nu ná jlya ti' ji*jí* ycui' Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús ji*jí* ngu!—. Pana ná cua'ni na' jua'q. Nga'q cha' tyi'u ti' mq na laca nu ngua ji*jí* jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji*jí* ycui' Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu'fariseo laca ñi'yä nti' scua tiye'

⁵ La cui' tsä bi', cua nteje tacui ngu' lo tayu' lo'o yaca ni'i bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucuii. ⁶ Lo'o li' ndi'yä nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti ti' mä tyi'i mä —nacui Jesús ji'i ngu' bi!—. Cui'ya mä cuentya ñi'yä ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacui.

⁷ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'ä na, bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' ji'i scua tiye' lo'o na —nacui ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi!.

—¿Ni cha' ndube ti' mä cha' ná lo'o xlyá teje' lijya mä? —nacui ji'i ngu' bi!—. Xti tsa cha' jlya ti' mä ji'i ycui' Ndyosi. ⁹ ¿Ha chañi cha' bilya caca cuayá' ti' mä? ¿Ha ná ntsu'u ti' mä ji'i nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'ä lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsä bi!. ¹⁰ Jua'ä nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'ä lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li!. ¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda mä cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' ji'i xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacui na' cha' ji'i scua tiye'? Xa' cacha' na' ji'i mä, cui'ya mä

cuentya ñi'yä ndu'ni scua^q tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcui' Jesús ji'i lcaa cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo ji'i ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha' bi'; si'i cha' ji'i scua^q tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcui' tsä bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycui' Cristo laca Jesús

¹³ Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichi Cesarea de Filipo. Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nchcuane yu ji'i ngu' li':

—¿Na laca nacui ñati cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na lijyäa nde cha' caca na' ñati?
—nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ —Ntsu'u ñati nu nacui cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o xa' ñati ni, nacui ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu nacui cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacui cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacui ngu'.

Jua'a nacui ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'mä ni, ¿tilaca laca na' nti' mä?

¹⁶ Hora ti nguxacui Simón Pedro cha' ji'i Jesús li':
—Cristo laca nu'u —nacui—. Sñi' ycui' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

¹⁷ —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacui Jesús ji'i li'—. Si'i ñati chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycui' Ndyosi Sti na'

nu ntucua nde cuā, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'ū. ¹⁸ Pedro naa nu'ū, lo'o jua'a caca nu'ū ñi'yā laca sca quee quiya' ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsā, cha' liñi laca nu nchcui' nu'ū; bi' laca suū cha' ji'i ñat̄i 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'ū jua'ā. Ná taca ji'i cuiñaja, ni cui'i cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñat̄i, ná taca ji'i ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' ji'i ñat̄i 'na, masi cajaa ñat̄i 'na xqui'ya cha' cuxi. ¹⁹ Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'ū, cha' taca tyat̄i ñat̄i 'na ca su laca ycui' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'ū ji'i ñat̄i xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñat̄i bi', la cui' jua'ā ná cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi Sti na' ji'i ñat̄i bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'ū ji'i ñat̄i, la cui' jua'ā cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñat̄i bi'.

²⁰ Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'i cha' ná cacha' ngu' ji'i ni sca ñat̄i cha' Cristo laca ycui' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

²¹ Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' cha' ntsu'u cha' tsaa yu nde quichí Jerusalén. Pana ca quichí bi' tyacua cha' ti'i ji'i yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' ji'i yu; jua'ā sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'i yu ña'ā cuayá' nu cujuui ngu' ji'i yu. Pana tyu'ú yu chaca quiya' tsā nchca tyuna, nacui yu.

²² Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcui' lo'o:

—Cua'ni tyá'na ti' ycui' Ndyosi jinu'ū, Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ná caca bi' ñi'yā nu nacui nu'ū.

²³ Hora ti nguxtyacui Jesús, na'ā ji'i nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i Pedro—. Si'i ñi'yä nu nclacua ti' ycui' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani; ñi'yä nu nclacua ti' ñatj chalyuu ti, jua'a nclyacua ti' nu'u juani.

24 Li' ngulu'u la Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Si ntsu'u ñatj nu chañi cha' nti' ngu' tsaa ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsä, masi cujuí ñatj ji'i ngu' bi' xqui'ya na'. **25** Chcuna' chalyuu ji'i ñatj nu xcui' nclyacua tsa ti' ñi'yä caca tso'o ji'i ycui' ca; pana quiye chalyuu ji'i ngu' ca slo ycui' Ni si tyaja'a ngu', masi cujuí ñatj ji'i ngu' xqui'ya na'. **26** Ná tyanu cha' tso'o ji'i ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu ji'i ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'i ngu'. **27** Chañi cha' chaca quiya' caä na' nu cua nda Ni 'na lijyä na' cha' caca na' ñatj, stu'ba ti caä na' lo'o lcaa xcä ji'i ycui' Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee ji'i ycui' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yäa ngu' chalyuu. **28** Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndü lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya ji'i ñatj, na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñatj.

17

*Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndü slo
ngu'*

¹ Lo'o cua ndya'a scuá tsə, li' ndyaa lo'o Jesús ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlyā ca'ya cuə.
² Li' laja lo'o na'q̄a ngu' ji'i Jesús, cua ngutsa'q̄ ña'q̄ tyucui ña'q̄ loo yu li'; ndubi tsa ña'q̄ loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngati tsa, jua'q̄ ngati tsa ña'q̄ ste' yu. ³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndū ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'. ⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'q̄ ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'q̄ si cuiñá na' sna tya'a chcu'a'ya? Tsaca laca su tyi'i ycui' nu'q̄, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngati tsa ña'q̄, nu ndubi tsa ña'q̄, ngüixi j̄i chu'ngu', tyucui ña'q̄ su ndū ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'q̄ na' ji'i yu. Cua'q̄ tso'o jyacə mə ji'i lcaa cha' nu chcui' Sñi' na' re lo'o mə.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ bi' cha' nu nchcui' ycui' Ni cuentya ji'i Jesús, li' nclyú ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsi tsa ngu' bi'. ⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu mə —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná cutsi j̄i mə tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'q̄ nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'q̄ bi' su ndū jyo'o bi' tsə la, pana na'q̄ ngu' cha' nga'aa ndū ngu' bi'; sca ti Jesús ndū ca bi' li'.

9 Lo'o lijyaq̥ nda'ya ti'ji ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña ji'ji ngu' nu ndyaca tsa'q̥ ji'ji:

—Ná cacha' mä ji'ji xa' ñatiñi'yä ngua cha' nu cua na'a mä lo xlya ca'ya jua tsä —nacui Jesús ji'ji ngu' bi!—. Nu lo'o cua ngujuui ycui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaq̥ cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' mä cha' bi' ji'ji xa' ñati.

10 Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'q̥ ji'ji Jesús:

—¿Ñi'yä ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacui ngu' ji'ji.

11 —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'ji lcaa lo na —nacui Jesús—. **12** Pana cha' liñi cacha' na' ji'ji mä juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' ji'ji, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'q̥ xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaq̥ cha' caca na' ñati.

13 Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'ji jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'ji ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'ji sca yu cuañi' nu nxalú cui'ji cui'ji

14 Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'ji ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'q̥ ji'ji Jesús bi!. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu sti' yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

15 —Cua'ni tya'na ti' nu'uji'ji sñi' na', cusu' —nacui yu bi' ji'ji Jesús—. Quicha tsa ti' sñi'na'cha' lu'ba tsa nxalú cui'ji cui'ji yu; ndu'ni cui'ji bi', cha' lu'ba tsa nclyú yu lo qui'i, lu'ba ti nxtyú ji'ji yu lo hitya. **16** Ñaa lo'o na' ji'ji nu quicha bi' slo ngu' nu

ndyaca tsa'q̄ jinu'u, pana ná ngua ji'i ngu' cua'ni
ngu' cha' tyaca tso'o yu.

17 —Ná jlya ti' cu'maq̄ tsiya' ti —nacui Jesús ji'i
ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o
tyanu na'slo cu'maq̄, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya' ti.
Pana caq̄ lo'o ma ji'i nu quicha jua slo na' juani.

18 Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha'
tyu'utsu' tsiya' ti ji'i nu quicha bi'. **19** Ca tiya' la xi
nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i Jesús su ntucua
ycui' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i cuxi bi'
lacua? —nacui ngu' ji'i Jesús.

20 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' ma ji'i y cui' Ni, bi' cha' ná
ngua ji'i ma —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi
nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chañi ca cha' jlya
ti' ma cha' ji'i y cui' Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu
cuxee ti nu piti tsa, si jua'q̄ ti jlya ti' ma cha' ji'i
Ni, li' taca chcui' ma lo'o ca'ya cuq̄ nde: "Tyu'utsu'
nu'u tyaa nu'u chaca se'i cajua la", ñacui ma ji'i.
Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcui' ma lo'o,
tyu'utsu' ca'ya bi' tsaa chaca se'i li!. Ná ntsu'u cha'
nu ná caca cua'ni ma si chañi ca cha' jlya ti' ma
'na. **21** Lo'o jua'q̄ cha' culo ma ji'i cui'i cuxi bi' ni,
ná ca culo ma ji'i cui'i bi' si ná cua'a ma xi ji'i y cui'
ca ma; tso'o si ná cacu ma tyaja laja lo'o chcui' ma
lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi'. Jua'q̄
cua'ni ma ña'q̄ cuayá' nu tyu'u cui'i bi' tyaa.

*Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa
y cui'yu*

22 Lo'o li' tyā ndya'ā ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'i. Laja lo'o ndya'ā ngu' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñat̄i nu cujui' cresiya 'na ji'ī ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni'na lijyaq̄ā cha' caca na' ñat̄i; **23** cujuiī ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiya' ts̄ā nchca tyuna li'.

Ngua xñi'ī tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya ji'i laa tonu

24 Cua ts̄ā xi ndyalaa ngu' quich̄i Capernaum, lo'o li'ndyalaa xi ngu' nu laca cñā ne' laa slo Pedro; nxuti'ī ngu' bi' cñi cuentya ji'ī laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru ji'ī m̄a ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacuīngu' ji'ī Pedro.

25 —Nda yu —nacuī Pedro ji'īngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'ī, li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'yq̄ nti' nu'u, Simón? —nacuī Jesús ji'ī Pedro—. ¿Ti ji'ī nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi ji'ī sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si'ī ji'ī xa' ñat̄i culo ngu' cñi?

26 —Ji'ī xa' ñat̄i nclyo ngu' nu laca loo cñi, si'ī ji'ī sñi' —nacuī Pedro li'.

—Chañī h̄i. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya ji'ī cha' bi' lacua —nacuī Jesús ji'ī Pedro—. **27** Pana ná nti' na cha' ca ñasīl̄ ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clya nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcuq̄ā xñi cuala ya lo hitya, cha' xñi nu'u ji'ī sca cuala ya. Li' taya' nu'u ji'ī cuala ya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cuala ya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u

tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi ji'i ngu'
cuentya jinu'u, lo'o jua'q cuentya jna'.

18

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycui' ca ngu'

¹ La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca
tsa'q ji'i slo Jesús cha' chcui' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'i ca su laca ycui'
Ndyosi loo? —nacui' ngu' ji'i Jesús.

² Li' ngusi'ya Jesús ji'i sca nu piti cha' caq slo yu,
cha' tyatu nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'q ji'i.

³ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o maq —nacui' Jesús
ji'i ngu' bi'—, cha' ná caca tyatu maq cha' ji'i ycui'
Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i maq si ná
cha'q cha' tyiquee maq; nga'q cha' caca tyiquee maq
ñi'yq laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni
ngu' sube. ⁴ Sca ñatu nu laca ñi'yq laca nu piti
re, sca ñatu nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo
ji'i tya'a cha' caca ycui' sca ñatu tlyu, bi' laca nu
ndulo la cha' ji'i ca su laca ycui' Ndyosi loo. ⁵ Nu
lo'o xtyucua maq ji'i sca ñatu ñi'yq nti' nu piti re
xqui'ya cha' ngusñi tso'o maq cha' jna', la cui' jua'q
na nxtyucua maq 'na laca.

*Cuxi tsacaca ji'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la
ti'na*

⁶ 'Si ntsu'u ñatu nu ndatsaa ji'i xa' ñatu cha' cua'ni
ngu' cha' cuxi', masi tatsaa ñatu bi' ji'i nu piti re cha'
cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi
tonu yane ñatu cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' ji'i ñatu bi'
lo hitya tyujo'o cha' tye cha' ji'i tsiya' ti; tso'o la si
cajaa ñatu nu jua'q ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa ji'i xa'
la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi. ⁷ ¡Tya'na

tsa ñat_i chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'_u ji'_i tyiquee ñat_i. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'_q nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca ji'_i ñat_i nu ndatsaa ji'_i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti'_i tyacua ji'_i ñat_i bi' nde loo la.

⁸ 'Nga'_q cha' xtyanu m_a tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' m_a ji'_i, masi tiji' tsa ti' m_a ji'_i sca cha' bi' ñi'y_q laca si ya' m_a laca, ñi'y_q laca si quiya' m_a laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'_q cha' tye ji'_i m_a, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' m_a ji'_i, lo'o li' ná tyalaa m_a su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaqui quii'. ⁹ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' m_a sca cha' cuxi nu ña'_a m_a ji'_i, nga'_q cha' xtyanu m_a cha' bi' tsiya' ti, ñi'y_q si culo m_a ji'_i ycui' cloo m_a cha' nga'aa taquiya' m_a ji'_i cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'_q cha' tye ji'_i m_a, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' m_a ji'_i, cha' li' ná tsaa m_a nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqui quii'.

Cuii ji'i sca xlya' nu cua nguna' ji'i ngu'

¹⁰ 'Ná tso'o si ná taquiya' m_a ji'_i sca ñat_i 'na, masi ji'_i sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o m_a, cha' ntsu'u xc_a ca su ntucua ycui' Ni cuentya ji'_i lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuaya' chcui' xc_a bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti na' cuentya ji'_i nu ngu' sube ji'_i. ¹¹ Cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu chacuaya' ji'_i ycui' Ndyosi cha' caca na' ñat_i, cha' cua'ni lyaá na' ji'_i ñat_i nu cua nguna' chalyuu ji'_i xqui'ya cha' cuxi.

¹² '¿Ñi'y_q nti' m_a ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'_i sca ñat_i, lo'o li' nguna' tsaca ji'_i yu. ¿Ñi'y_q cua'ni yu li'? Ndi'y_q cua'ni yu ñacui' na': xtyanu yu

ji'í taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'i ni', cha' tsaa yu tsaana yu ji'í xlya' nu nguna' ji'í yu bi'. ¹³ Lo'o quiye bi' ji'í yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'í nu sca ca xlya' nu cua nguna' ji'í yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu ji'í nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti. ¹⁴ Ñi'yá nu ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná chcuna' ni sca xlya' ji'í yu, la cui' jua'a ndu'ni ycui' Ndyosi Sti mä nu ntucua nde cuä, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' chalyuu ji'í ni tsaca ñatí xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'í. Ná nti' ycui' Ni tsiya' ti cha' tye cha' ji'í ngu', masi sube tsa ngu' nti' mä.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na ji'í tya'a na

¹⁵ 'Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a mä nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o mä, li' tsaa mä slo ngu' tya'a mä bi', cha' cuaana ti cacha' mä ji'í ngu' bi' ñi'yá laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o mä. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a mä bi' cuna ngu' cha' nu chcui' mä lo'o ngu'; ca xñi'í ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' ji'í mä lo'o ngu' tya'a mä bi'. ¹⁶ Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a mä bi' cuna ngu' cha' nu nchcui' mä lo'o ngu', tso'o la si tsaa mä slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a mä tsaa mä li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' tyucuua mä, cha' caca ngu' bi' testigo. ¹⁷ Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a mä bi' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'í tucua sna tya'a mä, li' cacha' mä cha' bi' ji'í taju ñatí ji'í cu'mä, nu stu'ba ndu'ni tlyu mä ji'í ycui' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a mä bi' taquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' ca ta'a taju tya'a mä lo'o ngu',

li' nga'aa cua'ni tya'a m_a lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'y_a si cua laca ngu' ñat_i nu ná ntsu'u cha' ji'_i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, ñi'y_a si laca ngu' msu ji'_i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'_a tsa cñi cña loo ji'_i ma, jua'_a cua'ni m_a lo'o ngu' bi' li'.

¹⁸ 'Cha' liñi laca nu nchcui' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' m_a ji'_i ñat_i xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñat_i bi', la cui' jua'_a ná cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'_i ñat_i bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' m_a ji'_i ñat_i, la cui' jua'_a cua'ni clyu ti' Ni ji'_i ñat_i bi'.

¹⁹ 'Chaca quiya' cach_a' ji'_i m_a cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cu_a lcaa cha' nu ndijña m_a ji'_i Ni, masi tucua tya'a ti' m_a ndu m_a, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa ma. ²⁰ Lo'o na' nga'_a na' lo'o m_a macala su ndyu'u ti'_i tucua sna tya'a ti' m_a chacuaya' 'na.

²¹ Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' ji'_i Jesús:

—Xu'na —nacui ji'_i Jesús—, ¿ni lcua quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'_i yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacui—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' ji'_i yu?

²² Li' nguxacui Jesús cha' ji'_i Pedro:

—Ná chcui' na cha' cati ti quiya' —nacui Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti' na ji'_i tya'a na masi snayala tyii ntucua cati quiya' —nacui.

Cui_{ii} ji'_i msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' ji'_i tya'a msu yu

²³ 'Chcui' na' chaca cha' lo'o m_a, cha' caca cuayá' ti' m_a ñi'y_a caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'_i ñat_i: Chcui' na' cha' ji'_i sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacui tsa msu ji'_i. ²⁴ Lo'o nguxana ca ti nclyacua ti' rey jua'_a, hora ti ndu'u tucua ngu'

slo rey bi', ñaa lo'o ngu' ji'i sca msu nu ndacui tyuu
 tsa miyu paxu ji'i. ²⁵ Ná ntsu'u cñi tsiya' ti ji'i msu
 bi', cha' tya tane' bi' ji'i xu'na yu; bi' cha' ngulo
 xu'na yu cña cha' cujui' ngu' ji'i msu bi', lo'o ji'i
 clyo'o yu, lo'o ji'i ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu
 ntsu'u ji'i msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacui
 ji'i xu'na yu li'. ²⁶ Ndyutsii tsa msu bi' li', nclyú
 yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatu sti' slo yu
 cha' jña xi tyempo ji'i xu'na yu: "Xu'na", nacui msu
 bi' ji'i rey, "talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha'
 tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la." ²⁷
 Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' ji'i li', ngua'ni clyu
 ti' ji'i msu ji'i cuentya ji'i tane' bi'. "Cua ndye tane'
 jinu'u juani. Nga'aa ndacui nu'u jna'", nacui xu'na
 yu ji'i yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa li'. ²⁸ Tyucuii
 nde su ndyaa yu, li' ndyacua tya'a yu lo'o tya'a
 msu yu nu ndacui xti ti cñi ji'i yu. Hora ti ngusñi
 yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu ji'i tya'a msu
 yu. "¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?"
 nacui yu ji'i tya'a msu yu. ²⁹ Lo'o nu ndacui xti
 ti cñi bi' ni, ndyatu sti' slo msu tyaala bi', ndijña
 xi cha' clyu ti' ji'i yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti'
 yu ji'i: "Talo nu'u xi 'na", nacui ji'i nu tyaala bi'.
 "Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui
 na' jinu'u ca tiya' la xi." ³⁰ Pana nu msu tyaala
 bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu ji'i tya'a msu yu tsiya'
 ti; hora ti ngusta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña, cha'
 su'ba ngu' ji'i ne' chcuq ña'a cuayá' nu tya cñi nu
 ndacui ji'i yu. ³¹ Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu
 ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñi'i
 xi ti' ngu' cuentya ji'i nu nga'a ne' chcuq bi' li'. Bi'
 cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu'
 lcaa cha' bi' ji'i xu'na, ñi'ya nu ngua ji'i nu ndacui

cñi bi'. ³² Hora ti ngusi'ya xu'na yu ji'i msu tyaala bi' cha' xa' tyaq̄a yu ca slo. "Cuxi tsa tyiquee nu'u", nacui xu'na ji'i msu tyaala bi'. "Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacui nu'u 'na. ³³ Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u ji'i tya'a msu nu ndacui xti ti cñi hi, ñi'yä ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?" ³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' ji'i msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia ji'i, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuä, cha' xcube' ngu' ji'i ña'a cuayá'nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu ndacui ji'i xu'na yu. Bi' laca cuij ji'i rey lo'o msu ji'i.

³⁵ 'Ñi'yä ngua'ni rey bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cuä lo'o lcaa ma nu ná tyucui tyiquee ma ndyi'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ma.

19

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu'ji'i clyo'o ngu'

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui Jesús sta'a Jordán, ² lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'i yu cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha bi', ngua tso'o ngu' bi' li'.

³ Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'na cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu ji'i nu cuna'a bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

4 —¿Ha bilya chcui' mā lo quityi cha' ji'í y cui' Ndyosi? —nacui Jesú^s ji'í ngu' bi'—. "Clyo ngüiñá Ni ji'í ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a", jua'a nscua lo quityi bi'. **5** Lo'o jua'a ndi'yaⁿ nacui Ni: "Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'". **6** Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca ji'í ngu' ñi'yaⁿ si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'í clyo'o ngu', cha' cua nda y cui' Ndyosi cha' clyo'o ji'í ngu'.

7 Li' nguxacuiⁿ ngu' bi' cha' ji'í Jesú^s:

—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'í sca nu qui'yu, nacui jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'í nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

8 Xa' nchcuiⁿ Jesú^s lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiyaⁿ mā ji'í y cui' Ndyosi tsiyaⁿ ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayáⁿ ji'í mā cha' xtyanu mā ji'í clyo'o mā lo'o sca quityi ti —nacui Jesú^s ji'í ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' y cui' Ni tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. **9** Cuentaⁿ jna' ni, ta na' sca cuiⁿ lo'o mā juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu ji'í clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'í nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'í bi', si xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

10 Lo'o li' nchcuiⁿ ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lo'o Jesú^s:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiyaⁿ ti, si jua'a laca cha' ji'í ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacuiⁿ ngu'.

11 —Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntucua ngu' ycui' ti ngu' —nacuј Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í li'—. Sca ti si culo ycui' Ndyosi cña ji'í sca ñatí cha' ná caja clyo'o, li' talo yu cha' ná cala' ji'í sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycui' Ndyosi ji'í yu bi'. **12** Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'ü ñatí ji'í ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'í cha' cua'ni ngu' cña ji'í Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycui' Ndyosi caca loo ji'í ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycui' yu nda yu cuentya si caca ji'í yu tyi'í yu ycui' ti yu; tso'o si talo yu bi' tyi'í yu ycui' ti yu lacua.

Ngulacua Jesús ji'í nu sube

13 Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'í tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycui' Jesús hique nu sube bi', cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'í nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús ji'í ngu' bi', **14** pana hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í li':

—Ta mä chacuayá' ji'í nu sube cha' caa ngu' slo na! —nacuј Jesús ji'í ngu' bi'—. Ná cua'a mä ji'í nu sube bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube ji'í sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñatí ji'í ycui' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu'.

15 Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

16 Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'ü —nacuī yu ji'i Jesús—. Cua'ni nu'ü cha'tso'o cacha' nu'ü jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacuī yu.

17 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcui' nu'ü cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacuī Jesús ji'i yu bi'—. Sca ti ycui' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'ü ji'i lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i mä, si nti' nu'ü caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'ü.

18 —¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'ü? —nacuī yu cuañi' bi' ji'i.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' ji'i yu bi':

—Ná cujuii mä ji'i tya'a ñatí mä. Ná cua'ni mä cha' suba'lo'o clyo'o xa' ñatí, ni ná cuaana mä cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñatí mä. Ná chcui' mä cuentyu ji'i tya'a ñatí mä. **19** Lo'o jua'a cua'ni tlyu mä ji'i sti mä, ji'i xtya'a mä. Cua'ni tya'na ti' mä ji'i tya'a ñatí mä, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mä ji'i ycui' ca ti mä.

20 Li' nguxacuī yu bi' cha' ji'i Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' ji'i lcaa cña bi' lcaa tsä —nacuī yu cuañi' bi' ji'i Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacuī.

21 —¿Ha chañi cha' nti' nu'ü cha' ca lubii cresiya ji'nú'ü, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'ü? —nacuī Jesús ji'i yu bi'—. Si chañi cha' nu nchcui' nu'ü, yaa clya cujui' nu'ü lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'ü; tyu'u cñi cha' ta nu'ü ji'i ngu' ti'i li'. Lo'o li' sta ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua

jinu'u ca su ntucua ycui' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bi', li' cäq nu'u slo na' cha' tya'ä nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi*l* xi ti' yu cha' nchcui' Jesús cha' bi', cha' culiya' tsa yu.

²³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ä ji*l*:

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani —nacui—, tucui tsa caca ji*l* ngu' culiya' cha' tyatí ngu' cha' ji*l* ycui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji*l* ngu'.

²⁴ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'yä nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycui' Ni loo.

²⁵ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'ä ji*l* lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca ji*l* clyáá ji*l* nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycui' Ndyosi lacua? —nacui ngu' ji*l* Jesús li!

²⁶ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycui' Ndyosi ni, nchca ji*l* Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji*l* ngu'.

²⁷ Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u ji*l* ya cha' tya'ä ya lo'o nu'u, ñi'yä nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro ji*l* Jesús—. ¿Na laca caja ji*l* ya nde loo la li?

²⁸ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani —nacui Jesús ji*l* ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' cäq na' nu cua nda Ni 'na lijyää cha' caca na' ñati; tsaa tucua na' ca su tso'o tsa ña'ä ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' ji*l* lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'mä nu ndya'ä mä lo'o na', tiya' la tyucua mä lo tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'ä, cha'

cua'ni cuayá' mä ji'i tya'a ñatí mä, nu tií tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi!. ²⁹ Lo'o jua'ä cua ña'ä ca ñatí nu ntsu'u cha' tsaa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu' cha' ndyu'ní ngu' cña bi', ná xtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'ä ti; masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'ä ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u ji'i ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'ä cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'ä xa' caja quiña'ä la cha' ji'i ngu' bi', tsa ña'ä nu nguna' ji'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. ³⁰ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chü' la li'.

20

Cuii ji'i ngu' nu ndya'ä ne' xña ji'i ñatí

¹ 'Chaca cha' ntí' na' chcui' lo'o mä juani, cha' caca cuayá' ti' mä ñi'yä caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñatí. Chcui' na' sca cuii cuentya ji'i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsä nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcui' yu lo'o ngu' nu caca msu ji'i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi. ² Ta yu xcaya' msu ñi'yä nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui xu'na msu bi' ji'i ngu'; tso'o tsa ntí' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' ji'i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o ji'i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña. ³ Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'ä yu ji'i xa' la ñatí, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña ji'i ngu'. ⁴ Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Yaa clya

ma, cua'ni mā cñā ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni mā cñā lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cñā 'na juani. Ta na' caya' tso'o ji'i mā li'", nacui yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña ji'i xu'na msu bi' li'.
5 Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'q chaca quiya' na'q yu ji'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'q ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusii. 6 Nu lo'o cua ngusii la ña'q ti tyā ndu xi ñatí lcaya' bi'. Nchcui' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': "¿Ni cha' laca na ndu ti mā ca nde tyucui tsá?", nacui yu ji'i ñatí bi'. "¿Ha ná ntsu'u cñā ji'i mā lacua?" 7 "Ná ntsu'u ñatí nu ntí' msu juani", nacui ngu' ji'i. "Yaa clyā mā cua'ni mā xi cñā ne' lo'o 'na lacua", nacui xu'na msu bi' ji'i ngu' li'. 8 Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcui' xu'na cñā bi' lo'o nu laca loo ji'i msu: "Xi'ya nu'ū ji'i lcaa msu juani cha' ta nu'ū xcaya' ngu'", nacui. "Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'ū xcaya' ñatí nu ndyalaa tya tlya la." 9 Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cñā ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cñā tyucui tsá. 10 Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cñā tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'q la cñi caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu ji'i. 11 Ñasi' xi msu nu nguxana cñā tya tlya li'. 12 "Tyucui tsá ngua'ni ya cñā jinu'ū", nacui msu bi' ji'i xu'na. "Masi tyique' tsa cuq nde hora, ña'q ti tya ngua'ni ya cñā jinu'ū. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cñā, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cñā jinu'ū", nacui msu nu nguxana cñā nde tlya bi'. 13 Li' nguxacui xu'na cñā

bi' cha' ji'i msu ñasi' bi': "Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o mä. ¿Ha si'i na cua ngüiñi cha' jna' lo'o mä ni tsa lo xcaya' nu ta na' ji'i mä? Lo'o jua'a, tsa lo cua cñi xcaya' cu'mä nda na' ji'i mä juani. ¹⁴ Xñi mä xcaya' mä, tyaa mä li!. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'mä 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'mä lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua. ¹⁵ Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cñi 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' mä ña'a mä 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' ji'i lcaa msu 'na?", nacui xu'na msu bi'. ¹⁶ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu'la —nacui Jesús—. Cua ndacane Ni ji'i quiña'a tsa ñatí cha' cua'q jyaca ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñatí nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñatí ji'i Ni.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti y cui'

¹⁷ Tya ndya'a ngu' tyucuii cha' tsaa ngu' ca quichi Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuii lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'qä ji'i, cha' chcui' xi lo'o ngu' bi' li':

¹⁸ —Jlo ti' mä cha' tyacuí na tyaa na tyucuii nde ca'ya juani, cha' cua tsaa ti na nde Jerusalén —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsaa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. ¹⁹ Li' tsaa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi'

'na. Lo'o jua'qa quiiji*í* ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui*í* ca'qa ngu' bi' 'na lo crus*i* li!. Pana, tsqnchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya! —nacuiJesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya ji'i sñi'

20 Lo'o li' yaqa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi!. Stu'ba ti yaqa nu cuna'q bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatu sti'q ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o ji*í*. 21 Li' nchcuane Jesús ji*í* nu cuna'q bi':

—¿Na laca nti' nu'u? —nacuiJesús ji*í*.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'q sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacui nu cuna'q bi!—. Culo nu'u cña cha' chca'q tsaca yu la'a tsu' cui jinu'u, chaca yu bi' chca'q yu la'a tsu' coca jinu'u —nacui.

22 Li' nchcuiJesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' maq ñi'yaq laca cha' nu ndijña maq 'na juani —nacuiJesús ji*í* ngu'—. ¿Ha taca ji*í* maq chcube' maq ñi'yaq nu chcube' na', ñi'yaq ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo maq si xcube' ngu' ji*í* maq ñi'yaq nu nga'q cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cujuii ngu' 'na?

—Taca ji*í* cua —nacuingu' bi' li!

23 —Chañi cha' lo'o cu'maq co'o maq taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi!, lo'o jua'q chcube' maq ñi'yaq nu chcube' na' —nacuiJesús ji*í* ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'i nde sii' na' cha' chca'q maq lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycui' Ndyosi Sti na' ji*í* ñat*í* nu chca'q nde sii' na' tyempo bi!.

24 Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'q̄ ngu' ji'i Jacobo lo'o ji'i tya'a yu li'. **25** Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i lcaa ngu' bi', cha' tyu'u tu'i ngu' slo.

—Jlo ti' mā cha' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña ji'i ngu' ca quichí tyi ngu'; **26** pana nu cu'mā ni, ná cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu'. **27** Lo'o jua'q̄, si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'i tya'a mā, masi ná lo'o caya!. **28** Na' nu cua nda Ni 'na lijyā cha' caca na' ñati, ná lijyā na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycui' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijyā na'. Na cua lijyā na' cha' cajaa na' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'q̄ tsa ñati li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

29 Cua ndyalaa ngu' quichí Jericó. Cua tyu'u ti ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'q̄ quiña'q̄ tsa ñati ndu'u lca'q̄ ji'i Jesús. **30** To' tyucui su tyeje tacui ngu' nga'q̄ tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycui' Jesús nteje tacui tyucui jua, bi' cha' cuii ngusi'ya ngu' ji'i yu:

—Xu'na, cua'ni tya'ná ti' nu'u ji'i ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui ngu' cuityi' bi' ji'i Jesús.

31 Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'q̄ bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' ji'i Jesús.

—Cuaana ti cu'maq —nacui ngu' ji'i ngu' cuityi' bi!.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi!, cuij la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacui ngu' cuityi' bi' ji'i Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya.

³² Li' ndyatu Jesús, ngusi'ya ji'i ngu' cuityi' bi!, cha' caāngu' slo.

—¿Na laca nti' ma cha' cua'ni na' lo'o ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

³³ —Xu'na —nacui ngu' bi' ji'i—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴ Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'i ngu' bi!. Ngusta sne ya' yu chü' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni chíngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichí Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quichí sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi'i quichí bi!. Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Yaa ma nde lquichí re —nacui—. Yala ti quiye sca huru nu ndu ndyaaca' ji'i ma; ndu ni' lo'o sñi' ni!. Xati' ma ji'i na'ni bi', cha' tyaq lo'o ma ji'i ni' ca nde. ³ Pana si xcuane ngu' ji'i ma: “¿Ni cña cua'ni ma lo'o huru jua?” Li' ñacui ma ji'i ngu' bi!: “Ntsu'u cña cuentya ji'i ycuí' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' ji'i ma cha' caāngu' ma

c̄aq̄ lo'o ma ji'i ni'. ⁴ La cui' ji'i cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'yq̄ nscua cha' bi' lo quityi:

⁵ Cacha' m̄a ji'i ngu' quich̄i Sión:

“Ña'q̄ m̄a ña'q̄ cha' cua lijȳa ti nu laca loo ji'i m̄a.
Ná tyaala nu cusu' bi', hich̄u' huru ti ntyucua yu.
Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndyi'ya yu'ba
laca huru cuañi' bi'.”

⁶ Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquich̄i bi', ñi'yq̄ nu ngulo Jesús cña ji'i ngu'. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hich̄u' huru cha' tyucua Jesús hich̄u' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hich̄u' ni'. ⁸ La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñat̄i nu ndi'i ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' ji'i tyucuii cha' caja tyucuii tso'o su ñaa Jesús ntucua hich̄u' huru bi'. Xa' la ñat̄i ngusi'yu sta' yaca cha' sta ngu' tyucuii su ñaa yu. ⁹ Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde ch̄u' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñat̄i tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycui' Ni lo'o nu'u cha' lijȳa nu'u lo'o chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi —nacui' ngu'.

¹⁰ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quich̄i Jerusalén, ndyat̄i ngu' to' lo'o quich̄i bi'. Ndube tsa ti' ngu' quich̄i bi' li'. Cuii tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu lijȳa re? —nacui' ngu'.

¹¹ Li' nguxacui' nu quiña'a tsa ñat̄i bi' cha' ji'i ngu' quich̄i bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quichí tyi yu. Tu'ba ji'í y cui' Ndyosi laca yu re —nacui ngu'.

Ngulo'o Jesús ji'í ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹² Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' ji'í y cui' Ndyosi. Ndyatí yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu ji'í lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujuí yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi'í ndyi'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cñi ji'í ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujuí paloma.

¹³ —Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'í y cui' Ndyosi cuentya ji'í laa re —nacui Jesús li'—: “Ni'í su caca chcui' lcaa ñati lo'o y cui' Ndyosi, jua'a ñacui ngu' cha' ji'í ni'í 'na, nacui Ni.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'í re —nacui Jesús ji'í ngu' bi'.

¹⁴ Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'.

¹⁵ Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'í tyuu tya'a nu sube, cha' cuij tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chí ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'í jyo'o rey David laca nu'u —nacui nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'. ¹⁶ Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cuiñi nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'í Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacui Jesús li'—. Si'i cha' cuiñi laca cha' nu nchcui' nu sube re. ¿Ha bilya chcui' mā lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?: Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi'; chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁷ Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichí tlyu, ndyaa nde sca quichí piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngu'a'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸ Ca chaca tsá nguxtyúu Jesús ñaa nde quichí tlyu bi', ntyute' yu li'. ¹⁹ Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndú to' tyucuui. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacui.

Hora ti ngüityi yaca bi!. ²⁰ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li!:

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

²¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani —nacui—. Si chañi cha' jlya ti' mā ji'i y cui' Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee mā nchcui' mā lo'o Ni, lo'o cu'mā caca ji'i mā cua'ni mā sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcui' mā lo'o y cui' Ndyosi li', masi taca chcui' mā lo'o ca'ya jua ndi'ya: "Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o", ñacui mā ji'i. Lo'o li' jua'a caca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi!. ²² Lcaa lo cha' nu jña mā ji'i y cui'

Ndyosi ni, si chañi cha' jlyá ti' mā ji'í y cui' Ni, caja cha' bi' ji'í mā li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'í y cui' Ndyosi

²³ Nu lo'o ndyalaa ngu' quichí tlyu bi', li' xa' ndyati Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nclyu'u yu ji'í ñati chaca quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'í Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcuane ngu' cha' ji'í yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'ú cha' cua'ni nu'ú ñi'yá nu ndyu'ni nu'ú juani? —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'í Jesús—. ¿Ma nde ngujui chacuayá' cua jinu'ú? —nacui ngu' bi' ji'í.

²⁴ —Lo'o na' xcuane na' sca cha' ji'í mā lacua, ñi'yá xacui mā cha' 'na li' —nacui Jesús ji'í ngu' bi' li'—. Si caja ñi'yá xacui mā cha' re 'na, lo'o na' xacui na' cha' ji'í mā li'; cacha' liñi na' ji'í cu'mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'yá nu ndyu'ni na' re li'. ²⁵ Tso'o lacua, nu lo'o tya ntyucuatyá Juan ji'í ngu', ¿ha chacuayá' ji'í y cui' Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji'í ñati ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu' nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'yá xacui na cha' ji'í yu? Si ñacui na: "Chacuayá' ji'í y cui' Ndyosi ntyucuatyá Juan bi' ji'í ngu'", ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacui yu ji'na li': "¿Ni cha' ná ngusní mā cha' nu nchcui' yu lacua?" ²⁶ Lo'o si ñacui na: "Chacuayá' ji'í ñati ti ntyucuatyá Juan bi'", la cui' ti ná tso'o si ñacui na jua'a, cha' ntsii na ji'í lcaa ngu' quichí re, cha' lcaa ngu' jlyá ti' ngu' cha' chañi cha' ngua Juan bi' tu'ba ji'í y cui' Ndyosi.

27 Bi' cha' ndi'ya nguxacui ngu' bi' cha' ji'i Jesús:
—Ná jlo ti' ya —nacui ngu' bi'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ni na',
ná cacha' na' ji'i mā tilaca laca nu nda chacuayá'
'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

28 Tya ngulu'u la Jesús xi cha' ji'i ngu' li':

—Chcui' na' sca cuij re lo'o mā, lo'o li' xacui mā
cha' jna' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua ndi'i sca
nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i. Li'
nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: “Sñi'”,
nacui ji'i sñi' clyo bi', “yaa nu'ü cua'ni cña ne'
lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na”.

29 “Ná tsa'a”, nacui sñi' yu li'. Pana tsa cua tsä ti xi
ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' ji'i sti, lo'o li'
ndu'u ndyaa cña bi'. **30** Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo
sti ji'i nu chaca sñi' yu. “Tsa'a na', ná cube ti' nu'ü”,
nacui yu cuañi' bi' ji'i sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui',
cha' ná ndyaa cña ji'i sti. **31** ¿Ñi'ya ntí' cu'mā ni? Nu
tyucuua qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni
cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacui ngu' ji'i Jesús
li'.

—Chañi cha' ji'i mā —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cha'
liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi,
ñi'ya ntí' nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi
quiña'q tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala
la tyatí cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne'
cresiya ji'i ngu'; jua'q ntsu'u nu cuna'q calle ti nu
yala la tyatí ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' caca Ni
loo ne' cresiya ji'i ngu'. Pana cu'mā ni, tiya' tsa
tyalaa cu'mā ca su ntucua ycui' Ni. **32** Nu lo'o ñaa
jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o mā.
Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya mā

tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' yu lo'o mā. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a mā ñi'yā jlyá ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' mā ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ycui' ca mā, xqui'ya cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cuii ji'i msu xña'a

³³ 'Nde chcui' na' chaca cuii lo'o mā: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u ji'i si'yu bi'. Li' ngüiñá yu sca ni'i su tyu' ngu' cuā ji'i cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüijña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu, cha' ntsu'u sca cña tsaa yu tyijyu'. ³⁴ Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi'i xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' msu ji'i yu cha' tsaa ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i, cha' tsaa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu ji'i xu'na yuu bi'. ³⁵ Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'i ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' ji'i ngu' msu bi'; ngujui'i ngu' ji'i tsaca yu, ndyujuii ngu' ji'i chaca yu, ngujui'i ngu' quee ji'i xi xa' la ngu'. ³⁶ Li' nda xu'na yuu bi' ji'i chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' ji'i msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

37 'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' ji'í sñi' ycui' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'í sñi' ycui' na'", ngua ti' xu'na yuu bi'. **38** Pana na'a ti ngu' bi' ji'í sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Sñi' ycui' ndyalaa juani", nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'. "Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si cujuii na ji'í yu, cha' tyanu lo'o re cuentya ji'na", nacui' ngu' bi'. **39** Lo'o li' ndaya' ngu' bi' ji'í sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'í yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' ji'í yu li'.

40 ¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'í yu, nu lo'o tya'a yu chaca quiya', nti' mä? —nacui' Jesús ji'í ngu' li'.

41 —Cujuii clya xu'na yuu bi' ji'í lcaa ngu' tyaala bi' —nacui' ngu' ji'í Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' ji'í ñati' tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu ji'í yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

42 Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mä lo quityi ji'í ycui' Ndyosi? Ndi'yä nscua cha':

La cui' quee tonu nu nguxcuäa cuityi ni'í ji'í clyo,
cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu',
juani cua ngului cña cua'ni quee bi';
ndü bi' su ndulo la cha' ji'í cuentya ji'í ycui' Ndyosi.
Ycui' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi'
cha' ndube tsa ti' na ji'í cha' tlyu bi'.

Jua'ä nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni; **43** bi' cha' cachá' liñi na' ji'í mä juani, cha' nga'aa ta ycui' Ndyosi chacuayá' tyatí cu'mä cha' ji'í Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í mä. Pana ta

Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñatí ca slo ycui' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni. ⁴⁴ Lo'o cha' ji'i quee tonu bi' ni, na' lacä ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni mä lo'o na'. Pana si ntí ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñatí bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñatí chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'i ñatí nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaq' ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cuii nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' ji'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o ji'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nchcui' cha' ji'i ngu' cuityi ni'i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' ji'i ycui' ngu' bi'. ⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' ji'i Jesús, cha' cujuii ngu' ji'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñatí nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi.

22

Cuii ji'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

¹ Nchcui' Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

² —Chcui' na' chaca cha' lo'o mä cha' caca cuayá' ti' mä ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñatí —nacui Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsä lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'. ³ Ngulo cña ji'i msu ji'i cha' tsaa ngu', tsaa chcui' ngu' lo'o lcaa ñatí nu ntsu'u cha' ji'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsä nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñatí bi' caq' ngu' slo rey nu ngua tsä ta'a bi'.

⁴ Xa' ngulo rey bi' cña ji'i msu ji'i, cha' tsaa ngu' slo ñatⁱ bi' chaca quiya': "Chcui' m^a lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujuui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o ca^qa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'", nacuⁱ rey ji'i msu ji'i. ⁵ Pana ná ndu'u tucua ñatⁱ bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujuui' ngu' yu'ba ji'i ngu'. ⁶ Lo'o jua'^a xi xa' la ñatⁱ bi' ni, ndaya' ngu' ji'i msu bi', nxtyí lo'o ngu' ji'i msu bi'; cuati jua'^a ntsu'u su ngujui'i ngu' ji'i msu bi' ña'^a cuayá' nu ndyujuui' ngu' ji'i. ⁷ Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu ji'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'^a ji'i ñati xña'^a bi'. Li' ngulo rey cña ji'i sendaru ji'i cha' cujuui' ngu' ji'i lcaa ñati xña'^a bi', cha' su'ba ngu' quii' tyaqui' quichⁱ tyi ñati bi'. ⁸ Li' nchcui' rey lo'o msu ji'i chaca quiya': "Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'", nacuⁱ rey bi'. "Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o ts^a cha' ca^qa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'^a ngu' bi' ca^qa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti. ⁹ Tso'o la tsaa clya m^a nde calle tlyu juani; chcui' m^a lo'o lcua ti tya'a ñati nu ña'^a ma ji'i nde calle jua, cha' ca^qa ngu' ta'a ca slo na'." ¹⁰ Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui' ngu' lo'o cua ña'^a ca ñati nu ndyacua tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati bi' slo rey ña'^a cuayá' nu ngutsa'^a ni'i ji'i rey, ndi'i quiña'^a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹ 'Li' ndyatⁱ y cui' rey bi', ndyaa nde ni'i cha' chcui' lo'o lcaa ñati nu ndi'i ni'i bi'. Li' na'^a rey cha'

nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' ji'i ta'a. ¹² Li' nchcuane rey ji'i nu qui'yu bi': "Chocue", nacui, "¿ni cha' ndyatí nu'u ni'i re lo'o ná lacu' nu'u late' ji'i ta'a nu cua nda na' jinu'u?" Pana ná ngujui ñi'yä xacui nu qui'yu bi' cha' ji'i rey li'; ¹³ bi' cha' ngulo rey bi' cña ji'i msu ji'i: "Xñi mä ji'i nu qui'yu re, sca' mä ya'yu, lo'o jua'ä sca' mä quiya'yu. Lo'o li' xcuää mä ji'i yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'", nacui rey bi'. ¹⁴ Lo'o ycui' Ndyosi ni, ndacane Ni ji'i quiña'ä tsa ñatí cha' cua'ä jyaca ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcui' Ni, pana cua laca ti ñatí nu nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

Cha'ji'i cñi cña loo ngu'

¹⁵ Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'yä nu caca ji'i ngu' cñilo'o ngu' ji'i Jesús cha' chcui' yu sca cha' cuxi. ¹⁶ Li' ngulo ngu' bi' cña ji'i xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'ä cha' ji'i ngu' fariseo, cha' chcui' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñatí nu ndya'ä lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes.

—Mstru —nacui nu ngu' cuañi' bi' ji'i Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'yä ndañi cha' nu nchcui' ngu' jinu'u; sca ti cuayá' nti' nu'u ña'ä nu'u ji'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. ¹⁷ Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cachai' nu'u cha' liñi ji'i ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'?

18 Pana ngua tii Jesús ñi'ya_q laca cha' cuxi nu nclyacua ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya_q nguxacui_j yu cha' ji'_j i_j ngu':

—Cuiñi tsa cu'maq ni. ¿Ni cha' laca nchcui_j cuayá' ma_q lo'o na'? —nacui_j Jesús ji'_j i_j ngu' bi'—. **19** Culu'u ma_q sca cñi 'na, la cui_j ty'a cñi plata nu nda na ji'_j i_j ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' ji'_j i_j sca cñi plata bi' slo Jesús.

20 —¿Tilaca nu ca ji'_j i_j lcui_j nga'a_q chü' cñi re? —nacui_j Jesús ji'_j i_j ngu' bi'—. ¿Ti ji'_j i_j laca xtañi nu nscua re? —nacui_j.

21 —Xtañi rey tlyu nu ndi'ja_j xa' tsu', bi' nga'a_q chü' cñi cua —nacui_j ngu' li'.

—Tso'o —nacui_j Jesús li'—, ji'_j i_j rey tlyu bi' ty'a ma_q cñi cña loo nu nga'a_q cha' ta ma_q ji'_j i_j lacua, lo'o jua'a_q ji'_j i_j y cui_j Ndyosi ty'a ma_q lcaa na nu ntsu'u cha' ty'a ma_q ji'_j i_j Ni.

22 Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa ji'_j i_j Jesús xtyacui cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' ji'_j i_j Jesús ñi'ya_q caca lo'o tyu'ú ñati chaca quiya'

23 Lo'o la cui_j tsaq bi' ñaa xi_j ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñati_j nu nchcui_j cha' nga'aa tyu'ú ñati_j chaca quiya' lo'o cua ngujui_j ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'_j i_j Jesús li':

24 —Mstru —nacui_j ngu' bi' ji'_j i_j —, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya ji'_j i_j ty'a_q ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui_j tsaca yu ni, si cua ngujui_j clyo'o yu pana bilya caja sñi_j yu, li' ntsu'u cña ji'_j i_j ty'a_q ngula yu nu ntucua y cui_j ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a_q nu ngua clyo'o jyo'o ty'a_q yu. Li' chcui_j ngu' ji'_j i_j sñi_j clyo'o ngu' cha' sñi_j nu qui'yu

nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi
 yu nu cua ngujuii bi'. Jua'qa nchcui' Moisés sa'ni
 la. ²⁵ Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu
 qui'yu tya'a ngula, tya'a quichi tyi ya. Li' ngujui
 clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujuii yu, lo'o
 bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'q bi' cuentya
 ji'i tya'a yu. ²⁶ Li' ngujui clyo'o nu cuna'q bi' chaca
 quiya'. La cui' jua'q, yala ti ngujuii chaca nu qui'yu
 tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'q ngua ji'i ca ta'a ngu'
 qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. ²⁷ Ca su ndye, li' ngujuii
 nu cuna'q bi'. ²⁸ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca
 quiya' ni, ¿ñi'ya nulaca clyo'o ca nu cuna'q bi', cha'
 ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o
 ngu' lo'o?

²⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' ma tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti'
 ma ji'i quityi ji'i ycui' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti'
 ma cha' nchca tsa ji'i ycui' Ni cua'ni Ni cña tonu.
³⁰ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa
 ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyi'i ngu' li' ñi'ya
 ndi'i xca ji'i ycui' Ndyosi ca slo Ni. ³¹ Chañi cha'
 ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya
 chcui' ma cha' lo quityi nu nchcui' ycui' Ndyosi
 lo'o ma? Ndi'ya nchcui' quityi bi': ³² "Ycui' Ndyosi
 Xu'na Abraham laca na'", nacui Ni, "ycui' Ndyosi
 Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycui' Ndyosi
 Xu'na Jacob laca na'", nacui Ni. Ná nacui quityi bi'
 cha' na cua ngua ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'q ti
 tya laca ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'q
 laca ycui' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú.

³³ Lo'o ndyuna nu quiña'q tsa ñati nu nga'q slo
 cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' ji'i cha'

bi' li'.

Cñā nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'í y cui' Ndyosi

³⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana ji'í nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'í lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús. ³⁵ Lo'o jua'q̄ nga'q̄ sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' ji'í y cui' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu ji'í Jesús cha' chcui' cuayá' yu lo'o:

³⁶ —MSTRU —nacui yu bi' ji'í Jesús—, ¿ñi'yq̄ cha' laca nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na, cha' nu nda y cui' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷ Li' nguxacui Jesús cha' ji'í yu bi':
—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' ji'í ma lo'o y cui' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya ji'í ma, jua'q̄ lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique ma, tyu'u cha' ji'í ma lo'o Ni”. ³⁸ Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na. ³⁹ Lo'o jua'q̄ ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'í tya'a ñati ma, ñi'yq̄ laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji'í y cui' ca ma”. ⁴⁰ Sūu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'í y cui' Ndyosi laca tyucuaa cha' bi', lo'o jua'q̄ sūu lcaa cha' nu nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'í y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús ji'í ngu' cuentya ji'í Cristo

⁴¹ Laja lo'o tya ndyu'u ti'í lcaa ngu' fariseo bi' su ndu' Jesús, li' nchcuane yu sca cha' ji'í ngu':

⁴² —¿Ñi'yq̄ nti' cu'ma cuentya ji'í Cristo nu ntsu'u cha' cāa? —nacui Jesús ji'í ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' ji'í nu Cristo bi' nti' ma?

—Ñati tya'a ji'í jyo'o rey David caca nu bi'
—nacui ngu' ji'í.

43 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'yä ndyu'u ta cha' re nti' cu'mä, cha' cua nchcui' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' bi' ji'i David, bi' cha' nchcui' yu ndi'yä:

44 Ycui' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na' ndi'yä:

“Tyucua nu'ü nde la'a tsu' cui 'na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusüü jinu'ü, cha' caca nu'ü loo ji'i lcaa ca cha'”, nacui Ni ji'i Cristo.

45 Xu'na na', nchcui' jyo'o David ji'i Cristo. ¿Ñi'yä caca chcui' na cha' ñatü tya'a ji'i jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

46 Ná ntsu'u ni sca ñatü ca bi' nu ngua ji'i xacui cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'ä xa' la tsä nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' ji'i yu tsiya'ti, cha' ntsii ngu' ji'i, ñi'yä nu xacui Jesús cha' ji'i ngu'!

23

Ngusta Jesús qui'ya ji'i ngu' fariseo lo'o jua'ä ji'i mstru cha' jo'ó bi'

1 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'ä tsa ñatü nu ndi'i slo yu, jua'ä lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i:

2 —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'yä nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi. **3** Bi' cha' tso'o cua'a jyaca mä ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi' ji'i mä, tso'o taquiya' mä ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni mä ñi'yä nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycui' ca ngu' cha' bi'. **4** Lo'o jua'ä nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo

ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya
ngu'; ti'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu ñati, pana y cui'
ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti. ⁵ Lcaa
cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' ji'i cha'
ñ'a ti ñati ji'i ngu'; bi' cha' ndyaca' juata su nscua
cha' ji'i y cui' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'a scu ngu',
cha' nti' ngu' cha' chcui' ñati ji'i ngu' cha' tacati
tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nchcu' ngu' bi' payu nu
tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati ji'i. ⁶ Nu lo'o
ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la
ñ'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o
la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'. ⁷ La cui'
jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o
chcui' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni ch'i ñati loo nti'
ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacui ñati
ji'i, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacui ngu' ji'i ma cha'
mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee
ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u ji'i ma,
bi' laca Cristo. ⁹ Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacui ma
cha' sti ma laca sca ñati chalyuu ti, cha' sca ti y cui'
Ndyosi nu ntucua nde cu'a, bi' laca Sti ma. ¹⁰ Lo'o
jua'a ná ta ma chacuayá' ji'i ñati cha' chcui' ngu'
ji'i ma cha' xu'na ngu' laca ma, cha' sca ti Cristo
laca Xu'na ma nu chañi ca. ¹¹ Nu cu'ma nu ndulo la
cha' ji'i ma cuentya ji'i tya'a ma, nga'a cha' cua'ni
ma cua ña'a ca cña nu culo lcaa tya'a ma ji'i ma,
masi laca ma loo ji'i ngu'. ¹² Ñati nu nti' cha' caca
tlyu la cuentya ji'i tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u
ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o
tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ngu', bi' laca
nu chañi cha' caca tlyu la cuentya ji'i cu'ma.

13 '¡Tya'na tsa cu'maq̄ ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'maq̄ ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ná ndacu' ma tyucuiji'i ngu', cha' ná caca tyatí ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi, cha' ná caca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ni y cui' ma, ná caca tyatí ma cha' bi', lo'o jua'a ná nda ma chacuayá' cha' tyatí xa' la ñati cha' bi'.

14 '¡Tya'na tsa cu'maq̄ ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'maq̄ ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Nxlyáá ma ni'i nu ntsu'u ji'i nu cuna'a til'i, lo'o li' tyiquee' nchcui' ma lo'o y cui' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati ji'i ma. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma li'. Bi' cha' lye la chcube' ma ca nde loo la.

15 '¡Tya'na tsa cu'maq̄ ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'maq̄ ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tyijyu' tsa ndya'a ma, masi tyucuiji'nde lo yuu ti, masi tyucuiji' nteje tacui ma tyujo'o ndya'a ma, cha' clyana ma ji'i ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu ji'i nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu ji'i, cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'maq̄ ji'i yu. Li' culu'u ma ji'i yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'maq̄, cu'maq̄ nu ntsu'u cha' tsaa ma ca bilyaa.

16 '¡Tya'na tsa cu'maq̄! Na cua nti' ma culu'u ma ji'i xa' ñati; pana cuityi' y cui' ca cu'maq̄, cha' ná nda ma cuentya tsiya' ti. Ndi'yä nchcui' ma: "Si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacui ma. "Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu!", nacui ma. **17** ¡Ple tsa cu'maq̄, na cuityi' tsa ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' ji'i na oro

nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'i laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' mä? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹⁸ Lo'o jua'a chaca cha' nchcui' mä: "Si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacui' mä. "Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mstä nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'", nacui' mä. ¹⁹ ¡Chañi cha' cuityi' cu'mä! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i, nti' mä? ¿Ha tlyu la cha' ji'i mstä bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'i mesa su nscua mstä bi', nti' mä? Sca ti cuayá' laca cha' bi'; ²⁰ bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i na nu nscua lo mesa bi'. ²¹ Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycui' Ni. ²² La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i sca na nu ntsu'u nde cuä, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i su tlyu ca su ntucua ycui' Ni, lo'o jua'a cuentya ji'i ycui' Ni li'.

²³ ¡Tya'na tsa cu'mä ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mä ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tacati tsa ndu'ni mä lo'o ycui' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i mä; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya ji'i mä ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda mä tsaca ji'i ycui' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' mä ji'i cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' ji'i. Cua nacui' ycui' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' mä ji'i ñati, lo'o jua'a nacui' Ni cha' cua'ni tya'na ti' mä ji'i ñati, cha' jlyya tso'o ti' mä ji'i ycui' Ni; pana ná nduna mä cha' bi'. Ntsu'u cha'

taquiya' mä ji'i cha' nu ndulo la bi', masi tyá cuá'ni mä cha' tso'o ñi'yä nu ndyu'ni ti mä nu lo'o nda mä mstä sube ti bi'. ²⁴ Nti' mä culu'u mä cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i xa' ñati; pana na cuityi' ycui' ca mä, cha' ndyacu' hique mä ji'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'yä laca si nsubii mä hitya cha' co'o mä, cha' ná co'o mä na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya mä ji'i, si cua ntyucui' mä sca na'ni tlyula, ñi'yä nti' sca camello.

²⁵ ;Tya'na cu'mä ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mä ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ndyaati loo mä, ndyaati chü' cuaña' mä, ñi'yä nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca ca'ña; pana nde ne' cresiya ji'i mä xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' mä xlyaaá mä na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, cha' lyä' ti' mä ji'i ñati. ²⁶ Na cuityi' mä, lcaa cu'mä ngu' fariseo. Clyo cua'ni lubii mä ne' cresiya ji'i ycui' ca mä, cha' tyanu lubii tyucui ña'a mä li', ñi'yä nti' ndyaati sca tasa, sca ca'ña.

²⁷ ;Tya'na tsa cu'mä ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'mä ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'yä sca ni'i sube nu ndu chü' cuaá nu ndu'ni ngati' ngu' ji'i, tso'o tsa ña'a ñi'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'mä. Pana xcui' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu ntsu'u bi'. ²⁸ Lo'o jua'a cu'mä ni, tso'o tsa ña'a mä nde chü' mä, liñi tsa ndu'ni mä nti' ñati; pana lo'o ña'a ycui' Ndyosi ca nde ne' mä, tucua cha' ntsu'u tyiquee mä, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mä, nti' Ni.

²⁹ ;Tya'na tsa cu'mä ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mä ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mä! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiñá mä

chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa nchcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' ma ji'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la.

³⁰ "Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ya cua sa'ni", nacui ma. "Si cua nguti'i ya chalyuu nu ngua tyempo bi', na lo'o cua ndyujuii ya ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi bi'", nacui ma. ³¹ Jlo ti' ma cha' laca ma la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' ji'i ma nu cua ndyujuii ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'q ti cuxi tyiquee ma juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua li'.

³² Tso'o lacua. Tya cua'ni la ma cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni li'.

³³ 'iÑi'ya nti' cuaña, jua'q nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni ma cha' cuxi. ¿Ha nti' ma cha' clyáá ma ji'i y cui' Ndyosi cha' ná chcube' ma ca bilyaa? Ná taca ji'i ma jua'a. ³⁴ Bi' cha' ta na' ji'i ñati 'na cha' caa ca slo ma; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mSTRU nu cuentya jna', ta na' ji'i ngu' cha' caa ngu' ca slo ma. Jlo ti' na' cha' tyaala tsa cu'ma; cujuii ma ji'i xi ñati bi', cujui'i ca'a ma ji'i xi xa' la ñati bi' lo crusi, quiji'i ma ji'i xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa ji'i ma, cua'ni lya' tsa ti' ma ji'i ngu' bi' ña'q cuayá' nu culo'o ma ji'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quichí tyi ma tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya ji'i ma xqui'ya cha' cua ndyujuii jyo'o cusu' ji'i ma ji'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujuii Abel nu ngua tya clyo la, ña'q cuayá' nu ngujuii Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujuii ngu' ji'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja

cla'be to' mesa su ndyaqui msta, nu lo'o cua tsaa ti
 yu ni'j su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'yä laca si
 ycui' ca mä cua ndyujuii mä ji'j jyo'o cusu' bi', cha'
 la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee mä juani. ³⁶ Cha'
 liñi nchcui' na' lo'o mä juani, cha' bilya cajaa mä
 lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca ji'j cu'mä ngu' nasiyu
 nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu ji'j mä.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quichi Jerusalén

³⁷ '¡Tya'na tsa cu'mä ngu' Jerusalén! Tucui tsa
 cha' ntsu'u jí'j mä. Tya sa'ni la ndyujuii mä ji'j ñati
 nu ngua'a lo ycui' Ndyosi cña ji'j, masi nguui'i mä
 quee ji'j ngu' nu laca tu'ba ji'j Ni. Tyuu tsa quiya'
 ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'j mä cha' ná ca
 cuxi ji'j mä. Ñi'yä nti' sca su'u nu nxuti'j ji'j sñi' ne'
 lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o mä; pana
 ná nda mä chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁸ Bi' cha' xñi'j ti
 tyanu quichi tyi mä juani. ³⁹ Cha' liñi nchcui' na'
 lo'o mä juani, cha' nga'aa ña'a mä 'na ña'a cuayá'
 nu tyalaa tyempo lo'o chcui' mä cha' 'na: "Tso'o tsa
 ndyu'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati nu lijya chacuayá' ji'j
 ycui' nu Xu'na na", ñacui mä li'.

24

Ngulala ti catj laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa
 ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j yu
 lo'o yu cha' ji'j laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa
 ni'j nu cuentya ji'j laa bi'. ² Li' nguxacui Jesús cha'
 ji'j ngu' bi':

—Ña'a tso'o mä ji'j lcaa cha' nu ntsu'u ji'j laa
 tonu re —nacui Jesús ji'j ngu' bi'—. Cha' liñi
 nchcui' na' lo'o mä juani, cha' tye laa re catj ña'a

cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu¹ tya'a.

Cha' tií nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesú, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu, nchcuane ngu' ji'i:

—Cuacha' nu'u ji'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' ji'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'yä caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui¹ ngu' bi' ji'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesú ji'i ngu' bi':

—Cua'ni tii ti' mä, cui'ya mä cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i mä —nacui—. ⁵ Nde loo la caa tyu¹ tya'a ngu' cuiñi nu ñacui cha' cuentya jna' lijyä ngu'. “Cristo laca na!”, ñacui ngu' bi' ji'i mä, lo'o jua'a cñilo'o ngu' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'. ⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxu¹ tya'a ngu' nasiyu¹ re lo'o ngu' xa' nasiyu¹, lo'o jua'a caja cha' ji'i mä cha' nxu¹ tya'a ngu' nasiyu¹ tyijyu'. Ná cutsii¹ mä li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'. ⁷ Xu¹ tya'a ñati¹ sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a xu¹ tya'a ñati¹ sca quichi¹ tlyu lo'o ñati¹ chaca quichi¹ tlyu. Li' caja jbi'ña ji'i ngu', caa quicha nu xñi ji'i lcaa ngu', lo'o jua'a tyu¹ se'i clyacui chalyuu li'. ⁸ Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati¹ chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

⁹ 'Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' ji'i mä cha' xcube' ngu' ji'i mä, hasta ña'a cuayá' nu cuui¹ ngu' ji'i mä, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu nu caca ti'i ti' ngu' ña'a¹ ngu' ji'i mä xqui'ya na'; ¹⁰ bi' cha' tyu¹ tya'a ngu' tya'a mä caca taja ti' ngu'

jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' tya'a mä nu cujuui cuañi' ngu' ji'i tya'a mä ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' tya'a mä nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a mä li'. ¹¹ La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, ñacui' ngu'. Cñilo'o ngu' bi' ji'i tyuu tya'a mä, cu'mä nu laca mä ñati' na. ¹² Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a tsa ngu' tya'a mä nga'aa cua'ni tya'na ti' ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a mä. ¹³ Pana ná cube ti' mä, lcaa cu'mä nu talo tyiquee mä ji'i cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' ji'i cu'mä li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui' Jesús—. ¹⁴ Ntsu'u cha' culu'u mä cha' jna' ji'i ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati; ntsu'u cha' chcui' mä cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

¹⁵ 'Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya ji'i sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'i lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'mä ji'i cha' bi' nu lo'o chcui' mä lo quityi re.) Nu lo'o ña'a mä cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui' Jesús—, ¹⁶ li' ca cuayá' ti' mä cha' tso'o la si xna lcaa mä nu ndi'i mä nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' mä laja ca'ya. ¹⁷ Si ndu ñati que ni'i ji'i tsä bi', nga'aa ta tyempo tyatí ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. ¹⁸ Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu',

cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i ngu'; nga'a cha' xna clya ngu' bi' li'. ¹⁹ Lo'o jua'q̄ tya'na tsa caca ji'i nu cuna'a tana lo'o tyalaa ts̄a bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati' li'. ²⁰ Tso'o si jña m̄a cha' ji'i y cui' Ndyosi cha' ná ntsu'u cha' xna m̄a lo'o caca tyempo tlyā', cha' ná ntsu'u cha' xna m̄a ts̄a ta'a nu ndi'i cña' ngu'. ²¹ Tyempo lo'o lye tsa chcubē' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna m̄a li'; bilya chcubē' ñat̄i chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñā y cui' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'l̄i jua'a chcubē' ñat̄i tyempo ca nde loo la. ²² Pana cua nacui y cui' nu Xu'na na cha' xti ti ts̄a caca tyempo nu chcubē' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaa ni tsaca ñat̄i chalyuu li'. Pana tya'na ti' y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñat̄i ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti ts̄a caca tyempo cuxi bi'.

²³ 'Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacui ngu': "Ña'a m̄a ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u ngu' nu chcui' ndi'yq̄: "Cua ndyalaa Cristo quichi jua", ná taquiya' m̄a ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li', ²⁴ cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu chcui' cha' tu'ba ji'i y cui' Ndyosi laca y cui' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñat̄i; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i m̄a, lo'o jua'a ji'i lcaa ñat̄i nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i. ²⁵ Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i m̄a juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', ²⁶ cha' ná cua'a jyac̄a m̄a ji'i ngu' si ñacui ngu': "Tsaa na slo Cristo. Nga'a y cui' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsaa m̄a lo'o ngu' li'. Ná taquiya' m̄a ji'i ngu' si ñacui ngu' ji'i m̄a: "Cuaana ti

ndi'í yu ne' ni'í jua juani". Ná xñi mä cha' nu chcui' ngu' bi' tsiya' ti. ²⁷ Ni'yä laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucui ña'ä nde cuä, ña'ä lcaa ñatí ji'í li'; jua'ä caca lo'o caä na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na lijyää cha' caca na' ñatí. ²⁸ Nu lo'o ntsiya sca na tyucü, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycui' nu cua lijyää cha' caca ñatí

²⁹ 'Nu lo'o cua ndye tsä nu nga'ä cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'ä xee cuichaa, lo'o jua'ä nga'aa tyaca' xee co'li'. Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cuä ca lo yuu, lo'o jua'ä xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cuä. ³⁰ Li' nde cuä tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na lijyää cha' caca na' ñatí. Lye tsa caca xñi'í ti' lcaa ñatí chalyuu nu ndi'í cua ña'ä ca quichí tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyää cha' caca na' ñatí ni, ña'ä ngu' 'na cha' lijyää na' laja coo nu ndubi tsa ña'ä; lye xi ña'ä caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caä na' li'. ³¹ Nu lo'o lye cañi cui' chcuä, li' culo na' cña ji'í quiña'ä tsa tya'a xca 'na cha' caä xcä bi', cha' xutí'í se'í ti ji'í lcaa ñatí nu cua ngusubi ycui' Ni ji'í; macala su ndi'í ngu' tyucui ña'ä chalyuu tyu'u ngu' caä ngu' li'.

³² 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'ä na lo'o ña'ä na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua satí, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'. ³³ Lo'o jua'ä, lo'o ña'ä mä cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mä tsä, li' ca cuayá' ti' mä cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re. ³⁴ Cha' liñi chcui' na' lo'o mä juani, cha' bilya cajaa lcaa ñatí nu lu'ú chalyuu juani lo'o

caca cha' nu cua nchcui' na' ji'i tsa. ³⁵ Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cuā, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha' nu nchcui' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³⁶ 'Pana tsā bi' ni, ni sca ñatí ná jlo ti' ni tsā caca, ni hora caca bi'. Ni xcā ji'i y cui' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu lacā nu sca ti Sñi' y cui' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti y cui' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷ 'Ñi'ya ngua lo'o nguti'i jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ní, jua'a caca tsā nu caā na' nu cua nda Ni 'na lijyāa cha' caca na' ñatí; ná ca cuayá' ti' ñatí ni tsā caca bi'. ³⁸ Ñi'ya ngua tyempo ji'i Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsā bi'. Ndi'ya ngua sa'ní: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni'i ji'i. ³⁹ Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' ji'i lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i y cui' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsā lo'o caā na' nu cua nda Ni 'na lijyāa cha' caca na' ñatí, ná ca tii ngu' ni tsā caca bi'. ⁴⁰ Nu tsā bi' ni, si nga'a tucua tya'a ñatí ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xcā ji'i y cui' Ndyosi ji'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'; ⁴¹ jua'a tsā bi' si nga'a tucua tya'a nu cuna'a sca ni'i cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xcā ji'i y cui' Ndyosi ji'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴² 'Bi' cha' cua'ni tii ti' mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ni tsā laca nu caā y cui' nu Xu'na mā. ⁴³ Ñi'ya nti' sca xu'na ni'i si cua ngua tii yu ni hora nde talya caā sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' yu nga'a yu ni'i ji'i yu li', cha' ná ta yu chacuayá'

tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni'i ji'i yu li'. ⁴⁴ Lo'o jua'a lcaa tsá ntsu'u cha' tii ti' tyi'i mä chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' cäa na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati. ¿Ni'ya cua'ni mä si ná ndi'i mä tii ti' mä li'?

*Cui*ii* ji*i* msu tso'o lo'o msu xñä'a*

⁴⁵ '¿Ha ntsu'u ngu' cu'mä nu tyucui tyiquee mä ntaja'a mä cua'ni mä cña 'na? Ndi'ya cua'ni mä lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña ji'i yu cha' caca yu loo ne' ni'i ji'i xu'na yu; culo xu'na yu cña ji'i yu cha' xacu yu ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o cäa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu ji'i yu. ⁴⁷ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu ji'i msu bi' li', cha' caca yu loo ji'i lcaa cña nu ntsu'u ji'i xu'na yu bi'. ⁴⁸ Pana sca msu nu xñä'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu ji'i yu, ná ndube ti' yu; "Tiya' tsa cäa xu'na na!", culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu. ⁴⁹ Li' xana yu bi' cua'ni xñä'a yu, cua'ni tyaala yu ji'i tya'a msu yu; tsaa yu cacu yu, tsaa yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'. ⁵⁰ Lo'o li' cäa xu'na msu xñä'a bi' sca tsá lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya!. ⁵¹ Li' lye xcube' xu'na yu ji'i msu xñä'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña ji'i msu bi', cha' tsaa yu ca bilyaa su lye tsa nchcube' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsaa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25

Cui_{ii} ji_i' tii tya'a nu cuna'a cuañi'

¹ 'Ta na' chaca cha' lo'o mā cha' ca cuayá' ti' mā ñi'yā caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'_i ñati_i: Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cux_{ii} ji'_i ngu'; ntsu'u candil ji'_i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' ji'_i cutsii.

² Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'. ³ Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil ji'_i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee ji'_i. ⁴ Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyā setye ndya'a ngu'.

⁵ Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' ji'_i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li!. ⁶ Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati_i: "Cua lijyā cutsii juani", nacui_i. "Tyu'u clya mā nde liya' cha' tsaa mā tyacua tya'a mā lo'o yu, cha' tyāqā lo'o mā ji'_i nde ni'i." ⁷ Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha ji'_i candil ji'_i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'. ⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' ji'_i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' ji'_i tya'a ngu': "Ta mā xi setye ji'_i cuare, cha' cua tyubi' ti candil ji'_i cua", nacui_i ngu' tonto bi'. ⁹ "Setye nu ntsu'u ne' caatyā ji'_i cua, ná tyu'u scua ji'_i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil ji'_i lcaa na", nacui_i ngu' cuna'a bi!. "Tso'o la yaa clya mā ca tienda cha' cui'ya mā la xi." ¹⁰ Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil ji'_i ngu' ni,

ndyaa ngu' nde ni'i ji'i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'ji li'. ¹¹ Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. "Cua ndyalaa cuare juani", nacui ngu'. "Xaala clya toni'ji cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i ma cua", nacui ngu' ji'i cutsii. ¹² Li' nguxacui cutsii cha' ji'i ngu' cuna'a tonto bi': "Ná nslo na' ji'i ma tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma", nacui nu cutsii bi' ji'i ngu' li'.

¹³ Tya nhcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti ti' tyi'i ma lcaa hora, cha' ná jlo ti' ma ni tsq ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

Cuii ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

¹⁴ 'Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' ca cuayá' ti' ma ñi'yaa caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Cua tsaa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'ji, cha' caa ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i y cui' nu culiya' bi'.

¹⁵ 'Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaa tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'yaa caca ji'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'. ¹⁶ Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata ji'i. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu. ¹⁸ Pana nu msu nu

ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

¹⁹ 'Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' cña ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' ycui' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i. ²⁰ Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²¹ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' ji'i. "Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'ji nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui xu'na bi' li'. ²² Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'u tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tyu tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²³ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' ji'i yu. "Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'ji nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui xu'na yu li'. ²⁴ Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi ji'i yu. "Xu'na", nacui msu bi', "jlo ti' na' cha' ñatijiji tsa laca nu'u, cha' ndu'ni nu'u clacua masi xa' ñatijngua'ni cña bi'; jua'q nscua' nu nchcuá' xa' ñatijbi' laca nu caja jinu'u. ²⁵ Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u

lacua." ²⁶ Ngua ñasi^l xu'na lo'o msu bi^l li^l. "Sca msu xña'a laca nu'u", nacui^l xu'na ji^li msu bi^l. "Taja tsa nu'u", nacui^l. "Nacui^l nu'u cha' jlo ti^l nu'u ñi'yä nu ndu'ni na^l, cha' nxuti^li na^l ltya masi ná ndyataa na^l nscua^l; lo'o jua'a tyaa lo'o na^l ji^li nscua^l masi ná ngua'ní na^l cña ji^li", nacui^l nu'u. ²⁷ ¿Ni cha' ná nda nu'u cñi 'na ji^li xa^l ñat^l lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li^l chca'a sñi^l cñi bi^l jna^l, cha' tyaa nu'u jna^l lo'o ndyalaa na^l chaca quiya!. ²⁸ Tso'o la xñi mä nu sca ti mil nu ntsu'u ya^l yu re, ta mä ji^li msu nu ntsu'u tii mil ji^li juani. ²⁹ Jua'a laca lo'o ñat^l nu ntsu'u xi cha' ji^li, tyaa ta na^l quiña'a la cha' ji^li ñat^l bi^l, cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u ji^li ngu' bi^l; pana ñat^l nu xixi ca cha' ntsu'u ji^li, si ná nti^l ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na^l nu xti ti cha' nu ntsu'u ji^li ngu' li^l!. ³⁰ Nu juani tsaa lo'o mä ji^li msu xña'a re, cha' xcuäa mä ji^li yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi^l ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua."

Cua'ni cuayá' Ni ji^li lcaa lo ñat^l chalyuu

³¹ 'Nu lo'o tyäa na^l nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na^l ñati^l, cäa na^l cha' caca na^l loo tsiya^l ti ji^li ñati^l. Stu'ba ti cäa na^l lo'o lcaa ngu' xcä 'na, lo'o li^l tyaca'a na^l su tlyu su cua cuä la xi, sca se^li su ndubi tsa ña'a laca bi^l. Ca bi^l cua'ni cuayá' na^l ji^li lcaa ñati^l li^l!. ³² Ntsu'u cha' tyu'u ti^li se^li ti lcaa ñati^l tsiya^l ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo y cui^l na^l tyu'u ti^li ngu', cha' cua'ni cuayá' na^l ji^li ngu'. Li^l sa'be tyaa na^l ji^li ngu'. La cui^l ñi'yä nu ndu'ni ñat^l nu ña'asii^l ji^li xlyaa^l, jua'a cua'ni na^l; sca tsu' tyi^li ña'a latya xlyaa^l ji^li ngu', chaca tsu' tyi^li ña'a latya chivo ji^li ngu'. ³³ Jua'a cua'ni na^l, cha' la'a tsu' cui^l 'na tyi^li ña'a

tsaca taju ñat_i 'na, ñi'y_a ndi'_i xly_a' bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyi'_i lcaa ñat_i cuxi, ñi'y_a ndi'_i chivo bi'. ³⁴ Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcui' na' lo'o taju ñat_i nu ndi'_i la'a tsu' cui' 'na: "Ty_a ma ca su ntucua ycui' Ni nu laca loo, lcaa cu'm_a nu tso'o tsa nti' ycui' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'_i m_a, cha' cua ngua'ni cho'o ycui' Ni su tyi'_i m_a slo Ni, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. ³⁵ Cu'm_a ni, cua nguxacu ma 'na lo'o ntyute' na' nguti'_i na' nde chalyuu; nu lo'o nguityi na' hitya, cua nda m_a hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo m_a 'na, pana cua nda m_a to' tyi m_a cha' nguti'_i na' li'; ³⁶ lo'o quichi' ti na' su nguta'_a na' chalyuu, cua nda m_a late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua ya_a na'_a m_a 'na li', nguxtyucua m_a 'na; lo'o nga'_a na' ne' chcua_a, ná ndyutsii m_a ndyaa m_a slo na' li'." Jua'_a ñacui na' lo'o caca na' loo. ³⁷ Li' xacui_a ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'_a ya jinu'_u cha' ntyute' nu'_u? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'_u? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndyi'o nu'_u cha' ngüityi nu'_u hitya? ³⁸ ¿Ni jacua' nda ya su nguti'_i nu'_u masi ná ndyuloo ya jinu'_u? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'_u lo'o nguta'_a quichi' ti nu'_u? ³⁹ ¿Ni jacua' ndyaa na'_a ya jinu'_u lo'o ngua quicha nu'_u? ¿Ni jacua' ndyaa na'_a ya jinu'_u lo'o nga'_a nu'_u ne' chcua_a? Ná jlo ti' ya, Xu'na." ⁴⁰ Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcui' na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha' lifi nchcui' na' lo'o m_a juani, cha' lo'o nguxtyucua m_a ji'_i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' ji'_i lo'o na', masi nguxtyucua m_a ji'_i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o nguxtyucua m_a 'na".

⁴¹ 'Lo'o li' chcui' na' lo'o taju ñat_i nu ndi'_i la'a tsu'

coca 'na: "Tyu'u mä liya', cu'mä nu ná ntsu'u su tyi'í mä slo ycui' Ndyosi. Yaa clya mä ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaquí quii', cha' stu'ba ti tyi'í mä lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xcä jí'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya jí'i nu cuiñaja bi' nguxtyu'u ycui' Ni quii' bi'. ⁴² Cu'mä ni, ná nda mä na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda mä hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li'; ⁴³ ná nda mä su tyi'í na' slo mä li', cha' ná ndyuloo mä 'na; ni ná nda mä late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a mä 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa mä slo na' lo'o nga'a na' ne' chcuá." ⁴⁴ Li' xacui ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacui ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'ú cha' ntyute' nu'ú? Nu lo'o ngüityi nu'ú hitya, nu lo'o quichi' ti nu'ú nguta'a, nu lo'o quicha nu'ú, nu lo'o nga'a nu'ú ne' chcuá, ¿ni jacua' ná nguxtyucua ya jinu'ú? Ná jlo ti' ya cha' bi'." ⁴⁵ Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcuí na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani, cha' ná nguxtyucua mä jí'i ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' jí'i lo'o na', bi' cha' nacui na' cha' ná nguxtyucua mä 'na tsiya' ti". ⁴⁶ Lo'o li' tya'a ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcubé' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jí'i ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüiñi cha' jí'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jí'i Jesús

¹ Lo'o cua ndye nchcui' Jesús lcaa cha' bi', li' nchcui' xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'i bi':

² —Jlo ti' mā cha' tucua ti tsā lyiji cha' caca ta'a sii ji'i ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xñā'a jna' nu cua nda Ni 'na lijyāa cha' caca na' ñatí. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuui ngu' 'na lo crusi li'.

³ La cui' tyempo nu nchcui' Jesús, li' ndyu'u ti'i tyuūtya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío; ndyu'u ti'i ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua. ⁴ Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' ñilya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji'i.

⁵ —Pana ná tso'o tejeya' na ji'i yu tsā ta'a —nacui ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñatí nu ndi'i ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusuū caca bi' li' —nacui ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

⁶ Ngua sca tsā nga'a Jesús nde quichí Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu.

⁷ Li' ndyalala sca nu cuna'a slo Jesús nu ndya'a lo'o ji'i sca caatyā quee alabastro nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'á caatyā bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'i nu quiñ'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa. ⁸ Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu ñi'yā nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' ji'i nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacui ngu' bi'—. ⁹ Quiñ'a tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' ji'i cha' caja cñi ta ji'i ngu' ti'i? —nacui ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

¹⁰ Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mā ji'i nu cuna'a re? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu

cuna'q re lo'o na'. ¹¹ Lcaa tsaq ndi'i ngu' ti'i lo'o ma
nde chalyuu cha' xtyucua ma jii'i ngu', pana cua
tye ti tsaq nu tyil'i na' lo'o ma. ¹² Cua ngusalú nu
cuna'q re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha'
cua'ni cho'o tyucui ña'q na' cha' tyatsi' na!. ¹³ Cha'
liñi chcui' na' lo'o ma juani, cha' lcaa su cañi cha'
jna' tyucui ña'q chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha'
nu ngua'ni nu cuna'q re juani, cha' tyil'u ti' ngu'
cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'q re.

*Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' nu laca
loo*

¹⁴ Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'q yu lo'o nu
chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús,
ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

¹⁵ —¿Ni tsa lo cñi ta ma caya' 'na si culu'u na'
tyucuiji'i ma, cha' tsaa ma tejeya' ma jii'i nu Jesús
bi? —nacui Judas ji'i sti jo'ó bi!.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata ji'i Judas bi'.
¹⁶ Lo'o li' nclyana yu ñi'yä caca xtyucua yu ji'i ngu'
bi', ni jacua' caca ji'i yu cha' cuaana ti culu'u yu
tyucuiji'i ngu', cha' tsaa ngu' su nga'a Jesús.

*Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o nu ngu' nu
ndyaca tsa'a ji'i bi'*

¹⁷ Lo'o ngua tsa clyo ji'i ta'a nu lo'o ndacu ngu'
xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu
ndyaca tsa'a ji'i slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' ji'i
li':

—¿Macala nti' nu'q cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu
na sii nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui ngu'.

¹⁸ —Tsaa ma lquichí ca su ndi'i tya'a tso'o na' bi'.
Ndi'ya chcui' ma lo'o: "Nacui mstru ji'na cha' cua
ngulala ti hora ji'i. Lo'o juani nti' y cui' nu cusu' bi'

cacu sii cuentya ji'í ta'a pascua ca toni'í jinu'u lo'o
nu ngu' nu ndyaca tsa'á ji'í."

19 Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'á bi' ndyaa ngu'
lquichi, ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús
ji'í ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o
ji'í ngu' cha' cacu ngu' sii cuentya ji'í ta'a pascua.

20 Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa Jesús ni'í bi!. Li'
ndyaca'á ycui' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'á
ji'í to' mesa, ndyu'ni ngu' sii. **21** Laja li' nguxana
nchcui' Jesús lo'o ngu' bi!:

—Chañi cha' nchcui' na' lo'o ma juani, cha'
ntsu' tsaca cu'ma nde nu cujui' cresiya 'na ji'í
ngu' xña'á.

22 Xñi'í tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi!.
Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' ji'í Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'á, Xu'na?
—nacui tsaca yu ji'í Jesús.

—¿Ha na'? —nacui chaca yu li'.

Lo'o jua'á nacui xi xa' la ngu'. **23** Nguxacui Jesús
cha' ji'í ngu' li':

—Ntsu' tsaca yu tya'a ndyacu na sii juani, nu
sca ti ca'ñia ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cujui'
cresiya 'na ji'í nu ngu' xña'á bi!. **24** Ñi'ya nu nscua lo
quityi ji'í ycui' Ni, jua'á nga'á cha' caca 'na, na' nu
cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Pana tya'na
tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'á, tso'o la ngua ji'í yu
masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

25 Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi'
nchcuane yu ji'í Jesús li':

—MSTRU —nacui Judas bi' ji'í Jesús—, ¿ha na' laca
nu ta jinu'u ya' ngu' xña'á?

—La cui' nu'u —nacui Jesús ji'í Judas li'.

26 Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi, ngusa'be ji'i xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Cacu mä xlyá re, cha' ñi'yä nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

27 Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Lcaa cu'mä co'o mä vino re —nacui Jesús—, **28** cha' ñi'yä nti' tañi na', jua'a nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'i mä cha' chaca quiya' quiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñatj chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusi. Jua'a cua'ni lyaá Ni ji'i quiña'a tsa tya'a mä, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i mä. **29** Liñi tsa cha' nu chcui' na' lo'o mä juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsä bi' lo'o co'o na' ji'i stu'ba ti lo'o cu'mä slo ycui' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycui' Ni nu laca loo.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya'ti

30 Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycui' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. **31** Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'mä ña'a mä 'na talya ndyi. Caca bi' ñi'yä nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Lo'o cujuii na' ji'i nu ña'asii ji'i xlyá', li' xna lcaa xlyá' bi', tyaa ni!”, nacui quityi bi'. **32** Pana ca tiya'la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'i cu'mä.

33 Li' nchcui! Pedro lo'o:
 —Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacuií Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

34 Li' nguxacuií Jesús cha' ji'i Pedro bi':
 —Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacui—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcui' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'a ñacuií nu'u ji'i ngu'.

35 Li' xa' nchcui! Pedro:
 —Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcui' na' lo'o ñatí cha' ná nslo na' jinu'u —nacuií Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a cha' nguxacuií xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús li'.

Nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

36 Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyatí ngu' ne' sca lo'o su naa Getsemaní nu nga'a ca to' quichí.

—Cua'a ma xi ndacula ti —nacuií Jesús ji'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na'.

37 Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i. **38** Li' nchcui' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'ma nde ti, pana tii ti ti' ma tyi'i ma lo'o na'.

39 Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi, ndi'ya nu nacuií yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'ū? —nacui Jesús ji'i y cui' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'ū cha' cua'ni na'!

⁴⁰ Lo'o li' nxtyuu yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'ū ni sca hora ti nu tii ti ti' nu'ū tyi'i nu'ū lo'o na'? —nacui Jesús ji'i—. ⁴¹ Tii ti ti' mä tyi'i mä juani lacua, cha' chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'i mä. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mä ntaja'a mä cua'ni mä cña re 'na, pana ná tyu'u scua juersa ji'i mä, yala tsa ndyaja' mä.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcui' lo'o y cui' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui yu ji'i Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña jinu'ū, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'ū cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxtyuu yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu ji'i ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. ⁴⁴ Lo'o li' nguxtyanu yu ji'i ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsä la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi Sti yu. ⁴⁵ Lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsä'a ji'i.

—¿Ha tya laja' mä? —nacui Jesús ji'i nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mä? Que ti' mä juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñatj; ⁴⁶ tyatu mä

cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu'
cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñat̄i lijya lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusū ya', nu ntsu'u yaca ya'; lijya ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijya ngu'. ⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu ji'i ngu' cua ts̄a la: "Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' ji'i yu, ji'i bi' xñi ma". Jua'a nacui yu ji'i ngu', ⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui Judas bi' ji'i Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús. ⁵⁰ Li' nacui Jesús ji'i Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacui—.
¿Ni cña lijya nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' ji'i Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i.

⁵¹ Lo'o tsaca ñat̄i nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusū ji'i yu, ngujui'i yu maxtyi ji'i msu ji'i xu'na sti jo'ó; ngusí'yu cu' jyacä msu bi' li'. ⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusū cua hi —nacui ji'i yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxū yta'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi. ⁵³ ¿Ha ná jlo ti' nu'u cha' si jña na' ji'i Sti na', hora ti culo ycui' Ni cña cha' cäa tii tyucuaa tya'a taju xcä ji'i Ni,

cha' xtyucua xcä bi' 'na? ⁵⁴ Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'yä nu nscua cha' lo quityi cusu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na'.

⁵⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñatí tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' ji'i:

—¿Ni cha' lijyä mä lo'o maxtyi cusüü lo'o yaca ntsu'u ya' mä, cha' xñi mä 'na? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyüü tsa tsa ngua'a na' ne' laa tonu ji'i mä, ngulu'u na' cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñatí, lo'o ná ngusñi mä 'na li'. ⁵⁶ Pana ñi'yä nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mä lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío ngua'ni cuayá' ji'i Jesús

⁵⁷ Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' ji'i Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni'l bi' cua ndyu'u ti'i lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo. ⁵⁸ Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chü' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyatí Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'a yu ñi'yä caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús.

⁵⁹ Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', nclyana ngu' ñi'yä ca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui' ngu' ji'i. Pana ná ndu'u tucua ñatí nu cujuui' cuañi' ji'i yu cuentya ji'i ngu' nu laca loo bi'. ⁶⁰ Ná ngujui ñi'yä nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi' ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu'

qui'ya ji'i Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi!. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

61 —Nacui nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi na' laa tonu re ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'; chu' sna tsá ti tye tya' laa 'na”, nacui Jesús jua —nacui ngu' cuiñi bi!.

62 Li' ndyatú xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:
—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacui sti jo'ó bi!—. ¿Ni cha' ná nxacui nu'u ni sca cha' ji'i ya?

63 Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui Jesús ji'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña ji'i yu:

—Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca nclyo na' cña re jinu'u juani: Cacha' clya nu'u ji'i cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi.

64 —La cui' laca na' —nacui Jesús li!—, ñi'ya nu nacui nu'u laca na'. Lo'o chaca cha' cacha' na' ji'i ma juani, cha' nde loo la ña'q ma'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni. Li' caa na' chaca quiya' laja coo nde cuq.

65 Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycui' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re ji'i ycui' Ndyosi —nacui sti jo'ó bi' ji'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li!—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacui yu cha' Sñi' ycui' Ndyosi laca yu. **66** ¿Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacuiŋ ngu' cha' ji'i xu'na sti jo'ó bi':
—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacuiŋ ngu' bi'.

⁶⁷ Li' ngutu'u hitya sañiŋ ngu' loo Jesús, ngujuiŋ i
ngu' ndacuŋ ji'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujuiŋ i
ya' saca' Jesús. ⁶⁸ Li' nacuiŋ ngu' bi':

—Nacuiŋ nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni ji'i
lijyq chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'u ji'i ya,
¿ni naa yu nu ngujuiŋ i jinu'u, si chañi cha' tii nu'u?
—nacuiŋ ngu' bi' ji'i Jesús.

Nacuiŋ Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'.
Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu'
Galilea jua —nacuiŋ nu cuna'a bi' ji'i Pedro.

⁷⁰ Li' cuii nguxacuiŋ Pedro cha' ji'i nu cuna'a ña'a
cuayá' nu cuna lcaa ngu':

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcuiŋ nu'u
—nacuiŋ Pedro ji'i.

⁷¹ Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatu cacua ti to'
lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' ji'i yu,
nchcuiŋ nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret
jua —nacuiŋ nu cuna'a bi' li'.

⁷² Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu
jura li':

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacuiŋ
Pedro ji'i ngu' bi' li'.

⁷³ Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacua
ti, nchcui'ŋ ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu
jua —nacuiŋ ngu' ji'i—, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu

nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichi tyi yu jua.

⁷⁴ Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycui' Ni ji'i yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro ji'i ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'. ⁷⁵ Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa la, nu lo'o ndi'yq nacui Jesús ji'i yu: "Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na". Jua'q nacui Jesús tsa la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

27

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato

¹ Lo'o nguxee chaca tsa, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'yq taca cujuii ngu' bi' ji'i Jesús. ² Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujuui Judas

³ Lo'o nu Judas nu ndyujuui' ji'i Jesús ya' ngu' xña'q bi' ni, na'q yu cha' cua cujuui ti ngu' ji'i Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata ji'i ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

⁴ —Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' ji'i ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujuui' na' ji'i sca ñati lubii ji'i ma, cha' cujuui ma ji'i —nacui.

Li' nguxacui ngu' nu laca loo bi' cha' ji'i Judas:

—¿Ha cha' ji'i cua laca cha' bi'? —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'ü, cha' jinu'ü laca bi'.

⁵ Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'ä ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujuii Judas ji'i ycui' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyú yu ji'i ycui' ca yu nde lo yuu, ngujuii yu li'.

⁶ Ngusñi sti jo'ó nu laca loo ji'i cñi bi' li'.

—¿Ni'yä cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o msta nu cua nda ngu' ji'i ycui' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui ji'i yu cha' ndyujui' yu ji'i sca ñatj laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o ji'i ngu' su ndiña ngu' quityü' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'. ⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' ji'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñatj; jua'ä naa yuu bi' ji'i ngu' juani. ⁹ Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya ji'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'yä cha' nu nguscua yu: "Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñatj, nacui ngu' Israel tya'a na. ¹⁰ Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngüi'ya ngu' sca lo'o ji'i ñatj nu ndiña quityü' nquicha'. La cui'cña bi' laca nu ngulo ycui' nu Xu'na na 'na", nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' ji'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey ji'i ngu' judío? —nacui
yu nu laca loo bi' ji'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacui Jesús ji'i li'—, la cui'
ñi'yá nu nacui nu'u laca na'.

¹² Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu'
cusu' bi', ngusta ngu' qui'yá ji'i Jesús; pana ni sca
cha' ná nguxacui Jesús ji'i ngu' bi'. ¹³ Li' xa' nchcui'
Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu'
jinu'u? —nacui nu laca loo bi' ji'i Jesús.

¹⁴ Pana ná nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' tsiya' ti;
ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu
Pilato bi' ña'a yu ji'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuii ngu' ji'i Jesús

¹⁵ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu
laca gobernador ji'i sca ti preso, la cui' preso nu
ndijñá ngu' judío ji'i. ¹⁶ La cui' tyempo bi', ntsu'u
sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati
nu ntsu'u tsa qui'yá ji'i ngua yu bi'. ¹⁷ Lo'o jua'a
ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' to'
ni'i ji'i gobierno, li' nchcuane Pilato bi' ji'i ngu':

—¿Ti ji'i ntí' mä cha' cua'ni lyaá na' ji'i juani?
—¿Ha tso'o clyáá Barrabás, o tso'o la clyáá Jesús nu
ndu'ni mä Cristo ji'i? —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁸ Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca
loo bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu'
ji'i ne' chcuá.

¹⁹ Tya nga'a lcaa ñati bi' slo Pilato, lo'o jua'a tya
ntucua y cui' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá'
yu ji'i ñati. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaa^á lo'o sca
cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': “Ná sca cha'
cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua”,

nacui_ñ nu cuna'a bi' ji'i Pilato. "Lye tsa ngua ti'
na' tyucui talya cuentya ji'i yu bi'. Cua nchcui_ñ tsa
xcalá na' xqui'ya yu bi'."

²⁰ Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu'
bi', cua nchcui_ñ tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati
bi', cha' jña ngu' chacuayá' ji'i Pilato cha' culaá yu
ji'i Barrabás nu ntsu'u ne' chcu_ñ bi', cha' li' cujuii
Pilato ji'i Jesús. ²¹ Li' xa' nchcuane gobernador bi'
ji'i ngu' chaca quiya':

—¿Ti ji'i cua'ni lyaá na' lacua? —nacui_ñ nu Pilato
bi'.

—Ji'i Barrabás —nacui_ñ ngu' quiña'a li'.

²² —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni ma_ñ
Cristo ji'i lacua? —nacui_ñ Pilato li'.

—Cujui'i ca'a ma_ñ ji'i lo crusi —nacui_ñ ngu' li'.

²³ —¿Ni cha' laca nti' ma_ñ cha' cujuii na' ji'i yu re?
—nacui_ñ Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i?

Cui_ñ tsa nxi'ya lo'o ngu' ji'i li':

—Cujui'i ca'a ma_ñ ji'i lo crusi —nacui_ñ ngu'.

²⁴ Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi'i loo ngu',
cha' ñasi_ñ tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu'
cha' nu nchcui_ñ yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo
yu cña cha' ca_ña lo'o msu ji'i sca tsi'yu ntsu'u hitya.
Li' ndyaati ya' yu slo lcaa ñati.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu
nu lubii tyiquee re —nacui_ñ Pilato ji'i ngu'—, cha'
ji'i cu'ma_ñ laca cha' bi'.

²⁵ —Tso'o —nacui_ñ nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu
qui'ya hichu_ñ ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u
cha' cajaa yu re.

²⁶ Li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i nu Barrabás bi', cuati
ngujui*ñ* ngu' ji'i Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato

bi' cña ji'i ngu' sendaru cha' tsaa lo'o ngu' ji'i Jesús
cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusí.

²⁷ Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu cuq slo
gobernador bi' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde
ne' ni'i ji'i gobierno; ndacha' ngu' ji'i lcaa tya'a
sendaru nu ndi'i ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu
Jesús. ²⁸ Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' ji'i
lo'o sca late' nga'a ña'a. ²⁹ Li' ngüixi*j* ngu' lti quiche'
chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi'
hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii ya' tsu'
cui ji'i yu. Li' ndyatú sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti'
ngu' xtyí lo'o ngu' ji'i, bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha'
bi', ñi'yä si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'ü cha' laca nu'ü rey ji'i
ngu' judío —nacuī ngu' sendaru ji'i Jesús li'.

³⁰ Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi ngu'
yaca quii bi', ngujui'i ngu' hique Jesús lo'o yaca
quii bi' li'. ³¹ Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i yu, li'
ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycui'
yu chaca quiya!. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa
lo'o ngu' ji'i yu to' quichí cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i
ca lo crusí.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusí

³² Tyucui*j* su ndyaa ngu', li' ndyacua tya'a ngu'
lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca
yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i nu Simón bi',
cha' qui'ya yu crusí bi' cuentya ji'i Jesús.

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuatí nu naa Gólgota
(Gólgota nti' ñacuī cha'cña ji'na: ca'ya su nscua
tyijyä hique jyo'o). ³⁴ Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o
sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyi'o

cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu ji'i vino bi' tsiya' ti.

³⁵ Lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús ji'i ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'yä nacui quityi bi': "Ndacha ngu' ste' na' ji'i tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'". ³⁶ Nga'a ngu' bi' cuä quiya' crusi. ³⁷ Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u ji'i Jesús: "Nu nde laca Jesús, rey ji'i ngu' judío", nacui letra bi'.

³⁸ Lo'o la cui' tsä bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndü Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' ji'i Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca ji'i. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati nu nteje tacui su ndü crusi bi', nxtyí lo'o ngu' bi' ji'i Jesús.

⁴⁰ —Nu'u laca nu cuityi ji'i laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiñá nu'u ji'i chaca quiya' chü' sna tsä ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycui' ca lacua —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

⁴¹ Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxtyí lo'o ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴² —Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñati, pana ji'i ycui' ca yu ná nchca ji'i yu cua'ni lyaá yu —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Rey ji'i ngu' Israel laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na ji'i

yu li' —nacui₁ ngu' bi' ji'₁ ty'a'a ngu'—. ⁴³ Ndu₁ ti' yu ji'₁ y cui₁ Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'₁ yu, nacui₁ yu. Tso'o la si cua'ni lyaá y cui₁ Ndyosi ji'₁ yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu ji'₁ Ni; "Sñi₁ y cui₁ Ndyosi laca na!", ndu'ni yu re.

⁴⁴ Lo'o jua'₁ nu ngu' cuaana nu ty'a'a ngujui'₁ ca'₁ ngu' ji'₁ lo crusí, lo'o ngu' bi' nxtyí lo'o ngu' ji'₁ Jesús.

Ngujuui Jesús

⁴⁵ Lo'o li' ngua talya chalyuu chū₁ sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'₁ cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii. ⁴⁶ Lo'o la cui₁ hora cua sna nde ngusii₁ bi', cui₁ tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacui₁. Ndi'ya₁ nti' ñacui₁ cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u 'na?

⁴⁷ Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu₁ cacua ti cha' bi', li' nchcui₁ ngu' lo'o ty'a'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'₁ jyo'o Elías —nacui₁ ngu' bi'.

⁴⁸ Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'₁ lo'o hitya tiye'. Li' ngusca'₁ ji'₁ lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu. ⁴⁹ Lo'o xi xa' la ñatí₁ nacui₁ ji'₁:

—Jatya na si cä₁ jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá ji'₁ yu —nacui₁ ngu' bi'.

⁵⁰ Lo'o li' chaca ty'a quiya' cui₁ tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'₁ yu, ngujui₁ yu. ⁵¹ La cui₁ hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu₁ sa cla'be ne' laa tonu. Ca cuä ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'₁ cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacui₁ chalyuu ña'₁ cuayá' nu ngula'a quee tonu, ⁵² ña'₁ cuayá' nu ndyaala

cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya'. ⁵³ Ca tiya' la lo'o cua ndyu'ú ycui' Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichí Jerusalén, quichí nu tacati tsa cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñatí na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya'.

⁵⁴ Lo'o nu sendaru nu nga'a cua ji'i Jesús bi', lo'o nu capitán ji'i sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngujui ji'i ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacui chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycui' Ndyosi laca jyo'o re —nacui nu ngu' sendaru bi'.

⁵⁵ Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, nguxtyucua ngu' bi' ji'i yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' ji'i crusi su nga'a Jesús; ⁵⁶ lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o ju'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua ji'i Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁷ Lo'o cua ngusii la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichí Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi'ngua tsa'a yu ji'i Jesús. ⁵⁸ Tya tsa la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsaa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' ji'i yu, ngulo Pilato cña ji'i ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' ji'i José. ⁵⁹ Li' ngüixii yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu ji'i jyo'o cha' tyatsi'. ⁶⁰ Nguxatsi' yu ji'i jyo'o bi' ne' sca tyuquee

nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycui' José nquicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'. ⁶¹ Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

⁶² Ca chaca tsaq lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña ji'i ngu', cha' cua tyalaa ti tsaq ta'a nu ntsu'u cha' tyi'i cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti'i ngu' slo Pilato. ⁶³ Nchcui' ngu' lo'o li':

—Cusu! —nacuij ngu' ji'i nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya ji'i cha' nu cua nchcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsaq, li' tyu'ú na' chaca quiya!”, nacuij yu. ⁶⁴ Bi' cha' tso'o la si culo nu'j cña cha' tyi'i ngu' cuq to' cuaá bi' sna tsaq, cha' ná ta ngu' chacuayá' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu, cha' ná tsaa ngu' bi' cuaana ngu' ji'i jyo'o bi'. Ná caja ñi'yä nu chcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlya ti' ñatij cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

⁶⁵ Li' nguxacuij Pilato cha' ji'i ngu' nu laca loo bi':

—Ndu' ngu' sendaru cuentya ji'i mä —nacuij Pilato—. Yaa clya mä lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o mä to' cuaá bi' ñi'yä nu ntí' ycui' cu'mä.

⁶⁶ Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cuq to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsaq nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsaq clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'aq ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús. ² Li' ngulacui tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xcä ji'i ycui' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chü' quee bi'. ³ Ñi'yä ndubi xee tyl'yu, jua'a ña'aqloo xcä bi', lo'o jua'a ngati tsa ste' yu ñi'yä nu ngati tlya'. ⁴ Lo'o na'aq ngu' sendaru ji'i xcä bi', ndyutsii tsa ngu' li', ña'aq cuayá' nu nclyú ngu' lo yuu ñi'yä laca si na cua ngujuii ngu'. ⁵ Li' nchcui' xcä bi' lo'o nu ngu' cuna'aq bi':

—Ná cutsii mä —nacui ji'i ngu' cuna'aq bi'—. Jlo ti' na' cha' nclyana mä ji'i Jesús nu ngujuii lo crusí. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'yä nu nacui ycui' yu ji'i mä tya tsubi' la. Cuäq mä, cäq mä ña'aq mä ca su ngustii jyo'o yu. ⁷ Li' yaa clya mä cacha' mä ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'aq ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsaa ti ycui' yu nde Galilea nde loo la ji'i cu'mä, ca bi' ña'aq mä ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i mä —nacui xcä ji'i nu ngu' cuna'aq bi'.

⁸ Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'aq bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsii ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'aq ji'i Jesús. ⁹ Li' ndyacua tya'a ycui' Jesús lo'o ngu' cuna'aq bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatü sti'

nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu li'!.

¹⁰ —Ná cutsii mä —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clya mä catcha' mä ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacui mä ji'i ngu'!.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹ Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cuä to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichí, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'. ¹² Hora ti ndyu'u til'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñatí. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi ji'i ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' ji'i cha' ñi'ya nu ngua.

¹³ —Ndi'ya ñacui mä ji'i ñatí: "Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'i jyo'o bi'". Jua'a cha' ta mä lo'o ñatí —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' sendaru—. ¹⁴ Lo'o li' si cuna ycui' gobernador nu laca loo ji'na cha' re, li' chcui' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu ji'i mä.

Jua'a cuii nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru. ¹⁵ Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcui' ngu' lo'o ñatí ñi'ya nu ntsu'u cña ji'i ngu' cha' chcui' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua ji'i jyo'o Jesús.

Nda Jesús sca cña ji'i ngu' nu cua ngusubi yu ji'i tya tsubi' la

16 Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'i ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'. **17** Lo'o na'q ngu' ji'i Jesús cha' yaā yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'i. **18** Li' ñaa Jesús cacua la, nchcui' lo'o ngu':

—Cua nda ycui' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'i lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycui' Ni nde cuä, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ngu'—. **19** Yaa mā lcaa quichí nde chalyuu cha' ca tsa'q lcaa ñati cha' jna'. Li' tyucuatya mā ji'i ngu' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', jua'q chacuayá' jna' nu lacä Sñi' ycui' Ndyosi, jua'q chacuayá' ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi. **20** Culu'u mā ji'i ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'i mā. Lo'o jua'q tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' tyi'i na' lo'o mā lcaa tsä hasta ña'q cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui Jesús.

Cha' tso'o nu nchcui' ji'i Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978